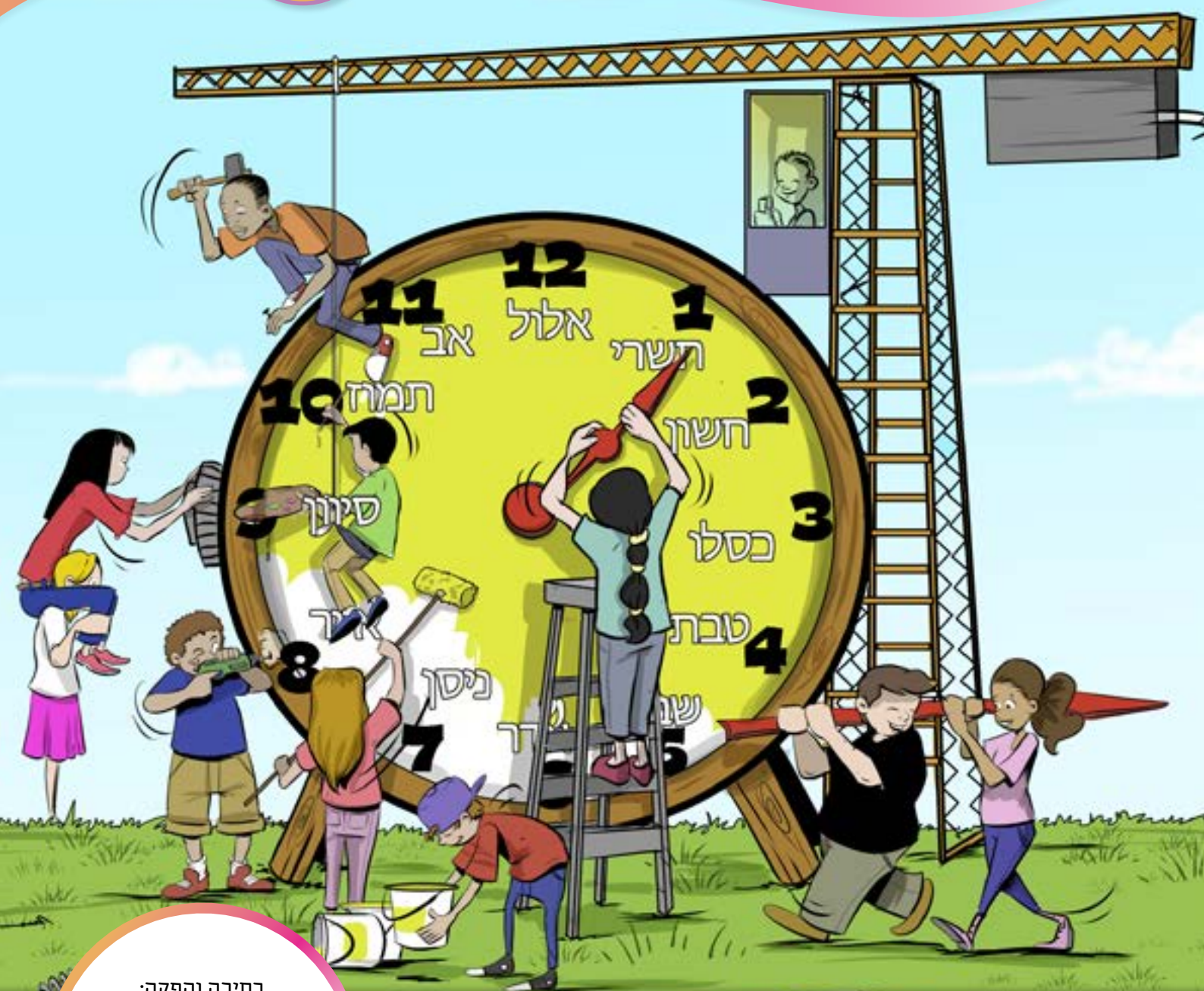

מדריך למורה

מפתחות לערבות הדדית

ספר לימוד במקצוע תרבות יהודית-ישראלית

לכיתה
ד'

כתיבה והפקה:

חל"ד
HELED
מרכז חינוכי
מרכז חינוכי

לפי תכנית הלימודים החדשה
בתרבות יהודית ישראלית

משרד החינוך
2755
אישור משרד
24.8.17

כתיבה והפקה: חל"ד מפעלים חינוכיים
מנהלת כללית: הדר סופר
עורכת ראשית: חני מנצורה
צוות היגוי: אליסף תל-אור, חני מנצורה, יסכה אליצור, רועי זמיר
כתיבה: חני מנצורה, עקיבא רגן, נעמה מאור, ענבל יאיר, רועי זמיר
כתיבת מדריך למורה: רועי זמיר, עקיבא רגן, חני מנצורה
עריכה פדגוגית-דידקטית: דורית מאור
עריכה פדגוגית ומגדרית: הדר סופר
עריכה מדעית: ד"ר יהונתן גיאת
עריכה גרפית: צופיה הרבנד, סטודיו עפעף
גרפיקאית משנה: מעין פינסקי
עריכת לשון: נועה שליטין
איורים: רותם חדד הלוי - אולפני קנייטש, מנחם הברשטט
טיפול בזכויות יוצרים: ענבל-יאיר, נעמה מאור
הודפס ונכרך בדפוס איילון ירושלים
מהדורה ראשונה תשע"ח 2017

כל הזכויות ליצירות הספרות ולשירים שייכות לאקו"ם, לשירות הבולאי, למוזיאונים, להוצאות הספרים, ליוצרים ולבני משפחותיהם. ארגון חל"ד מכיר טובה לכל המחברים, היוצרים, הגופים וההוצאות לאור שנתנו את רשותם להשתמש ביצירותיהם.

מי אנחנו?

חל"ד - מפעלים חינוכיים (חֲנִיָּה לְנֶעַר עַל פִּי דִּרְכָּא [משלי כ"ב, ו]) הוא ארגון העוסק בפיתוח והטמעה של תוכניות פורמליות ובלתי פורמליות בתרבות יהודית-ישראלית וכן בהכשרה, הנחיה וליווי של מורים המלמדים את המקצוע. אנו בחל"ד מציעים ספרי לימוד למקצוע החדש 'תרבות יהודית-ישראלית' שמטרתם להביא לגיבוש זהות יהודית-ישראלית בקרב תלמידי החינוך הממלכתי. בהתאם למטרות המקצוע, ומתוך רצון לגרום ללומדים לחוש 'בני בית' בתרבות זו, דרכי ההוראה חדשניות וחוויתיות, והתכנים מונגשים לתלמידים מתוך גישה פלורליסטית המשלבת היבטים רלוונטיים ואקטואליים.

© כל הזכויות שמורות לחל"ד מפעלים חינוכיים

זכויות הקניין הרוחני, לרבות זכויות יוצרים והזכות המוסרית של היוצרים בספר זה, מוגנות. אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגרי מידע, או לשדר בכל דרך או אמצעי כל חלק מספר זה. כמו כן, אין לעשות שימוש מסחרי כלשהו בספר זה, או בחלקים ממנו, אלא אך ורק לאחר קבלת אישור מפורש בכתב מחל"ד מפעלים חינוכיים.

לפרטים ומידע על הזמנות הספרים – אתר חל"ד: www.heled.org.il או בטלפון: 03-5231311

תוכן עניינים:

4	תוכנית הלימודים - רציונל
5	חלוקת הספר לשערים
6	ציור מארגן - ערבות הדדית
8	מיומנויות למידה בספר
8	ארון הספרים היהודי - פרקי אבות
10	נושאי הלימוד לפי שערים
15	מדורים קבועים ומתחלפים
16	הערכה ומדידה
16	תקשוב
17	מורה דרך: שער מפתחות לפרקי אבות
68	הערכה חלופית לפרקי אבות
72	מורה דרך: שער מפתחות לזמן
100	הערכה חלופית לזמן
105	מורה דרך: שער מפתחות לחגים
146	הערכה חלופית לחגים ומועדים
149	פריסה שנתית לתשע"ח

מדריך למורה

ספר לימוד במקצוע תרבות יהודית-ישראלית

לכיתה
ד'

כתיבה והפקה:

לפי תוכנית הלימודים החדשה
בתרבות יהודית ישראלית

מספר החינוך
2755
אישור משרד החינוך
24.8.17
אישור במסגרת

מורים יקרים,

בידכם מדריך למורה המצורף לספר הלימוד 'מפתחות לערבות הדדית' בהוצאת חל"ד מפעלים חינוכיים.

במדריך למורה ייפרס לפניכם הרציונל של תוכנית הלימודים 'תרבות יהודית-ישראלית' לכיתה ד' ויינתנו הכלים להפקת מרב התועלת בעשייתכם החינוכית בכיתה. בפתחו של המדריך למורה נציג את מטרותיו של הספר, את המבנה שלו ואת הנושאים שהוא מלמד, ולאחר מכן נצלול לתוך יחידות הלימוד ונעניק כלים והעשרה להוראת כל יחידה ויחידה בכיתה.

הכנה מקדימה לשיעורים וראייה רחבה של ספר הלימוד כולו יאפשרו לימוד מעמיק מתוך הוראה ממוקדת וכוללת ומיצוי מיטבי של ההזדמנויות החינוכיות שלכם מול תלמידים.

תוכנית הלימודים - רציונל

תוכנית הלימודים של כיתה ד' מעמידה במרכז הלימוד את הערך **ערבות הדדית** בקהילה ובחברה כולה. ערך זה שזור לאורך כל הספר ובא לידי ביטוי בכל אחד מחלקיו. הנושא מתאים גם לשלב ההתפתחות שהתלמידים נמצאים בו, שבו הם מבררים ובונים את הזהות האישית שלהם וגם מפתחים כישורים חברתיים ויכולת הסתכלות וחשיבה רחבה יותר על כלל הציבור.

מתוך רצון לחבר את התלמידים לארון הספרים היהודיים ולמקורות התרבות של העם, ספר זה עוסק בלימוד לעומק של כעשרים משניות מתוך מסכת פרקי אבות. פרקי אבות הם נדבך טקסטואלי ייחודי, ולימודם בספר זה שונה מתוכניות הלימוד הקודמות, בכך שהוא מפגיש את התלמיד עם יצירה אחת שיש לה חשיבות רבה הן מבחינה אוריינית ותרבותית והן בעיצוב השקפת עולם ואורחות חיים של יהודים לאורך ההיסטוריה. ללימוד המשניות מתווסף לימוד של מדרשי חז"ל ופסוקי מקרא, ושילובם יחד בא לבסס את הנלמד ביחידת הלימוד.

יחידה נרחבת מוקדשת להכרה כללית של לוח השנה העברי, מבנהו ומועדיו, ולהצגת מרכזיותו בעיצובן של הזהות והחברה היהודית בארץ ובתפוצות.

הספר מזמין ללמוד טקסטים - משניות, פסוקי מקרא ושירה עברית. הוא מעשיר את הילדים בתכנים מתוך ההיסטוריה היהודית, המדע והידע הכללי ועוסק בשאלות מוסר וערכים הקשורות לנושא 'ערבות הדדית' מתוך חיבור מתמיד לעולם הילדים.

חלוקת הספר לשערים

מפתחות לפרקי אבות (ש"ש 22)

פרקי אבות שבמשנה מאפשרים לימוד שיטתי, מקיף ורב-ממדי של יצירה אחת בעלת שלמות פנימית. מלבד הלימוד האורייני של המשניות יקראו התלמידים על הרקע ההיסטורי לגיבוש ששת סדרי המשנה, ילמדו על ההבדלים בין התורה שבעל פה לתורה שבכתב, יכירו דמויות מפתח בעולם החכמים, ידונו בסוגיות ערכיות העולות מתוך המשנה ויעשירו את שפתם בביטויי לשון ובפתגמים מתוך המשניות שהיו לנכסי צאן ברזל בשפה המדוברת היום. במהלך הלימוד יתרגלו התלמידים דיון ולמידה בחברותא. למידה 'בית מדרשית' זו מאפשרת פיתוח מיומנויות של שיח בלימוד משותף ואף בעת מחלוקת.

מפתחות לזמן (זמן יהודי-ישראלי) (ש"ש 14)

כולנו חיים בתוך הזמן וקשורים ללוח השנה ולמעגל השנה. לוח השנה היהודי והישראלי (ותפיסת הזמן המשתקפת בו) הוא רכיב מרכזי בתהליך של עיצוב הזהות של הפרט והשייכות שלו לעם היהודי ולמדינת ישראל. בשער זה נכיר רכיבים בלוח השנה היהודי והכללי. נלמד כיצד לוח השנה קשור אל עולם הטבע ומחבר אותנו אל הארץ ואל יושביה ואף קושר בין היהודים בארץ ליהודים בתפוצות. השער בנוי במעגלים של זמן. החל ביום, עובר בשבוע, חודש ועונה, וכלה בשנה. הציר המחבר את המעגלים השונים הוא לוח השנה, והערך המרכזי שבא לידי ביטוי בשער הוא ערכות הדדית.

מפתחות לחגים ומועדים (ש"ש 18)

בשער זה יילמדו ארבעה מועדים שנבחרו במשרד החינוך ללימוד מעמיק בכיתה ד': סוכות ושמיני עצרת, ט"ו בשבט, יום הזיכרון לשואה ולגבורה ושבועות. מועדים אלו יילמדו סמוך לזמנם בשנה ובזיקה מובהקת (ערכית ואוריינית) לנושא ערכות הדדית, המוביל את התוכנית השנתית.

נושא הערכות ההדדית מופיע בכל השערים ונלמד בהם בדגשים שונים ובדרכים מגוונות. הופעתו בכל אחד מהנושאים והשערים מדגישה את חשיבותו וגם מחברת את כל הנושאים במוקד אחד ערכי ומאחד.

ציר מארגן - ערבות הדדית

ערבות הדדית היא ביטוי שמשמעו הוא שכל חברי הקבוצה אחראים לטובת הקבוצה ופועלים למענה, והקבוצה אחראית לטובת הפרט ופועלת למענו (הדבר נכון גם לכל פרט בקבוצה שדואג לפרט אחר בה).
במסורת היהודית מקובל להדגיש שהערבות ההדדית נובעת מתחושת אחווה ומהיותנו עם אחד. היטיב להגדיר זאת המהר"ל מפראג:

י' כי ישראל הם עם אחד לגמרי עד שהם נקראים אחים, ואי-אפשר שיהיו אחד אם לא שזה מקבל מזה וזה מקבל מזה ובזה הם אחד לגמרי.
(מהר"ל, נתיבות עולם, נתיב הצדקה, פרק ו, סעיף ב).

חז"ל טבעו את הביטוי 'כל ישראל ערבים זה בזה' בהקשר ההלכתי, שבו לכל אדם מישראל יש אחריות על קיום המצוות של חברו ולכלל יש אחריות על המצוות והחטאים של הפרט.

תני חזקיה: 'שֶׁהַ פְּזוּרָה יִשְׂרָאֵל' (ירמיה נ, יז) - נמשלו ישראל לִשָּׂה. מה שֶׁהָהָזָה לוקה על ראשו או באחד מאבריו, וכל אבריו מרגישים, כך הן ישראל, אחד מהן חוטא וכולן מרגישים: 'וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ: אֵל אֱלֹהֵי הָרוּחַת לְכָל בָּשָׂר, הָאִישׁ אֶחָד יִחָטָא וְעַל כָּל הָעֵדָה תִּקְצָף?!' (במדבר טז, כב).

תני רבי שמעון בר יוחאי: משל לבני אדם שהיו יושבין בספינה. נטל אחד מהן מקדח והתחיל קודח תחתיו. אמרו לו חבריו: מה אתה יושב ועושה? אמר להם: מה אכפת לכם, לא תחתִי אני קודח? אמרו לו: שהמים עולים ומציפין עלינו את הספינה.

(מדרש ויקרא רבה, פרשה ד, סימן ו)

בעת החדשה השימוש בביטוי זה רווח לתאר מעורבות של אדם בחיי חברו ודאגה לו. בספר הלימוד **מפתחות לערבות הדדית** אנו שואפים לעורר אצל התלמידים את המודעות לערבות ההדדית. התלמידים, שאט-אט יוצאים מתחום הבית והמשפחה הקרובה אל מעגלים חברתיים רחבים יותר, אינם מודעים לאפשרויות הערבות ההדדית במובן הרחב שלה, והמטרה היא לחשוף אותם לערך זה ולעודד אותם לפעול לפיו כלפי חבריהם במעגלים הקרובים להם, כלפי בני משפחתם, כלפי תושבי השכונה שלהם, כלפי העם היהודי כלפי כל בני האדם באשר הם. אנו מבקשים להשיג מטרה זו על ידי דיון במשניות שבחרנו במיוחד ובערכים היוצאים מכל משנה ומשנה ועל ידי העיסוק במוטיבים בהקשר של הערבות היהודית בלוח השנה העברי ומועדי ישראל.

מלבד העיסוק בנושא זה בתוך היחידות, בסוף כל יחידת לימוד יש מדור קבוע שנקרא 'ערבות הדדית' ומטרתו ליישם את מה שנלמד ביחידה בהקשר של הציר המארגן.

מיומנויות למידה בספר

ספר הלימוד לכיתה ד' נכתב בשלושה דגשים:

1. הענקת ידע ופיתוח האינטלקט של התלמיד.
 2. פנייה לרגש והדגשת החוויה כדי ליצור הזדהות עם הנושא הנלמד וחיבור אליו.
 3. העשרה אוריינית-טקסטואלית שבה מתפתחות מיומנויות למידה ושפה במשלבים גבוהים.
- מתוך השילוב של שלושת הדגשים התלמידים לומדים לפתח ולשכלל מיומנויות למידה - מהן מוכרות להם ומהן חדשות.

המיומנויות העיקריות הן:

1. הבנה וניתוח - לימוד אינטנסיבי ואקסטנסיבי (בעיקר של המשניות): מה אנו חושבים על הטקסט? מה הערכים העולים ממנו? השוואה, הערכה, ארגון ועיבוד, זיהוי והבחנה.
2. שפה - העשרת השפה, פיתוח דרכי ביטוי אישי והבעה, הרחבת אוצר המילים, שימוש באנלוגיות ומטפורות.
3. לימוד בחברותא - לימוד משותף עם חבר, הכולל פיתוח של תרבות דיון וניהול מחלוקת, הגדרת עמדות, נקיטת עמדה ויכולת נימוק וביטוי עצמי. הדבר מופיע בהרחבה בספר של כיתה ג' ופה אנו חוזרים על לימוד המתודה. לאורך כל הספר יש התנסות, ויישום של שיטת לימוד זו.
4. למידה דרך חקר ויישום באופנים שונים ומגוונים.

ארון הספרים היהודי - פרקי אבות

מסכת אבות, המכונה גם 'פרקי אבות', היא אחת המסכתות שבששת סדרי המשנה. המשניות (כל המשניות, לא רק המשניות המופיעות בפרקי אבות) הן פסקאות קצרות שנלמדו בעל פה בארץ ישראל בימי בית שני ולומדיהן היו משננים אותן שוב ושוב, ומכאן שמן: משניות.

בערך במאה השלישית לסה"ן החליט ר' יהודה הנשיא להעלות על הכתב את המשניות שנמסרו בעל פה מדור לדור. הוא אסף אותן, ערך אותן והעלה אותן על הכתב. כך הסתיימה מסורת עיקרית בתולדות הלימוד של עמנו, שעיקרה לימוד מפה לאוזן.

בניגוד לתנ"ך, במשניות לא הייתה קנוניזציה טקסטואלית, ויש לנו נוסחים אחדים הנבדלים ביניהם בביטויים ובצורות עריכה.

למסכת אבות יש כתבי יד, נוסחי דפוס ועדי נוסח רבים. הנוסח שבחרנו להשתמש בו בספר זה הוא על פי המהדורה החדשה והבהירה של פרקי אבות - פירוש חדש בעריכת הפרופסור אביגדור שנאן. בחירתנו במהדורה זו נובעת הן מאיכותה המדעית והן משום שהיא פונה - בצורתה, בעימודה ובפירושה המודרניים - אל כלל הציבור הישראלי וכן בגלל הסתמכותה על הנוסח שהציע הפרופסור שמעון שרביט, שכינס את מחקריו המקיפים על משנת אבות בספר 'מסכת אבות לדורותיה: מהדורה מדעית - מבואות - נספחים'. ציון המקור של המשניות הוא על פי הנוסח המקובל ברוב המהדורות ובסידורים.

השם 'מסכת אבות' נבחר משני טעמים: 'אבות' – על שם אבות האומה, שהם חכמי הדור שהציגו את משנתם המוסרית הערכית, ומאמריהם הם בבחינת 'אבות' – ראשית החכמה והמוסר היהודי, אב-טיפוס שממנו נגזרות תולדות (ההסבר מופיע בספר לתלמידים בעמוד 17).

מסכת אבות ממוקמת בסדר נזיקין ומחולקת לשישה פרקים. סדר נזיקין הוא הסדר הרביעי בששת סדרי המשנה עוסק ברובו בעניינים חברתיים, בהלכות נזקי רכוש, בסדרי בית משפט וכדומה.

מסכת אבות יוצאת דופן במהותה מכל שאר המסכתות של משנה זו. במסכת זו אין דברי הלכה אלא רק משלי מוסר ומאמרי חוכמה. המסכת נותנת לנו הצצה יוצאת דופן אל עולמם הערכי של חכמי המשנה, הקרויים 'תנאים', ומעבירה את תפיסת עולמם באופן קליט, קצר ומעמיק. האמרות שבמסכת אבות מוכרות לרבים מאיתנו היום, גם למי שאינם מכירים את מקורן – ביטויים כגון 'איזהו חכם? הלומד מכל אדם' ו'איזהו עשיר? השמח בחלקו', שהם חלק משפתנו החינוכית.

אם אין אני לי, מי לי?

סיג לחכמה – שתיקה

איזהו עשיר – השמח בחלקו

אמר מעט ועשה הרבה

אל תסתכל בקנקן, אלא במה שיש בו

נושאי הלימוד לפי שערים

טבלת נושאים בשער מפתחות לפרקי אבות

השער מפתחות לפרקי אבות בנוי מ-11 יחידות. כל אחת מהן היא יחידה כפולה המורכבת משני נושאים שמשקים זה לזה. סך הכול: 22 ש"ש.

שם היחידה	תוכנית היחידה	משניות
1 א. משנה - תורה שבעל פה ב. מדור לדור	- מבוא: תורה שבכתב ותורה שבעל פה - מסירת הידע מדור לדור - ר' יהודה הנשיא ועריכת המשנה	פרק א, משנה א משנה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לגביאים וגביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה.
2 א. מסכת אבות ב. לומדים משנה במסכת אבות	- מהי מסכת אבות? - מה עשו בבית המדרש? - תרבות הלימוד: כיצד אדם חכם מתנהג?	פרק ב, משנה ט צאו וראו: איזהי דרך ישרה שידיבק בה האדם: רבי אלעזר (בן הורקנוס) אומר: עין טובה. רבי יהושע אומר: חקר טוב. רבי יוסי אומר: שכן טוב. רבי שמעון אומר: הרוצה את הנזל. רבי אלעזר (בן ערך) אומר: לב טוב. פרק ה, משנה ז שבועה דברים בגלם ושבועה בחכם החכם • אינו מדבר בפני מי שהוא גדול ממנו בחכמה ובמנין • ואינו נכנס לתוך דברי חברו • ואינו נבהל להשיב • שואל בענין ומשיב בהלכה • ואומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון • ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי • ומודה על האמת. • וחלופיהן בגלם.
3 א. גמילות חסדים ב. עולם של חסד	- מהו חסד? - פתיחת הבית והלב לזולת - בונים עולם של חסד	פרק א, משנה ה יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר: יהי ביתך פתוח לרוחה, ויהיו עניים בני ביתך.
4 א. מקבלים אחריות ב. עושים כמיטב יכולתנו	- אחריות של האדם למעשיו - אחריות כלפי הסביבה - החובה להשתדל ולהצליח בצד היכולת לדעת מתי לוותר	פרק א, משנה יד הוא (הלל) היה אומר: אם אין אני לי, מי לי? וכשאני לעצמי, מה אני? ואם לא עבשתי, אימתי?

4		פרק ב, משנה טז הוא (רבי טרפון) הֵיָה אֹמֵר, לֹא עָלֶיךָ הַמְלָאכָה לְגַמּוֹר, וְלֹא אַתָּה בֶן חוּרִין לְבַטֵּל מִמֶּנָּה.
5	א. לא לכעס ב. פיוס ורדיפת שלום	פרק ב, משנה י רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֹמֵר, יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ, וְאַל תְּהִי נֹחַ לְכַעֵס. פרק א, משנה יב הֵלֵל אֹמֵר, הָיִי מְתַלְמִידִיו שֶׁל אֶהְרֹן, אוֹהֵב שְׁלוֹם וְרוֹדֵף שְׁלוֹם, אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת וּמְקַרְבֵּן לַתּוֹרָה.
6	א. להיות בחברה טובה ב. להיות אנשים טובים	פרק א, משנה ז נִתְּאִי הָאֲרָבִלִי אֹמֵר: הֶרְחַק מִשְׁכַּן רָע, וְאַל תִּתְחַבֵּר לְרָשָׁע, וְאַל תִּתְיַאֵשׁ מִן הַפְּרָעָנוּת. פרק ב, משנה ה הוא (הלל הזקן) הֵיָה אֹמֵר [...] וּבְמָקוֹם שָׂאִין אֲנָשִׁים, הִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת אִישׁ.
7	א. כבוד לכל אדם ב. לכל אדם יש תפקיד	פרק ב, משנה י יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ. פרק ד, משנה ג הוא הֵיָה אֹמֵר, אַל תְּהִי בֶן לְכָל אָדָם, וְאַל תְּהִי מַפְלִיג לְכָל דָּבָר, שָׂאִין לָךְ אָדָם שָׂאִין לוֹ שְׁעָה וְאִין לָךְ דָּבָר שָׂאִין לוֹ מָקוֹם.
8	א. הקדמת שלום והארת פנים ב. אני ואנשים שאני לא מכיר	פרק ד, משנה טו רַבִּי מֵתִיָּא בֶן חֲרָשׁ אֹמֵר, הָיִי מְקַדֵּם בְּשְׁלוֹם כָּל אָדָם. פרק א, משנה טו וְהָיִי מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּסֶבֶר פָּנִים יְפוֹת.
9	א. איזהו עשיר? השמח בחלקו ב. לא לקנאה	פרק ד, משנה א בֶּן זֹמָא אֹמֵר: [...] אֵיזֶהוּ עָשִׁיר? הַשִּׂמְחַ בְּחֵלְקוֹ. פרק ד, משנה כח רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַקָּפָר אֹמֵר: הַקִּנְיָה וְהַתְּאֵנָה וְהַכְּבוֹד מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם.
10	א. לדון לכף זכות ב. ביקורת בונה	פרק א, משנה ו יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרִיָּה אֹמֵר, עֲשֵׂה לָךְ רֵב, וְקַנְיָה לָךְ חֵבֵר, וְהָיִי דָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת.

10	- כיצד שופטים חבר וכיצד מעירים לו?	פרק ב, משנה ד הלל אומר, אל תפרוש מן הצבור, ואל תאמן בעצמך עד יום מותך, ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו
11	א. כולנו שותפים ב. רכושם של אחרים	פרק ה, משנה י אָרְבֵּעַ מִדּוֹת בְּאָדָם: הָאוֹמֵר שְׁלִי שְׁלִי וְשָׁלָה שָׁלָה, זוּ מִדָּה בִּינוּנִית. שְׁלִי שְׁלָה וְשָׁלָה שְׁלִי - עִם הָאָרֶץ. שְׁלִי שְׁלָה וְשָׁלָה שְׁלָה - חֶסֶד. שְׁלִי שְׁלִי וְשָׁלָה שְׁלִי - רָשָׁע. פרק ב, משנה יב רבי יוסי אומר: יהי ממון חברך תביב עליך כְּשָׁלָה.

נושאים לשער מפתחות לזמן (זמן יהודי-ישראלי)

השער 'מפתחות לשער הזמן' בנוי משבע יחידות. כל אחת מהן היא יחידה כפולה המורכבת משני נושאים שמשיקים זה לזה. סך הכול: 14 ש"ש.

שם היחידה	תוכני היחידה
1 הזמן שלי	- יחידת פתיחה על הזמן - לשם מה יש זמן? הזמן כגורם מחבר בינינו - לוח שנה: אמצעי לארגון הזמן
2 יממה	- היום מתחלק למקטעים: לכל מקטע יש מאפיינים שונים שנגזרים מהטבע שבחוץ ומהמצב הנפשי שלנו. ההבדלים באים לידי ביטוי גם בתפילות - היכרות עם התפילות
3 שבוע	- המקור בסיפור הבריאה בבראשית - מחזור זמן טבעי (יום-לילה) לעומת זמן מלאכותי: מקודש (שבת) - השמות של ימי השבוע במסורת ישראל ובתרבויות אחרות. - שבת כחלק מהשבוע - מהו יום המנוחה? (שבת בקצרה. הנושא נלמד בהרחבה בכיתה ג'). - השבת כדוגמה לקביעה ביהדות שהיממה מתחילה בערב.
4 חודש	- החודש מבחינת גרמי השמיים - הירח, חשיבותו, יופיו, התגלות והתכסות, תחילת החודש (הירח דק), סמל להתחדשות - ראש חודש, קידוש החודש - ברכת לבנה - כיצד סופרים ימים בחודש העברי (גימטריה)

5	שנה	- שנה שמטית לעומת שנה ירחית - עיבור שנה - הלוח המקראי לעומת הלוח של חז"ל - השוואה ללוחות בתרבויות שונות (וללוח האזרחי) - ספירת שנים - חודשים בלוח העברי: שמות החודשים, מקומם בלוח (ביחס ללוח הלועזי)
6	עונות השנה	- מאפייני העונות בהקשר החקלאי וההיסטורי, עונות השנה בשירה הישראלית - תפילת הגשם ותפילת הטל: 'משיב הרוח ומוריד הגשם', 'תן טל ומטר' - ההשפעה של העונות השונות בארץ ישראל - מקומן של העונות בלוח השנה והשפעתן על צביון החגים.
7	חגים ומועדים	- מהו חג? שורש המילה בעברית - למה חוגגים? מה זוכרים? החג יוצר אחדות בזיכרון ואחדות בחגיגה המשותפת - אילו חגים יש בשנה? מה המאפיינים שלהם שקשורים בלוח? - שלושה רגלים - מסורת מול חידוש: התפתחות של תפיסת המועדים מן המקרא, דרך חז"ל ומורשת הקהילות, ועד הציונות ומדינת ישראל

נושאים לשער מפתחות לחגים ומועדים

השער מפתחות לחגים ומועדים בנוי מ-11 יחידות. סך הכול: 18 ש"ש.

שם החג	תכני היחידה	מקורות יהודיים-ישראליים
1	חג הסוכות יחד בסוכה	לכך (לכן אנחנו היום) יוצאים מבתי מלאים כל טוב [...] ויושבין בסוכות. לזכרון: שלא היה להם נחלה במדבר ולא בתים לשבת [...] לבלתי רום לבבם (שלא יתגאו) על בתיים מלאים כל טוב. (פירוש רשב"ם על ויקרא, כג, מג) שיר 'האורח' מאת נעמי שמר
ארבעת המינים ביטוי לאחדות ישראל	- מהם ארבעת המינים - ארבעת המינים כסמל לעם ישראל - אחדות אך לא אחידות בישראל - שוק ארבעת המינים	אתרוג - מה אתרוג זה, יש בו טעם ויש בו ריח, כך יש בני אדם שיש בהם גם תורה (חוכמה) וגם מעשים טובים. לולב (ענף מעץ התמר) - מה התמרה הזו, יש בו טעם ואין בו ריח, כך יש בני אדם שיש בהם תורה (חוכמה), אבל אין בהם מעשים טובים. הדס - מה הדס זה יש בו ריח ואין בו טעם, כך יש בני אדם שיש בהם מעשים טובים אבל אין בהם תורה (חוכמה). ערבה - מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח, כך יש בני אדם שאין בהם לא תורה (חוכמה)

2		ולא מעשים טובים. יוקשרו (ייקשרו) כולם אגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו. (מעובד מתוך ויקרא רבה, פרשת אמור, פרשה ל, סימן יב)
3	חג האסיף ושמיני עצרת חגים של טבע, תבואה ומים	- חג הסוכות כחג האסיף - שמיני עצרת - שמחת בית השואבה - סוכות ושמיני עצרת כזמן בקשת מים אֶךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי (תשרי) בְּאַסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאֹת הָאָרֶץ תַּחֲגֹזוּ אֶת חַג ה' שְׁבַעַת יָמִים. בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שִׁבְתוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁבְתוֹן. (ויקרא פרק כג, פסוק לט) אֵלֹהֵינוּ וְאַלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בְּגִשְׁמֵי אוֹרָה תֵּאִיר אֲדָמָה בְּגִשְׁמֵי בְּרָכָה תִּבְרַךְ אֲדָמָה בְּגִשְׁמֵי גִילָה תְּגִיל אֲדָמָה [...] בְּגִשְׁמֵי זִמְרָה תִּזְמַר אֲדָמָה בְּגִשְׁמֵי חַיִּים תַּחֲיֶה אֲדָמָה בְּגִשְׁמֵי טוֹבָה תְּטִיב אֲדָמָה. אֲנֵי הוֹרִידִם (הורד את הגשם) לְאוֹרָה לְבְרָכָה לְגִילָה [...] לְזִמְרָה לְחַיִּים טוֹבִים לְטוֹבָה. מְשִׁיב הַרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם לְבְרָכָה. (פיוט מתפילת שמיני עצרת)
4	שמחת תורה	- מחזור קריאת פרשת השבוע בישראל - מנהגי חגיגות שמחת תורה
5	ט"ו בשבט	- ט"ו בשבט במקורות חז"ל, חג המבטא את הקשר לארץ ישראל - ט"ו בשבט כחג של טיפול ושמירה על הטבע - מנהג סדר ט"ו בשבט מסכת ראש השנה, א, א בשעה שברא הקב"ה את האדם נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו: 'ראה מעשיי כמה נאין ומשובחין הן, וכל מה שבראתי בשבילך בראתי. תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי. שאם תקלקל אין מי שיתקן אחריך'. (מדרש רבה קהלת [וילנה], פרשה ז)
6	יום הזיכרון לשואה ולגבורה לכל איש יש שם	- רקע היסטורי קצר - יום השואה במרחב הציבורי - חשיבות הזיכרון ומשמעותו קטעי עדויות ויומנים
7	נקודות של אור חסד בשואה	- חסד וערבות הדדית בין יהודים בשואה - חסידי אומות העולם לְפִיכָךְ נִבְרָא אָדָם יְחִידִי בְּעוֹלָם, לְלַמֶּדְךָ, שְׁפָל הַמַּאֲבֵד נֶפֶשׁ אַחַת, מַעֲלִים עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ אֶבֶד עוֹלָם מְלֵא. וְכָל הַמְּקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת מַעֲלִים עָלָיו כְּאִלּוּ קַיֵּם עוֹלָם מְלֵא. (תלמוד ירושלמי, סנהדרין, ד, ט) קטעי עדויות שיר 'לאיש חסדי' מאת ד'ורד' ברנס

8	משואה לתקומה	- ארץ ישראל כבית של ניצולי השואה - ניצולי השואה בונים מדינה - משבר לצמיחה	קטעי עדויות נבואת נחמה: כֹּה אָמַר ה' צִבְאוֹת עַד (יבואו ימים שבהם) יֵשְׁבוּ זִקְנִים וְזָקֵנֹת בְּרַחְבּוֹת יְרוּשָׁלַם, וְאִישׁ (יאחזו את) מִשְׁעָנָתוֹ (=מקלו) בְּיָדוֹ מֵרֵב יָמִים (=מכיוון שיגיעו לגיל מופלג ורחבות העיר (ירושלים) יִמְלְאוּ יְלָדִים וְיִלְדוֹת מִשְׁחָקִים בְּרַחֲבֹתֶיהָ. (זכריה ח, ד-ה)
9	חג השבועות חג מתן תורה	- מעמד הר סיני - קבלת התורה - עשרת הדיברות - מנהגי חג השבועות	תיאור קבלת התורה מן התנ"ך (שמות יט, טז-יז) תיאור קבלת התורה בשירה של לאה נאור 'כשקיבלו את התורה' עשרת הדיברות
10	חג השבועות חג הקציר	- מהו הקציר? משמעות הלחם ותהליך הכנתו לאדם - ספירת העומר	שְׁבַעַה שְׁבַעַת, תִּסְפָּר לָךְ: מִהַחֵל חֶרְמֶשׁ בְּקֶמֶה תַּחֵל לִסְפֹּר שְׁבַעַה שְׁבַעוֹת. וְעֲשִׂיתָ חַג שְׁבַעוֹת לַה' אֱלֹהֶיךָ (דברים טז, ט-י)
11	חג השבועות חג הביכורים	- חג השבועות בימי המקדש - מגילת רות - חסד וערבות הדדית - בחג השבועות	תיאור הבאת הביכורים במשנה (ביכורים, ג, ג)
12	ציר זמן לספר		

שימו לב: פריסת חומר הלימודים על פי שיעורים לשנת הלימודים תשע"ח מצורפת בסוף המדריך למורה. לקבלת פריסה דומה לשנים שלאחר מכן יש לפנות לחל"ד מפעלים חינוכיים.

מדורים קבועים ומתחלפים

לכל יחידות הלימוד יש מבנה דומה. בכל היחידות יש מדורים קבועים ומדורים מתחלפים. להלן המדורים הקבועים המופיעים בכל יחידה:

פתיח - מטרת הפתיח היא להעלות את הנושא ולחבר אותו לחייהם של התלמידים. בשער מפתחות לפרקי אבות כל יחידה נפתחת בקומיקס. בשער מפתחות לזמן מופיע מכתב של ילדה הנוסעת בזמן. בשער מפתחות לחגים ומועדים כל יחידה פותחת בכרזה או בתמונה ויזואלית. לאחר הפתיחה מופיעות **שאלות לדיון**. התשובות עליהן דורשות הבנה, הסקת מסקנות והבעת עמדה.

חברותא - טקסט יהודי ללימוד בחברותא על ידי פירוק הטקסט והבנת הנקרא, היכרות עם מושגים חדשים, תרגום המסר של הטקסט לימינו ובחינת הרלוונטיות שלו לימינו.

מי אני? יש לי מושג - בשני המדורים יש היכרות עם מושגים ודמויות מהעולם היהודי.

צוללים לעומק - העמקה בנושא הנלמד ובחינת רבדים שלו.

הרחבת אופקים - העשרה של הנושא על ידי לימוד אגדות, שירים, פולקלור ומדע.

ערבות הדדית - מדור המדגיש את הערך המרכזי של הספר ומציג את החיבור שלו לכל אחת מהיחידות והנושאים שנלמדים בהן.

אני מסכם לעצמי - שתי שאלות ברירה ואיסוף אותיות לסיכום הנלמד וארגון הידע.

הערכה ומדידה

הספר מציע שתי דרכים עיקריות להערכה ומדידה של הלימוד וההפנמה אצל התלמידים:

1. בסוף כל יחידה מופיעים שני מדורים קבועים: מדור 'ערבות הדדית' ומדור 'אני מסכם לעצמי'.
א. במדור 'ערבות הדדית' התלמידים נדרשים ליישם בסביבה הקרובה להם - משפחה, כיתה או שכונה - את מה שלמדו ביחידה. בחינת היישום תגלה אם הלימוד היה מעמיק ואם תהליך הלמידה היה פורה.
ב. במדור 'אני מסכם לעצמי' התלמידים נשאלים שתי שאלות ברירה על המידע שנלמד. לאחר שהם בוחרים את התשובות הנכונות הם אוספים בהן אותיות מודגשות ומרכיבים מונח עברי שקשור לנושא.
2. בסוף כל שער אנו מציעים פעילות סיכום, והיא מאפשרת למורים להעריך את הלמידה וההפנמה של הנושא. פעילות הסיכום מופיעה רק במדריך למורה בסוף כל שער.
א. **מפתחות לפרקי אבות:** פעילות חווייתית ליישום הערכים שנלמדו מתוך פרקי אבות בחיי היום-יום. יופיע במדריך למורה.
ה. **מפתחות לזמן:** משחק פיצוחים - חידון תחרותי בין שתי קבוצות שבו נבדק הידע שנרכש במהלך היחידה. יופיע ביומן הדיגיטלי.
ג. **מפתחות לחגים ומועדים:** הצעה לפעילות סיכום גדולה סביב חג השבועות.

תקשוב

לספר 'מפתחות לערבות הדדית' יש גרסה דיגיטלית לשימוש בכיתות חכמות. בגרסה הדיגיטלית יש שכבות מידע - קישורים והפעלות שפותחו בשיתוף מט"ח.

מורה דרך: שער ראשון

מפתחות לפרקי אבות

מספר שיעורים: 22 ש"ש

שער פרקי אבות בנוי משתי יחידות מבוא ותשע יחידות המשך.
כל יחידה מיועדת לשני שיעורים.

מטרות

1. התלמידים ילמדו מהי תורה שבעל פה, מהי משנה ומה מקומה של מסכת אבות בתוך התורה שבעל פה.
2. התלמידים ייחשפו למשנה כסוגה ספרותית ייחודית בתוך התורה שבעל פה.
3. התלמידים יפתחו מיומנויות למידה 'בית מדרשיות', לדוגמה: לימוד בחברותא וקושיה ותירוץ.
4. התלמידים יפגשו דמויות מפתח מעולם החכמים.
5. התלמידים ילמדו מספר ניכר של משניות ודרך יכירו את מאפייניה הייחודיים של מסכת אבות.
6. התלמידים יעשירו את לשונם במטבעות לשון, בפתגמים ובאמרות כנף הנטועים בעברית המודרנית ומקורם במסכת אבות.
7. התלמידים יכירו ויישמו ערכים שיעשירו את עולמם הערכי.
8. מתוך הלימוד והפעילויות בפרק יכירו התלמידים מהי הערבות ההדדית ויפעלו על פיה, בבחינת לימוד המוביל למעשה.

מבנה השער

1. **יחידות מבוא לשער פרקי אבות** - ישנן שתי יחידות מבוא שמטרתן להעניק לתלמידים הבנה במושגי יסוד בלימוד משנה ולמקם אותם בתוך ארון הספרים היהודי - תורה שבעל פה, משנה, מסכת אבות.
2. **תשע יחידות כפולות** - הליבה של שער זה הוא תשע יחידות בסיס. כל יחידה עוסקת בנושא אחר הקשור להתנהגות של האדם כלפי עצמו וכלפי הזולת. כל יחידה נחלקת לשתי תת-יחידות. היחידה הראשונה עוסקת בהתנהגות באופן ישיר והיחידה השנייה נועדה להעמיק או להוסיף על היחידה הראשונה.
3. בכל יחידה (גם תת-יחידה) ישנה משנה שנלמדת בחברותא מתוך מסכת אבות.
4. ליחידות יש מבנה אחיד פחות או יותר:
 - א. קומיקס שפותח את הנושא (ביחידה הראשונה בכל צמד) או שאלה העוסקת בנושא (ביחידה השנייה בכל צמד)
 - ב. לימוד אורייני של משנה בחברותא
 - ג. העמקה של לימוד המשנה וחיבור הערך הנלמד לחיי התלמידים
 - ד. העשרה על ידי קטע אומנות, שירה, אגדה או אקטואליה
 - ה. ערבות הדדית - פעילות או משימה הקשורה לערך
 - ו. המראה כיצד הוא מיישם את הערך בחברה ובסביבה הקרובה
 - ז. סיכום, ובחינה עצמית קצרה על מה שנלמד

מפתחות לפרקי אבות - מדריך למורה

יחידה 1 א: משנה - תורה שבעל פה

יחידה זו היא יחידת הקדמה ללימוד פרקי אבות, בה אנו מבקשים להקנות מושגי יסוד כהכנה לנושא המשנה ולמקומה במורשת היהודית.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- מהי תורה שבעל פה
- מהי משנה
- מהם פרקי אבות ומדוע ללמוד אותם?
- מתורה שבכתב לתורה שבעל פה

מהלך היחידה

שער מפתחות לפרקי אבות נפתח בשתי יחידות מבוא שנועדו להסביר לילדים בהרחבה מהי משנה, מהם פרקי אבות ומדוע אנחנו לומדים את הטקסטים הללו. היחידה הראשונה פותחת בשאלת הרלוונטיות של לימוד מסורות ישנות ודברים שנאמרו לפני אלפי שנים. התלמידים מבינים ש'מכל מלמדי השכלתי' ושללימוד דברי חוכמה יכול לסייע, בלי קשר לזמן שנאמרו או נכתבו. קל וחומר כשדברי החוכמה הם חלק ממורשת וממסורת עבר. בהמשך היחידה מופיעים מושגים הקשורים לתוכן הנלמד. התלמידים יבחינו בין התורה שבכתב (מקרא) לתורה שבעל פה, שהמשנה היא חלק שלה, ויבינו מה מקומה של מסכת אבות בתוך התורה שבעל פה. ביחידה מוצעת פעילות שמטרתה להתנסות ביצירת 'תורה שבעל פה' (על מסכת סוכה). התנסות זו תבהיר לתלמידים מהי תורה שבעל פה, אילו חללים היא משלימה ותקרב אותם לשפה שלה (אומנם צורת חשיבה זו באה לידי ביטוי פחות במסכת אבות, אך מסכת אבות היא יוצאת דופן).

מורה דרך

עמוד 7

העשרה

הזכרנו את המושג 'משנה'. על מנת להרחיב על המושג ולהבין טוב יותר מהי משנה, מתי היא נכתבה ואת אופן העריכה שלה תוכלו לקרוא [בקישור הזה](#) (חשוב לציין שמטבע הדברים לא כל הקביעות במאמר מוסכמות על כל החוקרים).

שימו לב - קומיקס פתיחה

בקומיקס הפתיחה אנחנו נותנים מקום לספקנות ולציניות שאולי קיימת אצל תלמידים ביחס לנושא הנלמד. במהלך שער פרקי אבות אנו מבקשים לחבר את עולם התנאים ודברי החוכמה שלהם המופיעים בפרקי אבות לחיי הילדים ולהראות כיצד הם רלוונטיים לחיינו היום.

שימו לב - שמות סדרי משנה את שמותם של ששת סדרי (חלקי) המשנה נהוג לזכור לפי ראשי התיבות זמ"ן נק"ט.

סדר זרעים עוסק במצוות התלויות בארץ ודיני ברכות.

סדר מועד עוסק בשבתות, חגים ותעניות.

סדר נשים עוסק בענייני המשפחה, קידושין, גירושין וכדומה.

סדר נזיקין עוסק בדיני ממונות ומשפט.

סדר קדשים עוסק בענייני בית המקדש והקורבנות.

סדר טהרות עוסק בענייני טוהרה.

התורה שבעל פה מורכבת מחלקים שונים, והיא מתחדשת כל עוד יש בני אדם שכותבים ומגיבים על התורה שבכתב. כאשר מדברים על חז"ל בדרך כלל מתכוונים לחכמי המשנה והתלמוד, ואלו הם החיבורים המרכזיים של תקופה זו:

1. ספרות התנאים גובשה בין המאה הראשונה למאה השלישית לסה"ן והיא כוללת מסורות כתובות של לימוד שהועלו על הכתב. החכמים המוזכרים בספרות זו נקראים 'תנאים'. בספרות זו נכללים:

המשנה - שישה ספרים שמרכזות בהם הדרכות והלכות לאורח חיים יהודי מסורתי והם מבוססים על מסורת קדומה שבעל פה. המשנה החלה להיערך בידי ר' עקיבא ותלמידיו אחרי חורבן בית המקדש על ידי הרומאים (שנת 70 לספירה). הפחד מהדיכוי הרומאי עודד את התנאים לעבור מתרבות של לימוד בעל פה (שינון - ומכאן השם 'משנה') להנצחת הלימוד בכתב. עריכתה של המשנה הסתיימה בידי ר' יהודה הנשיא (בתחילת המאה השלישית לסה"ן), ומרגע שחתם אותו היא קיבלה מעמד של חיבור מחייב בעיני העם. תרמה לכך העובדה שהמשנה הייתה חיבור מקיף, בעל אופי מסודר ומבנה שיטתי עקיב.

מדרשי הלכה - קובצי דרשות על המקרא שיש להן אוריינטציה הלכתית הקרויים 'מכילתא' ו'ספרא'. החוקרים חלוקים ביניהם שמא קטעים מסויימים ממדרש הספרא מקורם מאוחר מתקופת התנאים.

תוספתא - תוספות, הערות ונוסחים בשינויים מסויימים של קובצי המשניות.

ברייתות - אמרות תנאים שלא הוכנסו לסדרי המשנה.

רובן מוזכרות בתלמוד ומיעוטן בתוספתא ובמדרשי ההלכה.

2. ספרות האמוראים גובשה בין המאה השלישית ובין המאה השישית לספירת הנוצרים. חכמי ספרות זו נקראים אמוראים. בספרות זו נכללים:

התלמוד - דיונים של חכמים, פירוט, הסברים והרחבות על הנאמר במשנה. אף על פי שבספרות זו יש דיונים הלכתיים רבים, ספרות זו ממעיטה לפסוק הלכה בעצמה. תחת זאת היא מעדיפה להציג את כל נקודות המבט האפשריות על נושא נתון. בתלמוד ישנם גם דברי אגדה רבים, סיפורים, משלים ואמרות כנף בנושאים מגוונים, והם קרויים 'מדרשי אגדה'. התלמוד נחלק לתלמוד בבלי, שנכתב בבתי המדרש הבבליים, ולתלמוד ירושלמי, שנכתב בארץ ישראל באותה התקופה וחתימת עריכתו נחשבת למוקדמת מהבבלי.

בשנות הגלות הארוכות של עם ישראל נהיה התלמוד (בעיקר התלמוד הבבלי) עמוד התווך של היצירה והמחשבה היהודית ועליו בעיקר התבסס הקוריקולום (תוכנית הלימודים) של התלמיד היהודי בבית המדרש מרגע שהתבגר.

מדרשי אגדה – נוסף למדרשי האגדה שבתלמוד יש חיבורים שמקבצים לתוכם אך ורק דברי אגדה. חיבורים אלו קרויים 'מדרשי אגדה' ובהם לדוגמה: מדרש רבה, מדרש תנחומא ועוד.

עמוד 10

שימו לב: מתרגלים תורה שבעל פה הדגמנו כאן באמצעות המשנה ממסכת סוכה כיצד נוצרה התורה שבעל פה – כיצד פסוק מהמקרא משמש בסיס לפרשנות והרחבות. זו בעצם משמעותה של תורה שבעל פה – הרחבה, פירוש **וההרהר** של פסוקי מקרא.

יחידה 1 ב: מדור לדור

ביחידה זו נעסוק במשנה הראשונה של מסכת אבות, המתארת את מסירת התורה מדור לדור. באמצעות המשנה נבקש לבחון את משמעותה של מסורת בעולמם של התלמידים, את היחס למורשת ואת המשמעות של שיח בין-דורי.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- לימוד המשנה 'משה קיבל תורה מסיני' (אבות א, א)
- משמעותה של העברה מדור לדור
- רבי יהודה הנשיא כותב את המשנה
- מה הייתי אני רוצה להעביר לדורות הבאים.

מהלך היחידה

היחידה 'מדור לדור' עוסקת בתורה שבעל פה בהיותה מסורת עתיקה שעוברת מדור לדור, ובכל דור מודגשים בה התכנים החשובים לאותו הדור. היחידה נפתחת במשנה הראשונה בפרקי אבות, המתארת את השתלשלות התורה ממשה ועד אנשי כנסת הגדולה, שהנהיגו את ישראל לפני כאלפיים שנה.

הקומיקס משתמש בהקשרים השונים של השימוש במילה 'מסירה' (שיש לו גם מקור במדרש. על כך בהמשך) – כפי שהיא מופיעה במשנה, ובימינו במשחקי כדור. מטרתו לחבר את התכנים לעולם הילדים ולעורר את הסקרנות להבנת הכוונה המדויקת של המשנה.

לאחר לימוד המשנה ובחינה של הדמויות המופיעות בה, היחידה מציגה את רבי יהודה הנשיא, המספר לתלמידים על תהליך ההתגבשות, הכתיבה והעריכה של המשניות, שלפני תקופתו היו מסורות בעל פה ואחרי תקופתו היו לטקסטים כתובים.

בסיום היחידה במדור 'ערבות הדדית' הילדים מתבקשים לראות את עצמם כחלק משרשרת הדורות של עם ישראל ולחשוב מה הם קיבלו מהוריהם ומה היו רוצים להנחיל לדורות הבאים.

מורה דרך

עמוד 12

שימו לב לדימוי שמופיע בהומור בקומיקס של מסירת כדור יש מקור גם במדרש.

ככדור של בנות (כנראה משחק כדור ששיחקו בנות) שזורקין זו ליד חברתה, כך אדם מוסר דברי תורה לחברו ולתלמידיו זה לזה ומתפקחין (ולומדים) זה מזה.

'כדרבנות' ביכדור של בנות' - מה כדור זה מקלעין בה בידים ואינה נופלת, כך משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים ונביאים מסרה לכנסת הגדולה.
(קהלת רבה יב, יא)

שימו לב המשנה מזכירה את העברת התורה ממשה ליהושע, וספר יהושע הוא חלק מתוכנית הלימודים בתנ"ך של כיתות ג'. כדאי לרענן את זיכרונם ולהזכיר את ההעברה של שרביט ההנהגה ממשה ליהושע.

עמוד 13

הצעה לפעילות

משחק אחר שאפשר להשתמש בו על מנת להמחיש את העברת המסורת מדור לדור הוא **מרוץ השליחים**: אפשר לערוך מרוץ שליחים, ואחר כך לדון במה שנדרש כדי להעביר את המקל (תיאום, אי-הפלה, מהירות, ריכוז ועוד) ולהשוות אותו למה שנדרש כדי להעביר מסורת מדור לדור.

ועוד משחק:

טלפון שבור

- הראשון בחבורה בוחר מילה ומעביר אותה בלחישה למי שיושב לידו, עד לסוף הקבוצה.
1. האם המילה שהעברתם הגיעה באופן מדויק אל התלמיד האחרון בקבוצה?
 2. מה היה קורה אילו שיחקתם את המשחק במקום רועש? האם היה קל יותר או קשה יותר להעביר את המילה בעל פה באופן מדויק?
 3. מה היה קורה אילו נוסף לרעש, המרחקים בין תלמיד לתלמיד היו גדולים יותר?

הצעה לפעילות

כדי להרחיב את העיסוק במורשת, במסורת ובקשר בין-דורי אנו מציעים פעילות הורים וילדים. אפשר לארגן ערב משותף להורים וילדים ולהזמין הורים שיספרו מה הם קיבלו ממשפחתם בשרשרת הדורות - מתכון, מנהג, ועוד. כמו כן אפשר לבקש מהתלמידים שיביאו לכיתה חפץ שקיבלו במשפחה, יציגו מנהג של המשפחה שלהם, או תמונות שמשקפות מנהגים סביב מעגל החיים האישי (שמחות, אירועים מיוחדים) או סביב מעגל השנה (חגים, מאכלי חג וכדומה).

פתרון

מנהיג	מי אני?
משה	הנהיג את ישראל ביציאת מצרים ובנדודים במדבר
יהושע	הנהיג את ישראל בתקופת כיבוש הארץ
זקנים	שבעים אנשים שנבחרו עוד במדבר ועזרו למשה וליהושע להנהיג את העם
נביאים	הביאו את דבר האלוהים לעם בתקופת בית המקדש הראשון, השיאו עצות וניבאו נבואות
אנשי כנסת גדולה	הנהיגו את ישראל בימי בית המקדש השני, ומהם שאלה כנסת ישראל היום את שמה

עמוד 14

הצעה לדין

כתיבת תורה שבעל פה לא הייתה עניין פשוט בגלל האיסור החמור במסורת: אין לכתוב דברים במסורת שבעל פה.

עם התלמידים, נוכל לדון בשאלה זו:

- אילו יתרונות יש ללימוד בעל פה שבגללו לחז"ל היה חשוב לשמר אותו?
- מהם החסרונות של הלימוד בעל פה שבסופו של דבר בגללם הוחלט לכתוב את התכנים שלו?
- מה דעתכם, האם היום יש חשיבות ללמידה בעל פה?

העשרה

רבי יהודה הנשיא בספר אנחנו פוגשים את רבי יהודה הנשיא. דמותו קשורה לאחת התגליות הארכאולוגיות החשובות ביותר מתקופת התנאים.

את הפתק הזה כתב אלכסנדר זייד, שהיה שומר וחקלאי בגליל ובעמק יזרעאל בתקופה שלפני קום המדינה לידידו יצחק בן-צבי (שלימים היה הנשיא השני של מדינת ישראל). המערות שהוא וחבריו מצאו הן המערות של היישוב בית שערים - בו על פי המסורת נקבר רבי יהודה הנשיא, עורך המשנה.

חבר בן-צבי שלום!

אתה ומייזלר מוכרחים לבקר אותנו. הסיבה: גילינו בתוך מערות, בפנים, עמוק, כתובת עברית ויוונית וגם מנורות שבעה קנים חתומות בתוך אבן, גם דלתות עם ציורים.

א. זייד 10.4.36

יחידה 2 א: מסכת אבות

יחידה זו עוסקת בשאלה מהי מסכת אבות וכיצד בנויה משנה. התלמידים ייחשפו לאופן הלימוד בבית המדרש, לסגנון השאלה והתשובות, לחברותא, ויתנסו בעצמם בלימוד משנה דרך מפגש עם בית מדרשו של רבי יוחנן.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- מהם פרקי אבות
- כיצד לומדים בחברותא
- בית המדרש של חכמים
- 'איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם?'

מהלך היחידה

ביחידה זו אנו מבקשים להתמקד במסכת אבות, אחת מתוך המסכתות הרבות של המשנה. היחידה פותחת בביטוי המוביל משניות רבות במסכת: 'הוא היה אומר'. משפט זה מעלה שאלות רבות: מי אמר? מה אמר? מיהם האנשים המדברים במסכת אבות? מה פירוש המילים 'מסכת אבות'? לאחר מכן התלמידים 'נכנסים' לבית המדרש ולומדים עליו, ובמדור 'חברותא' מתנסים בלימוד 'חברותאי' של משנה ממסכת אבות. המשנה שנבחרה מציגה דיון מבית המדרש שבו נגלות תובנות כאשר רבי יוחנן מציב לפני התלמידים שאלה, והתשובות השונות מזכירות מאוד היגדים מן המסכת. הלימוד מאפשר גם לתלמידים ליטול חלק בבית המדרש ולחשוב על האופן שבו התגבשו הדברים. בהמשך ההיכרות עם בית המדרש אנחנו מרחיבים ומבהירים את המושג 'חברותא' - הלימוד במשותף. צורת לימוד זו תלווה אותנו לאורך כל הלימוד בספר.

עמוד 16

המושג שהזכרנו בפתיחה הוא 'תנאים'. מידע נוסף על תקופת התנאים ועל דורות התנאים ופועלם תוכלו לקרוא [כאן](#).

עמוד 17

שימו לב: שמות משפחה עד לעת החדשה לא היו שמות משפחה. הם כונו על פי המקצועות שלהם או מקומות המחיה שלהם, או תכונות אופי או גוף, למשל: נתן השומר, שמחה האופה, חווה ארוכת החוטם וכו'. אנו יכולים למצוא רמזים לכך בשמות המשפחה שלנו - לדוגמה שם המשפחה 'שוחט'. כדאי לבדוק עם התלמידים אם גם שמות המשפחה שלהם נושאים בחובם רמז למקצוע או לתכונה או מקום מגורים.

בית המדרש של חכמים דרך הלימוד הייחודית בבית המדרש עוררה סקרנות בדרום קוריאנה שבמזרח. הכתבה בערוץ 10 מתעדת ביקור של צוות צילום מדרום קוריאנה שהגיע על מנת להכין כתבה על דרך הלימוד הזאת. המפגש המיוחד יכול לעורר גם את סקרנותם של תלמידים ישראלים. תוכלו לצפות בכתבה **כאן**.

שימו לב: לימוד המשנה, מסכת אבות, פרק ב, משנה ט המשנה עוסקת ברבן יוחנן בן זכאי ותלמידיו, אשר חיו בתקופה הקשה שבה נחרב בית המקדש השני על ידי הרומאים. רבן יוחנן בן זכאי מזוהה מאוד עם תקופה זו בעקבות ניסיונותיו להציל את בית המדרש לאחר החורבן ולשמור על היהדות לאחר שאיבדה את המרכז הפיזי החשוב שלה. בניגוד לדעתם של הקנאים הנצורים בירושלים, שביקשו להילחם ברומאים שצרו עליהם עד הסוף המר, החליט ר' יוחנן שעדיף להיכנע לרומאים כדי להציל את תושבי ירושלים. הקנאים מנעו מתושבי ירושלים לצאת מחומות העיר ולהיכנע לרומאים, אך ר' יוחנן הסתכן החוצה בארון קבורה של מתים. בתלמוד מסופר שלאחר מכן הוא נפגש עם המצביא הרומאי וביקש ממנו שלא להחריב את ירושלים ושיינתן לו להקים מרכז רוחני חדש לעם ישראל ביבנה.

הפרק **הזה** בתוכנית 'קשת וענן' עוסק בחורבן בית המקדש ומדגיש את זווית הראייה של רבן יוחנן בן זכאי. אפשר לתת לילדים לצפות בחלקים ממנו.

שימו לב: 'לב טוב' מה בדיוק הכוונה במושג 'לב טוב'? לכאורה זהו מושג פשוט, אבל ניסיון להגדיר אותו במדויק חושף שבהגדרה הזאת יש משהו עמום שפתוח לפרשנויות והסברים שונים. המושג הזה הוא הזדמנות לשמוע תשובות והגדרות שונות של התלמידים לשאלה.

• מהו לב טוב?

• האם וכיצד אדם יכול להפוך את הלב שלו ל'לב טוב'?

מעניין שאצל חז"ל 'לב טוב' מורה דווקא על השכל – מקור השליטה של האדם על מעשיו, רצונותיו ומידותיו.

שימו לב: לימוד בחברותא לימוד בחברותא דורש יותר מהבעת עמדה. כדי שללימוד תהיה משמעות אמיתית חשוב לנמק את העמדה, חשוב שהצד שכנגד לא יקבל אותה כמו שהיא אלא ישאל שאלות וינסה לאתגר את חברו (לא מתוך קנטרנות אלא מתוך סקרנות בריאה) כל אחד מהצדדים יתמודד עם השאלות ויצדיק את עמדתו. מטרת הלימוד בחברותא היא להבין טוב יותר אחד את השני וגם מתוך הדיאלוג לעצב עמדה מבוססת יותר.

יש לתרגל עם התלמידים את הלימוד בחברותא, בייחוד בפעמים הראשונות. יש לשבת עימם, להאזין לדבריהם ולוודא כי כולם משתתפים באופן פעיל בלימוד.

ויכוח ולא התנצחות אחת הסכנות שבלימוד בחברותא היא שהווכחות תתפתח להתנצחות, שיש בה יוהרה ופגיעה בכבוד החבר. בהקשר זה אפשר לציין את תפילת ר' נחוניא בן הקנה בכניסתו לבית המדרש.

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵי שְׁלֹא יֵאָרֶע דְּבַר תִּקְלָה עַל יָדֵי וְלֹא אֶכְשֹׁל
בְּדַבַּר הִלְכָה. וְיִשְׁמְחוּ בִּי חֲבֵרֵי שְׁלֹא אוֹמֵר עַל טָמֵא טְהוֹר וְלֹא עַל טְהוֹר
טָמֵא. וְלֹא עַל מוֹתֵר אָסוּר וְלֹא עַל אָסוּר מְתֵר. וְלֹא יִכְשְׁלוּ חֲבֵרֵי בְּדַבַּר
הִלְכָה וְאֶשְׁמַח בָּהֶם.

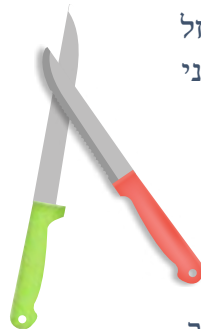
מעבר לתפילה שלא לטעות יש גם תפילה על האינטראקציה החברתית בשעת הלימוד:
שחבריי לא ישמחו בטעויותיי ואני לא אשמח בטעויות של חבריי.

אפשר לדון עם התלמידים:

1. מדוע חשש ר' נחוניא בן הקנה שהוא ישמח בכישלון של חבריו?
2. האם דברים מעין אלו יכולים להתרחש גם בכיתה שלנו?
3. אילו תכונות יש לאמץ כדי שלא להגיע למצב כזה?
4. במבחן שנערך בכיתה אתם קיבלתם ציון גבוה ואילו חבריך קיבלו ציון נמוך. כיצד תגיבו?

למרות האתגרים שבלימוד בחברותא התלמוד ראה חשיבות גדולה בלימוד זה, כפי שאפשר לראות מהמקורות הבאים מתוך הבבלי, תענית:

אמר רבי חמא [אמר רבי] חנינא מאי דכתיב [משלי כז, יז] ברזל
בברזל יחד? לומר לך מה ברזל זה אחד מחדד את חבריו אף שני
תלמידי חכמים מחדדין זה את זה בהלכה.

אמר רבה בר בר חנה למה נמשלו דברי תורה כאש שנאמר
[ירמיה כג, כט] הלא כה דברי כאש נאם ה'? לומר לך מה אש
אינו דולק יחידי אף דברי תורה אין מתקיימין ביחידי.

והיינו דאמר רבי יוסי בר חנינא מאי דכתיב [ירמיהו נ, לו] חרב
אל הבדים ונואלו? חרב על שונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין
בד בבד בתורה ולא עוד אלא שמטפשין שנאמר ונואלו ולא עוד
אלא שחוטאין.

יחידה 2 ב: לומדים משנה במסכת אבות

בהמשך ליחידה הקודמת, שעוסקת בסופה באופן הלימוד בחברותא ובדרך הלימוד בבית המדרש, היחידה הזאת עוסקת במשנה מתוך פרקי אבות שמנסחת כללים ללמידה ולשיח ומאפיינת את החכם בקשב, סבלנות ואורך רוח.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- משמעות המושג 'גולם'
- 'שמונה דברים בחכם וחילופיהן בגולם'
- ענווה ונכונות ללמוד - מדרש אגדה על רבי עקיבא
- ערבות הדדית - ניסוח כללים כיתתיים ללמידה

מהלך היחידה

בהמשך ליחידה הקודמת, שעסקה בלימוד בבית המדרש ובלמידה בחברותא, היחידה הזאת עוסקת בכללי הלימוד המומלצים ללימוד בצוותא - לימוד בחברותא.

היחידה נפתחת בתהליך שבו הזחל נהיה לפרפר. הגולם, שלב הביניים, מושווה במשנה (בהמשך) לתלמיד שהוא ההפך מחכם. ואולם, כמו הגולם, שהוא שלב זמני ושממנו הפרפר עתיד להגיה, כך גם האדם יכול להתקדם ולהתפתח.

לאחר מכן יצללו התלמידים בחברותא ללימוד מעמיק של המשנה. המשנה היא רשימה של התנהגויות המאפיינות את החכם ועוסקות בצורה שהוא מקשיב ומנהל שיח - תכונות והתנהגויות שהם מפתח ללימוד פורה. חשוב לבחון את מידת הרלוונטיות של ההתנהגויות המופיעות במשנה ללימוד בכיתה עכשיו.

אחרי לימוד המשנה מופיע מדרש אגדה העוסק בדמותו של רבי עקיבא ובאופן שבו התפתח ורכש את ידיעותיו. בדומה למשנה, גם במדרש לא האינטלקט או רמת המשכל, אלא הנכונות ללמוד, הענווה והערכים הם שמורים את הדרך להגיע אל הידע ואל החוכמה המיוחלת.

גם היחידה הזאת נחתמת במדור 'ערבות הדדית', ובו התלמידים בוחנים את ההתנהגות בכיתה בעת דיון ולימוד ומתבקשים לנסח כללי התנהגות בכיתה שיכולים לסייע לאווירה לימודית וחברית נעימה.

עמוד 21

שימו לב: הגולם השאלה רומזת לכך שהגולם הוא לא בהכרח כינוי גנאי. היו שפירשו אותו כשלב בהתפתחות בדרך אל החכם.

וחלופיהן בגולם - אין בהכרח גנאי בזה שהגולם נוהג להיפך מן החכם בכל הדברים האמורים. כאמור, אם לא עבר תהליך ארוך של השגת ששת השלבים - אינו חכם, וגם אם יקפוצ' ויחקה את החכם - לא יהפוך בכך לחכם. מאידך גיסא, יש גם 'גולם' נקודת יתרון, לפעמים למידה בצורה לא מסודרת מתאימה יותר לאדם בתקופת הלימוד הראשוני, שכן

הטבע של השלב ה'גולמי' הוא לגלות נמהרות ולהט, שאינה נמצאת אצל החכם השלם. להט זה מעורר את עיני ה'גולם' מלהבחין בפרטים ובשלבים, מחד, אבל מאידך הוא מעניק לו 'קרש קפיצה' קדימה אל השלבים הבאים, ואין לזלזל בו..."
(מתוך פירוש מחשבת אבות על המשנה)

הגולם מפראג במשנה מדובר בגולם. אגדה עממית נפוצה מאוד באירופה היא האגדה על הגולם מפראג. על פי האגדה המהר"ל, שחי במאה השש-עשרה בעיר פראג שבצ'כיה, יצר יצור מיסוטורי ואימתני בשם 'גולם' שהגן על הקהילה היהודית של העיר. על פי האגדה, בסופו של דבר הגולם יוצא משליטה והמהר"ל נאלץ להרוג אותו. מתוך האגדה הזאת נגזר הביטוי הגולם קם על יוצרו, שמתאר מצב שמישהו יצר יצור, אך היצור יצא משליטתו. דמותו של הגולם הסעירה את הדמיון של יוצרים רבים, בהשראתו נכתבו סיפורים ונוצרו סרטים ומחזות. יש אפילו פוקימון שנוצר בהשראתו ונקרא 'גולם'.

עמוד 22

הלימוד היה גורם חשוב במיוחד בחייהם של חכמים. משניות בפרקי אבות עוסקות בזוויות שונות ובאפיונים שונים של למידה. במקביל למשנה הזאת אפשר לעסוק גם במשנה, פרק ה, משנה טו, שמאפיינת את הלומדים בצורה ציורית מאוד.

אַרְבַּע מִדּוֹת בְּיוֹשְׁבִים לִפְנֵי חֻכְמִים:
סְפּוּגָה, וּמִשְׁפָּךְ, מִשְׁמֶרֶת, וְנֶפֶחַ.
סְפּוּגָה - שֶׁהוּא סוֹפֵג אֶת הַכֶּל.
מִשְׁפָּךְ - שֶׁמִּכְנִיס בָּזוּ וּמוֹצִיא בָּזוּ.
מִשְׁמֶרֶת - שֶׁמוֹצִיָּאָה אֶת הַיָּיִן וְקוֹלֶטֶת אֶת הַשְּׂמֶרִים.
וְנֶפֶחַ - שֶׁמוֹצִיָּאָה אֶת הַקֶּמַח וְקוֹלֶטֶת אֶת הַסֵּלֶת.

אפשר להביא אל הכיתה את הכלים הנזכרים במשנה, לבקש מהתלמידים לאפיין את עצמם באמצעותם ולדון באופן שאנו לומדים, קולטים מידע ומעבדים אותו. אפשר גם לדון בזיקה בין שתי המשניות - לאיזה אופן של קליטה ועיבוד מידע מובילים הכללים במשנה המודפסת בספר?

תשובון: א - 3 / ב - 6 / ג - 1 / ד - 2 / ה - 5 / ו - 4 / ז - 7

עמוד 23

מדרש אגדה על רבי עקיבא מדרשים רבים עוסקים באופן הלימוד של ר' עקיבא, שעל פי האגדה התחיל ללמוד בגיל מאוחר, ובלא רקע מוקדם, אך בכוח התמדתו הגיע להוביל את בית המדרש של דורו.

כאן תוכלו למצוא עיבוד לילדים לסיפור על [תחילתו של רבי עקיבא](#).

הסיפור משלים את הסיפור שבספר בכך שהוא נותן לנו להציץ לא רק אל מעשיו של רבי עקיבא אלא גם אל השיח שלו בתוך עצמו. מהם הקשיים שהוא עמד בפניהם בבואו להתחיל ללמוד בגיל מאוחר ומהן האמירות שאמר לעצמו ובעזרתן התגבר על הקשיים.

[כאן](#) תוכלו למצוא את הסיפור בגרסת ספר האגדה.

עמוד 24

שימו לב: ערבות הדדית השאלה על ניסוח התקנון של בית הספר או הכיתה יכולה לעורר תהליך שערכו גדול. אם אכן מנסחים תקנון כדאי מאוד לתת את הדעת גם על התהליך:

- לחלק לקבוצות חשיבה
- לאתר את הקשיים בכיתה
- לחשוב על כללים שאפשר ליישם
- לחשוב על האופן שבו מנסחים את הכללים
- לאחר שמנסחים כללים - איך מדרגים אותם, מהם הכללים המרכזיים ביותר ומהם כללים שנוגעים בנקודות מקומיות?
- לבסוף, כיצד מכריעים אילו כללים מוסכמים על הרוב ונכתבים בתקנון.

יחידה 3 א: גמילות חסדים

יחידה זו עוסקת בחסד ובנתינה, היא יוצאת מתוך דוגמאות קונקרטיות שמובאות במשנה (יהי ביתך פתוח לרווחה ויהיו עניים בני ביתך) ומבקשת להרחיב את המושגים למעשים של עזרה, נתינה, חסד וערכות הדדית שרלוונטיים גם עבור הילדים.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- מהי גמילות חסדים
- על משמעות המושגים 'חסד' ו'נתינה' במעגלים שהתלמיד מצוי בהם

מהלך היחידה

הערך שהיחידה עוסקת בו הוא החסד, וזהו הנושא של המשניות הנלמדות בה. הקומיקס פותח בדוגמאות למעשי חסד, רובם קשורים בעזרה פיזית, כלכלית או סיוע לחלש. בסוף הקומיקס אחת הדמויות מדברת על חסד בהקשר של חיוך ותשומת לב. דוגמה זו יכולה לפתוח דיון בשאלה מהו חסד במובן הרחב של המילה. לאחר מכן התלמידים מוזמנים לאתר דוגמאות למעשי חסד שהם מכירים ממשפחתם או מהסביבה הקרובה להם.

התלמידים מוזמנים ללמוד בחברותא ולקרוא משנה שבה רבי יוסי קורא לאדם לפתוח את ביתו לעניים. המשנה מדברת על חסד כלפי עניים באופן ספציפי בצד פתיחת הבית (והלב) לכל אדם שזקוק לכך – לאו דווקא עני. המשנה חוזרת על מעשי החסד בתוך הבית כדי לבטא את האופן שבו האדם שעושה חסד עם האחר מזמין אותו להתחלק במה שיש לעושה החסד, להיכנס לתוך עולמו האישי.

במדור 'צוללים לעומק' מרחיבים את העיסוק בחסד בעולמם של הילדים ונותנים לו דוגמאות ואפשרויות רבות.

עמוד 25

המילה 'חסד' משמשת בלא מעט ניבים ומטבעות לשון. הנה כמה מהם. אפשר להציג אותם לפני התלמידים ולשאול אותם מה פירושם.

1. אִישׁ חָסֵד - נדיב, טוב לב (מוכר הירקות היה איש חסד גדול וסייע לכל אדם)
2. בְּחָסֵד עָלִיוֹן - מצטיין בתחומו, מוכשר מאוד (הוא נגן גיטרה בחסד עליון)
3. נָטָה חָסֵד - פעל באופן מתחשב ובכוונה טובה, הפגין רחמים וחמלה (המורה ראתה שתלמידתה עצובה ונטתה אליה חסד)

שימו לב חסד הוא לא מעשה גדול חד-פעמי שתמיד כרוך בהוצאה כספית או בויתור גדול. גם סיוע לחבר שמתקשה או תשומת לב לאדם שזקוק לכך, עזרה בבית ואפילו טיפול בבעלי חיים הם מעשי חסד שילדים יכולים לעשות. חשוב להזכיר מעשי חסד שעושים במסגרת בית הספר, התנדבויות ופעילות למען הקהילה

שהתלמידים היו שותפים לה. אפשר לחשוף את הילדים לפעילות חסד שהם שותפים לה או להזכיר להם פעילות כזאת.

עמוד 26

אברהם אבינו מכניס אורחים אחת הדמויות המקראיות שמשמשת מודל להכנסת אורחים היא אברהם. כבר בספר בראשית בפרק י"ח אפשר לקרוא כיצד הכניס אברהם אל ביתו בהתלהבות את שלושת האנשים שבאו אליו ושירת אותם בזריזות ובמסירות. המדרשים מפתחים ומרחיבים מעשים אלו. **בקישור זה**

תוכלו למצוא כמה מהם מבוארים על ידי יואל רפל. אחד המוטיבים במדרש, הקשור קשר הדוק לענייננו, הוא האופן שבו היה בנוי האוהל של אברהם, שהיה פתוח מכמה כיוונים, כדי שכל מי שחפץ יוכל להיכנס.

שימו לב: יוסי בן יוחנן איש ירושלים המשנה מציינת שר' יוסי בן יוחנן היה 'איש ירושלים'. הוא חי בימי בית המקדש השני. ייתכן שיש זיקה בין מקום מגוריו ובין ערך שהוא מעלה על נס במשנה. ירושלים, בהיותה עיר שעלו אליה לרגל, הייתה מקום של הכנסת אורחים. הרחבנו על כך ביחידת החגים בשער הזמן (עמוד 145).

בהקשר הזה של הבית ונתינה דרך קבע אפשר לדון עם התלמידים בשאלה: מה דעתכם, האם עדיף לתת בכל פעם קצת או לתת סכום גדול בפעם אחת? בקשו מהם לנמק את תשובתם.

חכמי ישראל נחלקו בשאלה זו.

הרמב"ם (וכך גם רוב פוסקי ההלכה) העדיפו לתת בכל פעם מעט, מכיוון שכך אדם קונה את תכונת הנדיבות.

שהאדם אם יתן למי שראוי אלף דינר, בפעם אחת ולאיש אחד, לא תושג לו מעלת הנדיבות בזה המעשה האחד הגדול, כמו שתושג למי שיתנדב אלף פעמים באלף דינר. (הרמב"ם, פירוש המשניות, אבות, פרק ג)

אחרים, ובהם ר' יעקב עמדון, פסקו אחרת, משתי סיבות:

אם מחמת שכופה יצרו בדבר גדול [...] מנותן במאה פעמים שאינו דבר כבד עליו כל כך.

ואם מצד המקבל גם כן, טוב יותר שיתן לעני אחד דבר מסוים שיוכל להתפרנס בו, משיתן להרבה עניים ולא יגיע לאחד מהם מתנה מרובה שתספיק לו ותהא טובה שלמה. (פירוש לחם שמיים על המשנה, מסכת אבות, פרק ג)

הרחבת מעשי החסד לכיוונים שונים באה לידי ביטוי גם במחשבה של תנועת החסידות. הסיפורים הקצרצרים הללו ממחישים זאת:

רבי משה מקוברין אמר פעם: 'כאשר עובר יום ואינני עושה טובה כלשהי ליהודי - אותו יום לא נחשב אצלי כלל'.
 רבי יחיאל מאלכסנדר אמר שהעמדת פנים בשעה ששוטה מבקש לומר מילתא דבדיחותא - גם זו גמילות חסד.
 אל רבי מנחם-מענדל מקוצק הגיע רב, שהצדיק לא היה מחשיבו במיוחד. קיבלו הרבי בסבר פנים יפות ואף ערך סעודה לכבודו. הדבר היה לפלא בעיני החסידים והם שאלו את רבם לפשר הדבר. השיב להם: חז"ל אמרו שצריך לתת לעני די מחסורו, 'אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו'. לשם מה לתת לו סוס? אלא מכאן למדנו, שאם האדם מתאוה לכך - מצווה לספק לו גם מחסור זה.
 (מתוך אתר שיחת השבוע)

אפשר לקרוא עם הילדים את אחד הסיפורים, או את כולם, ולדון בהם בכיתה. כדאי לחדד את הרעיון, שעשיית החסד שלנו כלפי הזולת במישורים שונים נובעת מהיכולת שלנו להעמיד את עצמנו במקומו ולחוש את תחושותיו. בעצם יכולת ההזדהות שלנו עימו מאפשרת לנו להבין למה הוא זקוק כרגע.

- מה דעתכם, האם המעשים המתוארים כאן הם אכן מעשי חסד?
- כיצד אנחנו יכולים לדעת מהו מעשה של חסד כלפי האחר? חשבו על המשפט: 'וְאַהֲבַת לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ' (ויקרא, יט, יח).
- בסיפור השני הרבי מקוצק מסביר לתלמידיו שלאדם יש צרכים מלבד הצורך החומרי. אילו עוד דברים אנו צריכים?
- כיצד אנחנו יכולים לסייע זה לזה למלא צרכים אילו?

יחידה 3 ב: עולם של חסד

בחלק זה של היחידה נעסוק במשנה, שנהייתה מטבע לשון (על שלושה דברים העולם עומד). היחידה מבקשת להתבונן על החסד לא רק בהקשר האישי אלא גם במשמעות החברתית הרחבה שלו, בהיותו אחד היסודות החשובים שהחברה עומדת עליהם.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- לימוד המשנה
- לימוד השיר 'צל ומי באר'
- מעגלי חסד בחברה
- הצעות ליישום במסגרת הערכות ההדדית

מהלך היחידה

ביחידה זו מעמיקים בלימוד של ערך החסד בעזרת נקודת המבט של פרקי אבות. היחידה נפתחת בשאלה שלא תמיד התלמידים מעיזים להביע בגלוי במהלך שיעור, אבל רבים מהם שואלים את עצמם כשהם נדרשים לעשות חסד - לשם מה שאעשה מעשה חסד? או כפי שמנסחים אותה בסלנג: 'מה, אני פראייר?'.

למשנה המובאת כאן יש חשיבות גם כי יש בה מטבע לשון מקובל ונפוץ, והיא מציגה את החסד כאחד מעמודי התווך של העולם או הקיום. נלמד את המשנה בחברותא ונבקש מהתלמידים לספר אילו יסודות הם היו מציבים כתשתית.

לאחר לימוד המשנה 'צוללים לעומק' ועוסקים בחשיבות של החסד כרכיב חשוב בחוסנה של חברה.

בקריאת השיר 'צל ומי באר' של יורם טהרלב יתברר שהוא הזמנה למי שזקוק לחסד לבוא ולהיעזר בנו. בעזרתו אנו מעמיקים בנושא. הסיפור שמאחורי השיר קשור למעשה חסד של ערבות הדדית שעומד גם בבסיס הנרטיב הציוני של הקמת המדינה.

המדור 'ערבות הדדית' מבקש להכשיר את הקרקע לא רק לדיבורים אלא גם להתארגנות ועשייה, שבה אפשר לחוש את הערכים באופן ישיר ובלתי אמצעי, ומציע צעדים ראשוניים של חשיבה לקראת פעילות כיתתית של חסד.

מורה דרך

עמוד 29

שימו לב: על שלושה דברים העולם עומד המילה 'עולם' יכולה להתפרש בשתי דרכים: העולם הפיזי, כלומר כדור הארץ או היקום כולו, או החברה האנושית. שתי משמעויותיו של הביטוי כולו הן:

- א. העולם הפיזי ניצב או מושתת על שלושת הדברים המנויים במשנה (כשם שכיסא או שולחן ניצבים על רגליים). בלא קיומם של שלושת הדברים - תורה, עבודה וגמילות חסדים - לא יוכל העולם להתמיד בקיומו.
- ב. העולם החברתי והרוחני של האדם צריך להתבסס על ערכים אלו וכך יהיה טוב ונעים יותר.

ביחידת לימוד זו הלכנו בנתיב הפרשני של האפשרות השנייה והדגשנו את ערך החסד והנתינה.

עמוד 30

שימו לב: 'על התורה' אנו משתמשים במונח 'תורה' כמילת קוד לחוכמה גבוהה ודעת, ולכן בלימוד בכיתה יש להציגה כעולם ידע ותוכן, לאו דווקא דתי.

'על העבודה' ישנה פרשנות קלאסית שמדובר בעבודת הקורבנות בבית המקדש. אנו בחרנו לדגל על פרשנות זו בגלל חוסר הרלוונטיות שלה ולהסביר את המושג כעבודת האל - 'עבודה' הכוללת פולחן וליטורגייה דתית.

עמוד 31

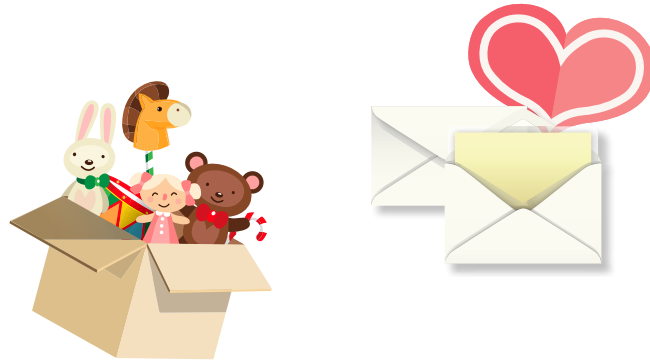
פעילות

כאן תוכלו להאזין לשיר [צל ומי באר](#). בקישור [הזה](#) תוכלו לצפות בעדויות של אנשי פלמ"ח ומעפילים על הבריחה מעתלית, בסופו אפשר גם לשמוע על האופן שבו הם התקבלו בקיבוץ יגור. אם אין זמן אפשר לדלג על המדור.

עמוד 32

הצעה לפעילות

[באתר של יום המעשים הטובים](#) תוכלו למצוא מגוון פעילויות של נתינה וחסד שילדים יכולים להשתתף בהן. תוכלו להציג אותן לתלמידים ולבחור אחת שתוכל להתאים לכיתתכם, או לחלק את הכיתה לקבוצות לכמה פעילויות שונות.

יחידה 4 א: מקבלים אחריות

כחלק מתהליך ההתבגרות, ילדים לומדים אט-אט לקבל אחריות על מעשיהם. ביחידה זו ניעזר במסכת אבות כדי לדון עם הילדים בנושא האחריות האישית שלהם. נראה מה רמת האחריות שלהם בתחומים שונים הקשורים לחייהם, במעגלים הקרובים להם והרחוקים מהם ומתי חשוב לבקש עזרה וסיוע.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- אחריות - מתי לסמוך על עצמי ומתי להיעזר באחרים
- היחס שבין האדם לקבוצה שסובבת אותו
- אם לא עכשיו אימתי? התמודדות עם דחיינות

מהלך היחידה

הערך המוביל את היחידה הוא קבלת אחריות.

היחידה מחולקת לשלושה חלקים (בהתאמה למשנה):

1. אם אין אני לי, מי לי? אחריות על עצמי
2. וכשאני לעצמי, מה אני? הצורך בחברה, אחריות על אחרים והדדיות
3. ואם לא עכשיו, אימתי? לא לדחות משימות

היחידה נפתחת בילד המבקש עזרה מבני משפחתו ומגלה בעצמו: 'אם אין אני לי, מי לי?'. הוא צריך להתמודד לבד. התלמידים עוסקים ברגשות הפרטיים שלהם כאשר הם צריכים לעשות משהו בעצמם.

במדור 'חברותא' התלמידים בוחנים מקרים שבהם לדעתם עליהם לקבל אחריות ולפעול בעצמם למען עצמם לעומת מקרים שבהם הם מצפים שאחרים יעשו בשבילם. נברר את ההיגד השני במשנה - 'וכשאני לעצמי מה אני'. נבחן את הצורך של האדם בחברה ובאינטראקציה עם החברה ואת היכולת שלנו לעזור ולהיעזר במידת הצורך. את ההיגד 'אם לא עכשיו אימתי' נראה כקריאה לאדם לבצע את המוטל עליו.

במדור 'צוללים לעומק' אנחנו חושפים רבדים נוספים של ההיגדים במשנה ובוחנים את היחס הנכון בין הדאגה לעצמי לבין הדאגה לזולת.

בסוף היחידה אנו עוסקים בהתנהלות בזמן - ובמסגרת זו בדחיינות ובעמידה במשימות. כל זאת מתוך בחינה של מצבי חיים וסדר היום של התלמידים.

עמוד 33

'אחריות' היא מילה שיש בה הרבה פנים. נהוג לומר שהיא מתחילה באל"ף ומסתיימת בתי"ו כדי לרמז לנו שאחריות היא עניין שלם וכולל, מההתחלה ועד הסוף.

נהוג גם לומר שבמילה 'אחריות' מסתתרים כמה רבדים הבונים את המושג בהדרגה.

אחריות: א - האות הראשונה מסמלת את האחריות כלפי עצמי. **אח** - מסמל את האחריות כלפי הקרוב אליי. **אחר** - מסמל את האחריות כלפי הרחוק ממני. **אחרי** - מסמל שאחרי שאנו יודעים לדאוג לעצמנו ולסביבתנו אנו יכולים להוביל. כל הרבדים הללו יחד בונים את המילה אחריות.

בקומיקס רואים שאף אחד לא התפנה לסייע לילד, ולכן בסופו של דבר הוא הסתדר לבד. אפשר לשאול את התלמידים:

1. האם לדעתם הסוף של הקומיקס טוב או לא?
2. האם הילד צריך לשמוח שהסתדר לבד או להיות עצוב שלא קיבל סיוע?
3. מה הייתם אתם מרגישים במקום הילד שבקומיקס?

עמוד 34

חברותא: אחריות שלי על עצמי ועל אחרים שני חלקי המשנה אומרים אמירות בכיוונים שונים. האחת: 'האדם צריך לדאוג לעצמו!' השנייה: 'על האדם לדאוג לאחרים'. יש פעמים שבהן כדאי שהאדם יסתגר מעט, יביט פנימה לתוכו ויתמודד עם האתגרים שלו לבד, ויש פעמים שכדאי שיפנה החוצה ויחפש היכן הוא רוצה להיות חלק מהחברה, לתרום ולהיות מעורב בה. לכן, הלל מנסח את דבריו באופן פתוח, שמטיל על האדם את האחריות להכריע בין שתי הבחירות הללו, מתוך הבנתו האישית, מה המעשה שראוי לעשות בכל מצב בחייו.

עמוד 35

וכשאני לעצמי - מה אני? הסיפור המפורסם 'העץ הנדיב' של הסופר היהודי-אמריקאי סילברסטיין, מספר את סיפורו של עץ שנתן את כל מה שיש לו לילד: את הפירות שלו הוא נתן לו כדי שימכור בשוק וירויח כסף, את הענפים שלו הוא נתן לו כדי שיוכל לבנות את ביתו בבגרותו. בסופו של הסיפור העץ נותר בלי כלום ומציע לילד לשבת על גזעו הכרות. הספר מסתיים במילים: 'והעץ היה מאושר'. סרטון של הסיפור נמצא [כאן](#).

אפשר לדון עם התלמידים:

1. האם לדעתכם העץ עשה מעשה נכון? 2. האם העץ התנהג על פי דברי המשנה? נמקו.
- שימו לב** לכל אורך היחידה נארג הקשר שבין דאגה לעצמי לבין הקשר עם אחרים. אפשר להתייחס לשני שלבים אלו כשני שלבים בהתפתחות החברתית שלנו. השלב הראשון הוא הדאגה לעצמנו. אדם שאינו מקבל אחריות על עצמו עלול ליצור קשרים חברתיים שיש בהם תלות לא בריאה עם הזולת. ואולם, לאחר שאדם עומד על שתי רגליו, הוא יכול להוסיף קומה נוספת, של חיבור לאחרים. כעת חיבורו לזולת מגיע מתוך עושר פנימי ואישי, ולא מתוך תלות ובגרות.

למה בכלל לשתף בעמוד זה אנו עוסקים בשייכות של האדם לחברה. ההתנהגות החברתית של האדם וגם של הילדים בכיתה עשירה ומגוונת. יש ילדים שמעדיפים למצוא חבר אחד טוב וזה מספיק להם, יש ילדים שמעדיפים להשתלב בקבוצה או להוביל אך אינם מחפשים קשר אינטימי, ויש שמתקשים ליצור קשרים כלשהם בכיתה ומעדיפים בללות עם משפחתם בלבד.

אפשר לנסות לדבר עם התלמידים באופן עקיף על הסוגיה, מבלי לפגוע בהם, על ידי עיסוק בהתנהגות חברתית הקיימת בטבע.

אפשר לתת להם דוגמה אחת, ומתוכה לפתח דיון על ההתנהגות הרצויה להם.

למשל: להקת ציפורים - בלהקת הציפורים אין מנהיג אחד, הלהקה זזה יחד ממקום למקום, ובכל פעם ציפור אחרת מובילה. בלהקת הציפורים היחיד משתלב בלהקה ועף לאן שכל הציפורים עפות. אצל חיות אחרות יש קשרים אחרים. למשל, הנמרים לא חיים בלהקה אלא בעיקר לבד.

שאלת דיון לתלמידים: אילו בעלי חיים אתם מכירים בטבע שהתנהגות שלהם דומה להתנהגות של בני האדם? במה אופני ההתנהגות דומים?

דחיינות היא תופעה פסיכולוגית מוכרת במחקר. רוב הסטודנטים במוסדות להשכלה גבוהה סובלים מדחיינה של מטלותיהם. מחקרים מסוימים מצאו קשר בין תכונות אחרות לבין הדחיינות. נציין שני ממצאים שיכולים להיות רלוונטיים לתלמידים בכיתה:

1. פרפקציוניזם - ככל שהאדם נוטה לחפש את ה'מושלם' במעשיו כך הוא נוטה להימנע מעשייה של מטלותיו, משום שבדרך כלל ברגע שמוציאים משהו אל הפועל הוא אינו מושלם.

2. הערכה עצמית נמוכה - דחיינות עלולה לנבוע מדימוי עצמי נמוך. האדם איננו מאמין שהוא יצליח במשימה, וכדי להימנע מהבושה הקשורה בכישלון ובחשיפת חסרונותיו הוא נמנע מלעשותה.

יחידה 4 ב: עושים כמיטב יכולתנו

ביחידה זו אנו מסייגים את המשנה שלמדנו ביחידה הקודמת. אם ביחידה הקודמת עודדנו את הילדים לפעול ולעשות למען עצמם ולמען הזולת ולא לדחות את המעשים, ביחידה זו אנו עוצרים לרגע ואומרים שעשייה אישית איננה נמדדת רק על פי התוצר הסופי שלה (למשל, אם הצלחתי במבחן או לא), אלא יש גם ערך למאמץ שהושקע, לרצון וגם לחצי הצלחה.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- גם הישג חלקי הוא בעל ערך
- יש חשיבות רבה למידת המאמץ ולתהליך שקודם לתוצאה, ולא רק לתוצאה

מהלך היחידה

היחידה מסייגת את העיסוק באחריות וטוענת שיש גבול ליכולת שלנו לעמוד בכל המשימות בחיינו, וחשוב גם להיות סלחניים כלפי עצמנו, וכלפי אחרים, גם אם לא סיימנו אותן או אם ביצענו אותן לא על הצד הטוב ביותר.

האחריות היא גם על המאמץ והרצון לבצע משימות, ולא רק על התוצר. היחידה נפתחת בהצגת הקושי לעמוד במשימות רבות ובציפיות שנלוות להן ובכך פותחת פתח לתלמידים לבטא את תחושותיהם בעניין עמידה, או אי-עמידה, בכל המטלות. זוהי הקדמה לדברי המשנה: 'לא עליך כל המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין ליבטל' (מסכת אבות ב, טז). בכך המשנה נותנת מפתח לאיזון בין קולות שונים בנפשו של האדם - לחץ, תסכול וגם ויתור והתחמקות - לנוכח ריבוי משימות ויעדים שאין הוא יודע אם יוכל לממש ולהשיג.

תחת הכותרת 'אני עושה כמיטב יכולתי למען אחרים' אנחנו מעניקים למשנה גם זווית חברתית. במדור 'ערבות הדדית' הילדים מתרגמים את הנלמד ביחידה למעשים ובוחנים באילו תחומים חברתיים הם יכולים לממש את האחריות שלהם לתרומה ועזרה לזולת (גם אם באופן חלקי ולא מושלם).

מורה דרך

עמוד 40

פעילות

לא פשוט לשנות דברים! קשיים רבים עומדים בפנינו, וכדאי להתמודד איתם כבר בהתחלה כדי שהם לא יביאו את התלמידים לידי ייאוש בהמשך. פעילות הערבות ההדדית היא זמן לתרגל את המיומנות שלמדנו ביחידה באופן ריאלי יותר.

אפשר להציע לתלמידים את מודל הפעולה של וולט דיסני, מייסד חברת הסרטים הקרויה על שמו. כשוולט דיסני היה חושב על רעיון הוא היה מפריד בין שלושה 'חדרים שונים' שבהם היה מתכנן את פעולותיו.

- 1. חדר החלומות** - תחילה וולט דיסני היה מאפשר לעצמו לחלום כמה שיותר רחוק על מה שהוא רוצה להשיג. הוא לא היה חושב על בעיות, הוא לא היה מבקר את עצמו, הוא רק היה מדמיון כמה שיותר רחוק את מה שהוא היה רוצה שיקרה.
- 2. חדר המציאות** - לאחר מכן וולט דיסני היה עובר לחדר אחר וחושב איך אפשר לממש את הרעיון שלו.
- 3. חדר הביקורת** - רק בסוף, אחרי שהרעיון היה מוכן ונחלם עד סופו, היה וולט דיסני נכנס לחדר הביקורת. בחדר זה הוא היה מנסה למצוא את הבעיות שעלולות לעלות בניסיון להגשים את חלומו ולמצוא להן את הפתרון המתאים ביותר.
- ברוח זו אפשר לחלק את הכיתה לשלוש תחנות, כל תחנה מייצגת 'חדר' אחר: חדר החלומות, חדר המציאות וחדר הביקורת. כל קבוצה בכיתה שעובדת על רעיון חברתי כלשהו צריכה לעבור בכל החדרים, לפי הסדר, לפני שהיא מציעה את הרעיון לשאר הכיתה.

יחידה 5 א: לא לכעס

יחידה זו עוסקת בכעס, והיא יוצאת מתוך המשנה 'אל תהי נוח לכעוס'. ביחידה נעמוד על המחיר של הכעס ועל תגובות חלופיות למצבים שבהם הכעס עלול להוביל למקומות לא חיוביים.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- לימוד המשנה
- משמעות הכעס
- איך אפשר להשתלט על הכעס
- חלון לתרבות - הכעס שבפנים

מהלך היחידה

יחידה זו עוסקת במידת הכעס ובהתנהגויות הנגזרות ממנה. הקומיקס מציע תגובות שונות של ילדים שנרטבו בגלל מכונית חולפת: ילד אחד כועס, אחר מגיב באלימות, וילד אחד פשוט חושב קדימה - איך אפשר לתקן את מה שקרה. שלוש התגובות הן פתח לדיון מהי התגובה הטובה והנכונה ביותר כאשר משהו מכעיס אותנו. לאחר מכן התלמידים לומדים בחברותא כלל התנהגות: 'ואל תהי נוח לכעוס'. הם דנים במשמעות של הכלל ובהשלכות של כלל זה על ההתנהגות. במדור 'צוללים לעומק' אנחנו בוחנים את ההשלכות של הכעס - כיצד הוא גורם לנו להרגיש וכיצד הוא משפיע על ההתנהגות שלנו ועל חיינו. בהמשך הילדים לומדים דרכים שונות למנוע כעס או להתמודד איתו כשהוא מגיע. היחידה מסתיימת בשיר 'הכעס שבפנים'. באמצעות השיר ובאור המשנה אפשר לפתח דיון על עולמם הרגשי של התלמידים בכיתה ובכלל, לבחון את היחס שלהם לכעס שעולה בקרבם, מה דעתם על התובנות שהעלינו וכו'.

מורה דרך

עמוד 42

מידת הכעס בהלכות דעות הרמב"ם עוסק במידות ובתכונות של האדם. ההדרכה שלו מכוונה 'הדרך הבינונית' או 'שביל הזהב' (בדומה לאריסטו). על פי דבריו, על האדם למצוא את האיזון בין כוחות הנפש השונים. לעומת זאת במידת הכעס הרמב"ם חורג מעמדה זו ואומר שיש להתרחק ממנה באופן קיצוני.

וכן הכעס, דעה רעה היא עד למאוד; וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר, וילמד עצמו שלא יכעס, ואפילו על דבר שראוי לכעוס עליו. (הרמב"ם, משנה תורה, הלכות דעות, פרק ב, הלכה ו)

- אפשר לקיים דיון עם התלמידים מדוע לדעתם קבע הרמב"ם להתרחק מאוד דווקא ממידת הכעס.

נוח לכעוס מטבע לשון המורכב משני יסודות מנוגדים זה לזה נקרא 'אוקסימורון'. האוקסימורון ממזג דבר והיפוכו הסותרים לכאורה זה את זה ומביא אותם לידי אחדות ולידי צירוף מפתיע ומרשים במקוריותו. ישנם ביטויים בשפת היום-יום שהם אוקסימורון, למשל הביטוי 'שתיקה רועמת'.

אחת מדמויות המופת בעולם של חז"ל היא הלל הזקן. הלל נודע בסבלנותו ובכך שלא היה אפשר להכעיס אותו. **הסיפור שבקישור** ממחיש תכונה זו.

עמוד 43

שימו לב יש בכעס גם צדדים חיוביים - הוא מעורר אותנו לפעול, הוא מנוגד לאדישות ולישיבה על המדוכה; הוא מסוגל להרתיע ולסמן לסובבים אותנו היכן עובר הגבול שלנו ומתי הוא נחצה. כדאי לוודא שגם צדדים אלו עולים בדיון.

עמוד 44

משנה אחרת במסכת אבות מדרגת את השליטה בכעס למדרגות שונות ומחווה עליהן דעה.

אַרְבַּע מִדּוֹת בְּדַעוֹת.
נוֹחַ לְכַעֵס וְנוֹחַ לְרַצּוֹת, יֵצֵא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסְדוֹ. (מפסיד בסופו של דבר יותר ממה שמרוויח)
קָשָׁה לְכַעֵס וְקָשָׁה לְרַצּוֹת, יֵצֵא הֶפְסְדוֹ בְּשְׂכָרוֹ. (למרות ההפסד עדיין מרוויח יותר משהפסיד)
קָשָׁה לְכַעֵס וְנוֹחַ לְרַצּוֹת - חֲסִיד.
נוֹחַ לְכַעֵס וְקָשָׁה לְרַצּוֹת - רָשָׁע. (אבות ה', יא)

- אפשר לצייר בכיתה צירים 'נוח לכעוס' (כועס בקלות) ו'קשה לכעוס' (לא כועס בקלות), 'נוח לרצות' (נרגע בקלות) ו'קשה לרצות' (לא נרגע בקלות) ולבקש מהילדים לעמוד או לסמן איפה הם נמצאים על הציר והיכן היו רוצים להיות.
- לאחר מכן נדון כיצד הם יכולים לעשות זאת.

שימו לב אם אין זמן אפשר לבחור אחת מהפעילויות בעמודים 44 או 45.

יחידה 5 ב: פיוס ורדיפת שלום

בהמשך ליחידה הקודמת, שבעיקרה מדברת על הימנעות מפעולה בעקבות הכעס, אנו ממשיכים ביחידה הזאת צעד אחד קדימה ועוסקים באדם לא רק כמי שנזהר מלכעוס אלא פועל באופן אקטיבי על מנת לפשר, להרגיע ולהשכין שלום.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- לימוד המשנה
- לימוד המדרש על אהרון רודף שלום
- דיון ברדיפת שלום בעולמם של התלמידים
- הצעה לפעילות ברוח ערכות הדדית

מהלך היחידה

פעמים רבות הכעס פוגע ביחסים בין אדם לחברו. אחת הדרכים למנוע אותו, או להתמודד איתו, היא הפנמה של ערכים ודרכי התנהגות של סובלנות, פיוס ואהבת הזולת. את הערכים הללו מייצג במסורת היהודית אהרון, אחי משה. היחידה נפתחת בשאלה בעניין התמודדות עם מריבה בין חברים, הכעס הנלווה לה והקושי להתפייס, והיא מאפשרת דיון סביב הנושאים הללו בטרם לומדים את המשנה. הדרך שהמשנה מציעה במצבים אלו תוצג על ידי היכרות עם אהרון הכהן: אוהב שלום ורודף שלום. נרחיב על אהרון גם מתוך הסיפור המדרשי, ולאחר מכן נתרגל את דרכו במצבים מחיי היום-יום. אגב העיסוק באהרון הכהן אנחנו פותחים צוהר לברכת הכהנים, שגם בימינו הכהנים מברכים בתפילות בבתי הכנסת. השלום הוא חלק חשוב בברכה זו. את הפעילות אנחנו מסכמים במדור 'ערבות הדדית', ובו מכוונים להביט בנושא הפיוס אל מול הכעס והריב בהקשרים רחבים יותר, ולא רק בהקשר המצומצם של הכיתה. אנחנו מבקשים מהתלמידים להתמודד עם מחלוקות בדיון הציבורי ולחשוב על דרכים לפתרון בדרך חיובית ונינוחה.

מורה דרך

עמוד 46

דמותו של אהרון הכהן כפי שנראה בהמשך, המדרשים מפתחים באמצעות סיפורים ואגדות את דמותו של אהרון הכהן (אחיו של משה) כרודף שלום, אולם במקרא קשה יותר למצוא אפיונים מובהקים שהסתמך עליהם הלל בדרשתו על אהרון. ייתכן שהדברים נעוצים ביחסו של אהרון לאחיו, שאף שהיה צעיר ממנו אהרון קיבל עליו את סמכותו ושמח לקראתו.

עמוד 47

אחת השאלות חשובות והמעניינות שהסיפור שבמדרש מעלה הוא היחס בין שני ערכים: האמת והשלום. על מנת לפשר בין הצדדים אהרון אינו מספר בדיוק את האמת. אפשר לדון עם התלמידים:

- האם לדעתכם אהרון משקר?
 - האם אהרון נוהג בצורה ראויה?
 - התלמוד קובע שיש פעמים שבהן כדי להשכין שלום אין צורך לומר את האמת המדויקת.
- 'אמר רבי אילעאי משום רבי אלעזר ברבי שמעון מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום [...] רבי נתן אומר מצווה'. (תלמוד בבלי, יבמות סה ע"ב)
- מתי באמת ראוי לעשות כך?

עמוד 48

תלמידים משכיני שלום בבתי ספר רבים ברחבי הארץ פועלות תוכניות של תלמידים משכיני שלום. בתוכניות אלו ילדים מקבלים הכשרה בעזרת יועצת בית הספר או גורם מקצועי אחר בנושאים של גישור, פישור, מניעת אלימות וכדומה. תפקידם של תלמידים אלו לתת מענה במהלך ההפסקות לתלמידים הזקוקים לכך במקרים של סכסוכים ומריבות. תוכלו ללמוד עוד על התוכנית ברשת ולחשוב עם התלמידים יחד על תוכנית דומה במסגרת כיתתית או בית ספרית.

עמוד 49

שימו לב אם לתלמידים אין גישה למרשתת אפשר להמיר את הדוגמאות לדוגמאות מחיי התלמידים, כמו מריבה על מגרש הספורט בהפסקה או מחלוקת שהתעוררה בכיתה במהלך הלימודים.

יחידה 6 א: להיות בחברה טובה

יחידה זו עוסקת בהשפעה ההדדית של בני אדם זה על זה, לטוב ולמוטב. בבסיס היחידה עומד הרעיון שכולנו מושפעים זה מזה ושעלינו לבחור את סביבתנו החברתית בהתאם. היחידה פותחת בנושא ההשפעה החברתית שיש לסביבה עלינו ומסיימת בהשפעה ובאחריות שלנו יש כלפי סביבתנו.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- השפעת החברה על האדם
- חשיבות ההימצאות בחברה טובה
- האופן שבו אנחנו יכולים להשפיע לטובה על סביבתנו

מהלך היחידה

התחום החברתי ובחינת המקום שלי בתוך החברה הם נושא חשוב מאוד בקרב ילדים בכיתה ד'. לכן ביחידה זו נלמד על חשיבותה של החברה ועל השפעתה עלינו, ובעקבות כך מדוע חשוב להימצא בחברה טובה שתסייע לנו לגלות את הכוחות החיוביים שבקרבתנו. היחידה נפתחת בתמונה שמציגה אירוע חברתי שכיח בכיתה ד' – ילדים מעליבים ילדה אחרת. גם מי שסולדים מן המעשה מתקשים להתייבב באופן נחרץ לטובת הנפגעת, ואם הם מנסים להסתייג בעדינות גם אז הם נתונים ללחץ ומסתכנים בהתקפות עליהם. התמונה מזמנת דיון מקדים במושג 'לחץ חברתי' ובהשלכות שלו על אורחות חיינו. כמו כן אפשר לדון בשאלת החברות: מיהם חברי אמת, מתי צריך להתרחק מחברים שדפוס ההתנהגות שלהם אינם נאותים וכו'.

במדור 'חברותא' אנחנו לומדים את המשנה מתוך הדגשת ההשפעה של החברה על האדם בתחומים שונים (בזיקה לגיל היעד) ומציעים פרשנות שתקשור את חלקי המשנה ליחידה אחת.

בעקבות הלימוד האורייני של המשנה אנו צוללים ללמוד על הדרך שבה החברה משפיעה עלינו. אנו לומדים כיצד ההתנהגות של מי שסביבתו משפיעה על הדיבור שלנו, על ההתנהגות, על הלבוש ועל החברים שאנו בוחרים.

בהמשך אנחנו לומדים משל הממשיל את ההשפעה של החברה לריח (נעים או לא נעים) שבדק באדם ומיישמים את הלימוד על ידי דוגמאות לשתי אפשרויות שונות של דינמיקה חברתית: האחת חיובית והאחרת שלילית.

עמוד 51

שימו לב: חברותא - חברה טובה המשנה מבחינה בין שכן רע, שהמגורים הקרובים הם מציאות נתונה ולכן צריך להשתדל להתרחק ממנו, ובין אדם רשע שמלכתחילה כדאי שלא להתחבר אליו. שני חלקים אלו של המשנה משלימים זה את זה.

מחקרים רבים בפסיכולוגיה חברתית מלמדים עד כמה אנו מושפעים מחברתנו. **המחקר של אש** גילה את המידה שבה אנו מוכנים לשנות את דעתנו בשל לחץ חברתי.

אפשר לדון עם הילדים על הסרטון ולשאול אותם:

1. מה אתם הייתם עושים במקום האנשים שבניסוי?
2. אילו שיטות יכולות לעזור לנו להתנהג בדרך שאנחנו מאמינים שצריך להתנהג בה גם כשיש לחצים מבחוץ להתנהג בדרך אחרת שאנחנו לא מאמינים בה?
3. האם גם חבר טוב יכול להשפיע עלינו לרעה?

עמוד 52

שימו לב: מחיר המעשים הרעים ביחידה בחרנו לייחס את המילה 'פורענות' למי שעושה מעשים רעים, ואנו, כצופים מהצד, צריכים לדעת ש'סוף כל גנב לתלייה', סופו של כל רשע לשלם על מעשיו. אבל למשפט יש גם פירוש אחר, והוא המסר שנגזר מהמשפט הידוע 'אוי לרשע ואוי לשכנו' - אדם שמושפע מהרשע. כשהרשע ייענש גם מי שקרוב אליו ייענש, ולכן אסור 'להתייאש' כשלא רואים את הפורענות שצפויה לנו - היא עוד תבוא.

פתרון: צוללים לעומק, השפעה חברתית המשפט המופיע בכתב היחידה הוא 'אמור לי מי חברך ואומר לך מי אתה'. משפט זה מזמן דיון על הדמיון שלנו לחברים שלנו - דמיון הנובע מההשפעה החברתית ההדדית.

עמוד 53

מדרש: חנות הבשמים המדרש מספר על האפשרות של 'הידבקות בריח' טוב או לא טוב. הנמשל במדרש זה הוא האופן שבו אנחנו מושפעים ממשוה שנמצא בסביבתנו גם כאשר אנחנו לא מתכוונים להיות מושפעים ממנו כלל. המדרש מתאר אדם שרק מסתכל סביבו - הוא אינו נוגע ולא קונה שום דבר, ועדיין הוא מושפע. אפשר להעלות לדיון בכיתה את השאלות הבאות:

1. כיצד אפשר להיות מושפעים ממשוה בלי להתכוון לכך ומבלי לשים לב לכך?
2. מה אפשר לעשות כדי למנוע השפעה שמתרחשת בלי שאנחנו שמים לב?

עמוד 54

לצערנו לחץ חברתי שלילי וחרמות הם עניין נפוץ בבתי ספר. אפשר לעורר דיון עם התלמידים בנושא על ידי הצגת **סרטון** שמציג חרם כזה.

שאלות לדיון

1. האם נכחתם פעם במצב דומה? תארו אותו.
2. האם לדעתם הילדה התנהגה נכון?
3. מה יכול לחזק אותנו לפעול נכון במקרים דומים?

יחידה 6 ב: להיות אנשים טובים

יחידה זו מוסיפה קומה על היחידה הקודמת ומלמדת את הילדים: 'במקום שאין אנשים, השתדל להיות איש'. במצב שאדם נמצא בלית ברירה בסביבה לא חיובית או במקום שנעשים מעשים שלא לרוחו, עליו לאזור כוח ואומץ ולעשות את המעשים הנכונים שהוא יודע שיש לעשות.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- לימוד הכלל הנובע מהמשנה
- יישום הכלל בחיי היום-יום
- היכרות עם מעשיהם של חסידי אומות העולם כמבטאים כלל זה באופן מובהק

מהלך היחידה

בהמשך ליחידה הקודמת, שעוסקת בבחירת חברה טובה מראש, היחידה הזאת נפתחת בשאלה כיצד להתמודד באירוע של לחץ חברתי. שאלה זו היא מבוא למסר של היחידה - חיזוק הבסיס הערכי והמוסרי של התלמיד. התלמידים לומדים את דברי המשנה (שהיום הם פתגם מוכר בשפה העברית) 'במקום שאין אנשים השתדל להיות איש'. פירוש הביטוי הוא שבמקרים שאיש אינו מקבל אחריות ואינו מתנהג כראוי חשוב שכל אחד בעצמו ינהג כראוי. לאחר הבהרה של כוונות המשנה אנחנו מציגים לפני התלמידים מקרי מבחן שונים, ובכל אחד מהם נחשוב יחד על דרכי התמודדות, על דרכים 'להיות איש' - לקבל אחריות ולא להיכנע ללחץ חברתי. לסיום, במדור 'חלון לתרבות' מוצג יישום של המשפט הזה אצל חסידת אומות העולם בזמן השואה (פיתוח של נושא זה יש בשער החגים בעמודים 183-185). במדור 'ערבות הדדית' אנו שבים אל יחסי השכנות שהמשנה מזכירה ומשתמשים בהם כצוהר למחשבה ולהתבוננות על יחסי השכנות בעולמו של התלמיד ולהעלאת רעיונות. כיצד לשפר אותם.

מורה דרך

עמוד 55

דיון

חברותא - השתדל להיות איש המילה 'השתדל' היא מילה מעניינת. האם פירושו של דבר הוא שאי-אפשר תמיד להיות איש? גם הרמב"ם שם לב למילה המיוחדת והציע שהמילה 'השתדל' פירושה 'היאבק'.

וכך הוא כותב: 'ענין השתדל - האבק עם נפשך ומושכה לקניית המעלות' (פירוש הרמב"ם למשנה שם).

• איזה מאבק מתחולל בקרבנו כאשר אנו מבקשים 'להיות איש'? מהם הקשיים שעומדים בפנינו?

הרעיון שאדם צריך להתערב במקרה של מצוקה לחברו מצוי בציווי המקראי 'לא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ' (ויקרא יט, יז). הפרשנות המקובלת לפסוק זה היא שאדם צריך להושיט עזרה לאדם אחר שנמצא בסכנת חיים ולא לעמוד מן הצד. רעיון זה איננו מובן מאליו, ובמדינת ישראל בשנת 1988 נחקק חוק על בסיס רעיון זה, ולפיו אדם שאיננו מושיט יד כדי להציל את רעהו מפגיעה גופנית עובר עבירה פלילית. כמובן, על פי החוקה אם לאדם שמושיט עזרה נשקפת סכנה או שהוא עלול לפגוע בבן אדם אחר כתוצאה מהתערבותו, הוא איננו מחויב לעזור לזולת.

- מדוע לדעתכם אנשים עלולים להירתע מלעזור לאנשים בסכנה?
- באילו מצבים לפי דעתכם אנחנו יכולים להתערב ולעזור לאחרים מבלי שתהיה בכך סכנה לעצמנו?

יחידה 7 א: כבוד לכל אדם

הרעיון שיש לנהוג כבוד בכל אדם הוא מיסודות החברה היהודית. בחברות מודרניות רבות, כמו בחברה הישראלית, כבוד זה מעוגן בחוק. ביחידה זו נעסוק בהתנהגות בכבוד לזולת וגם כלפי עצמנו. אין מדובר ברדיפת כבוד במובן השלילי אלא בכבוד עצמי שנובע מהערך שלנו בעולם. חשוב שכבוד זה יבוא מתוך ענווה וצניעות.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- כבוד לזולת
- המשמעות של 'כבוד עצמי'
- באילו דרכים אני מכבד את עצמי
- שמירה על כבוד עצמי מתוך ענווה

מהלך היחידה

כבוד לכל אדם הוא אחד מערכיה הבסיסיים של היהדות. בפרקי אבות, פרק ג, משנה יד, נכתב: 'חביב אדם שנברא בצלם' (אנו לא לומדים את המשנה הזאת בספר). אפשר להזכיר את המשנה ולפתח דיון בכיתה על המשמעות שלה ועל הקשר שלה לכתוב בספר הלימוד. הקומיקס הפותח את היחידה מציג פער בין התאוריה לבין המציאות: ילד לומד בכיתה על הצורך לכבד כל אדם ואדם, אבל בפועל אינו מבחין בהזדמנויות שנקרות בחייו לממש את הערך.

הקומיקס מזמן דיון בשאלה היכן בחיי היום-יום אנו מכבדים את האחר וכיצד עושים זאת. לאחר הפתיחה התלמידים לומדים בחברותא את ההיגד מתוך המשנה 'הי כבוד חברך חביב עליך כשלך', חושבים מה משמעות המשפט ומחפשים דרכים ליישמו. במהלך הלימוד אנחנו מציגים לפני התלמידים את 'חוק כבוד האדם וחירותו' ודנים בהתבטאות של ערך הכבוד במעגלים קרובים - בקרב החברים ובמשפחה.

כדי להרחיב את המשמעות של הערך אנחנו מרחיבים את מעגל הביטויים שלו, ובהתאם לדברי המשנה קושרים בין הכבוד של האחר לכבוד שלי לעצמי - מדוע אנחנו צריכים לכבד את עצמנו, איך עושים זאת וכיצד שומרים על איזון בין שמירה על כבודנו לבין ענווה וצניעות.

עמוד 59

חברותא דברי המשנה מתכתבים עם הפסוק הידוע מספר ויקרא (יט, יח): 'לֹא-תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ, וְאֶהְיֶה לְרֹעֶךָ כְּמוֹךָ, אֲנִי ה'". הפירוש הפשוט של הפסוק הוא שאדם

צריך לאהוב את זולתו כמו שהוא אוהב את עצמו ולכן להתנהג לזולתו כמו שהוא רוצה שינהגו בו. יש בפסוק הנחת יסוד שאדם רוצה שיכבדו אותו ויאהבו אותו, ומתוך כך הוא יבין את הציווי בתורה איך להתנהג עם בני אדם אחרים.

עמוד 60

כבוד לעצמי יש ביטויים רבים שאנו משתמשים בהם מבלי משים ופוגעים בעצמנו, למשל: 'אוי איזה מטומטם אני'. גם ביטויים כאלה נחשבים לפגיעה בכבוד של האדם - הם מורידים לנו את הביטחון העצמי ואת המוטיבציה שלנו להשתנות לטובה. אפשר לדון עם התלמידים בנושא ולשאול אותם: באילו דרכים אדם יכול לפגוע בכבוד של עצמו? אילו ביטויים מעליבים אדם לפעמים אומר לעצמו?

עמוד 61

צוללים לעומק, שני כיסים הפתקים של ר' בונים מפשיסחה מובילים אותנו לדיון מה ההבדל בין אדם שמכבד את עצמו לבין גאווה שמתנשא על אחרים. אפשר לעורר דיון בנושא על ידי משחק תיאטרון. **פעילות תיאטרון** אפשר להזמין שלושה מתנדבים לקדמת הכיתה. לאחד לתת פתק שכתוב עליו 'אנוכי עפר ואפר', לשני פתק ועליו כתוב 'בשבילי נברא העולם', ולשלישי העתק של שני הפתקים. הילדים ישחקו כאילו הם יושבים במסעדה וממתינים למלצר שיביא להם את ההזמנה שביקשו. תלמיד רביעי ייגש כמלצר ויביא לסועדים בטעות מנה שהם לא ביקשו. בקשו מכל אחד מהסועדים להגיב למלצר על פי הפתק שברשותו. על הכיתה לנחש מי קיבל איזה פתק.

יחידה 7 ב: לכל אדם יש תפקיד

ביחידה זו נמשיך לעסוק בנושא הכבוד. נתמקד בערך ובמשמעות שיש לכל אדם, בעל חיים או חפץ בעולם. משמעות זו היא הבסיס לכבוד שלנו כלפיו.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- כיצד יש לנהוג כלפי כל אדם ומדוע לעשות זאת
- לכל חי ודומם יש חשיבות ומשמעות בעולם

מהלך היחידה

בהמשך לעיסוק בכבוד האדם היחידה נפתחת בשאלה המציגה יחס של זלזול בחבר אחר והתבוננות עליו כחסר ערך. הדיון בתחושות מעין אלו הוא מבוא ללימוד המשנה. ביחידה זו אנו עוסקים במשנה 'אל תהי בז לכל אדם, ואל תהי מפליג לכל דבר, שאין לך אדם שאין לו שעה, ואין לך דבר שאין לו מקום'. אנו מבארים את הדברים ומנתחים את הטקסט, וגם פוגשים את אלברט איינשטיין, שבצעירותו לא נחשב לתלמיד מצטיין, ואף

זלזלו בו, והינה הוא הפתיע והגיע להישגים אדירים. איינשטיין הוא דוגמה מובהקת לכך שלאדם יש ערך ומשמעות גם אם אינם גלויים לעין. המשנה מרחיבה את המסר לא רק לבני אדם אלא גם לבעלי חיים וחפצים - לכל דבר יש ערך ומשמעות וגם מקום בעולם. אנו מביאים מדרש על דויד המלך כדוגמה לערך של בעלי חיים בעולם ולצורך בהם, ובמדור 'ערבות הדדית' אנו מציעים פעילות המחזקת את ההערכה והיחס לכל אחד מתלמידי הכיתה.

מורה דרך

עמוד 62

שימו לב: חברותא: כל אחד חשוב המשנה הנלמדת ביחידה מורכבת משלוש צלעות המשלימות זו את זו. הצלע הראשונה מלמדת כלל: 'אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר', ולאחר מכן מופיעות הסיבות לכלל. פירוק המשנה לכלל ולשני נימוקים לכלל יסייע לתלמידים ללמוד את המשנה.

עמוד 64

שימו לב: מדרש אגדה דויד המלך והעכביש הסיפור על דויד המלך והעכביש מלמד אותנו שלכל ברייה יש ערך בעולם ושצריך לכבדה. אך האם הכבוד לכל ברייה נובע מהתועלת שאנו יכולים להפיק ממנה, או שמא צריך לכבד גם בריות שאין לנו צורך בהן? הרעיון שלכל אדם יש מקום בעולם הוא רעיון שאפשר לקחת אותו לא רק לנימוק תועלתני, אלא גם למשמעות רחבה יותר: לכל אדם יש מקום בעולם גם אם איננו מבינים את הסיבה לכך.

יחידה 8 א: הקדמת שלום והארת פנים

הארת הפנים היא מושג רחב שנתון לפרשנויות שונות. ביחידה זו בחרנו להתמקד בזווית ההתנהגות של הארת הפנים, ובמיוחד בממד של הקדמת שלום. היחידה היא הזדמנות מצוינת לשוחח עם תלמידים על הביטויים השונים של דרך ארץ במערכות יחסים, אשר זקוקים לחיזוק בעיקר בעידן שבו אנשים מרבים 'להתראות' דרך צגים.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- החשיבות של הקדמת השלום והארת הפנים לזולת
- אופנים שונים של הקדמת שלום לזולת

מהלך היחידה

אנו, בני אדם שחיים בחברה אנושית, פוגשים בכל יום אנשים, והדבר הראשון שאנו מציגים להם הוא הבעת הפנים שלנו. הרושם הראשוני שנוצר מהמפגש הזה – של ראיית פנים הדדית – משמעותי, ולא בקלות אפשר להפריך אותו.

היחידה עוסקת בערך של הארת פנים והקדמת שלום, גם כביטוי של נימוס וגם כהבעה של רגשות וכוונות פנימיים. הקומיקס בפתחה מתמודד עם המושגים האלה על ידי דוגמה רלוונטית מחיי היום-יום: אנשים נפגשים, אך במקום להביט זה בעיניו של זה כל אחד שקוע במסך שלפניו.

אחרי הקומיקס עולות שאלות הבוחנות את חשיבותו של שיח בלתי אמצעי בין בני אדם. הלימוד בחברותא עוסק באמרה מתוך המשנה 'הוי מקדים בשלום כל אדם' כמפתח ראשוני ליחס אדיב ואמפתי של האדם לסובבים אותו.

במדור 'צוללים לעומק' אנו מרחיבים את העיסוק באמרה ומנסים לחשוב על ההשפעה שיש לעצה מהמשנה על הרגשות שלנו ועל האווירה שאנו חיים בה.

התלמידים לומדים ציטוט נוסף מתוך המשנה בהקשר זה. ביטוי זה היה למטבע לשון נפוץ: 'הוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות'.

עמוד 66

השימוש בטלפונים סלולריים חכמים וברשתות החברתיות נפוץ במידה רבה גם בקרב תלמידים. מחקרים בדקו מה ההשפעה של השימוש בטכנולוגיות הללו על החיים החברתיים של האדם. למשל, מחקר משנת 2013 באוניברסיטת מישגן מצא כי ככל שאנשים השתמשו יותר בפייסבוק כך הם עצובים יותר. ככל שאנשים פגשו אנשים פנים אל פנים כך הם שמחים יותר (חשוב לציין שיש מחקרים שמראים תוצאות שונות ומורכבות יותר).

עמוד 67

הקדמת שלום איננה רק עניין טכני של זריזות, אלא של גישה לחיים. אדם שמקדים שלום הוא אדם שיוזם את מערכות היחסים שלו, אדם שמחפש לתת לאחר. המשנה מכוונת אותנו להיות אנשים פעילים בקשרים שלנו ולא פסיביים. אפשר לדון עם הכיתה בשלב זה בתכונות שנדרשות כדי 'להקדים שלום'. אולי אומץ? אולי אכפתיות? ומה קורה כשמישהו דוחה אותי? ומה קורה כשאני במצב רוח רע? שאלות מגוונות אלו הן בסיס לדיון עומק בנושא.

כיצד מקדימים שלום אפשר לשחק משחק בכיתה שמתאמנים בו בהקדמת שלום. הילדים יסתובבו בכיתה, ובכל פעם שהמורה מוחא כף הם צריכים להקדים שלום למי שניצב מולם.

שלמה וולבה, יהודי שגר בירושלים ונפטר בשנת 2005, ניסה להסביר מדוע חשוב ליזום ולהקדים את הפנייה שלנו אל הזולת. וכך הוא כתב:

כי כל בני אדם מחכים זה לזה. כל אחד רוצה שחברו יאיר לו פנים [...] ונתבונן קצת ביחסי בני אדם: איך לפעמים חיים איש בצד חברו, מבלי למצוא דרך ושפה זה אל זה [...] וכיצד חיים במרירות ורוגז בגלל אי הבנתם ההדדית. אם ננסה למצוא את המקור (הסיבה) לכך, נראה כי תמיד אדם מחכה לחברו ש'יתחיל' להתקרב אליו. וככה מחכים עד בוש (עד ש'מתייבשים').

(שלמה וולבה, עלי שור, עמ' קצא)

דיון כיתתי אפשרי

- לדעת המחבר כל אחד מאיתנו משתוקק ומחכה שיאירו לו פנים, אולם הוא טוען שיש בעיה אחת עם זה. האם הבנתם מהי לדעתו הבעיה?
- מהו לדעתכם הפתרון לבעיה זו?
- כיצד לדעתכם הרעיון שהביע שלמה וולבה קשור למשפט שלמדנו ביחידות קודמות: 'במקום שאין אנשים השתדל להיות איש'?

עמוד 69

החשיבות של הסברת הפנים לזולת, מודגשת באבות דרבי נתן - תוספת מאוחרת לפרקי אבות, שם טוענים שהסברת הפנים לפעמים גדולה מהמעשה. וכך אנו מוצאים:

והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות. כיצד? מלמד שאם נתן אדם לחברו כל מתנות טובות שבעולם ופניו כבושים בארץ מעלה עליו הכתוב כאלו לא נתן לו כלום. אבל המקבל את חברו בסבר פנים יפות -

אפילו לא נתן לו כלום מעלה עליו הכתוב כאלו נתן לו כל מתנות
טובות שבעולם.
(אבות דרבי נתן, סוף פרק יג')

בעקבות משנה זו פסק הרמב"ם בחיבורו ההלכתי 'משנה תורה':

**כל הנותן צדקה לעני בסבר פנים רעות ופניו כבושות בקרקע - אפילו
נתן לו אלף זהובים, אבד זכותו (המעשה שלו אינו נחשב לצדקה).
(הרמב"ם, הלכות מתנות עניים)**

- ערכו הצגה בכיתה: בקשו שני מתנדבים - אחד עני ואחד נותן צדקה. בקשו מנותן הצדקה לתת לעני כסף בסבר פנים רעות.
- אחרי ההצגה - באמצעות סיעור מוחות הציעו לנותן הצדקה בהצגה מה אפשר לשפר בהתנהגות שלו.
- כעת ערכו את ההצגה. הפעם השחקן המתנדב צריך ליישם את כל העצות שהציעו לדמות שלו. כיצד העני מרגיש כעת? כיצד הנותן מרגיש כעת? מהי החשיבות של 'סבר הפנים היפות' במקרה זה.

יחידה 8 ב: הקדמת שלום והארת פנים לאנשים רחוקים

ביחידה זו נרחיב את הנושא של הקדמת השלום והסברת הפנים גם לאנשים זרים (בדגש על אנשים לא מהעם היהודי), לאנשים מתרבויות שונות ולאנשים ממעגלים רחוקים לנו.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- החשיבות של הקדמת השלום לאנשים זרים או שונים מאיתנו
- זהירות מפני דיבור עם זרים

מהלך היחידה

החלק השני של היחידה מעלה את המורכבות שבהסברת פנים לאנשים זרים - רחוקים או סתם אנשים שאנו לא מרגישים קשורים אליהם.

השאלה בפתח היחידה מעלה את הקושי להסביר פנים במצבים שהכימיה עם מי שמולנו אינה טובה כל כך וכשהחיבור מאולץ ולא טבעי. האם בכל זאת צריך להתאמץ ולהסביר לו פנים או שמותר להתעלם ממנו?

במדור 'חברותא' נרחיב את הדיון ביחס לאחר דרך פסוק במקרא המצווה לאהוב את הגר כתשתית ליחס חיובי בסיסי לכל אדם, על אף היותו אחר ושונה.

משם נמשיך לשירה של נעמי שמר 'אצלנו בחצר'. באמצעותו נלמד כיצד הסברת הפנים ואמירת השלום מקרבות בין אנשים ויוצרות 'שפה משותפת' למרות השוני.

לקראת סוף היחידה נחשוב על המעשים שבהם 'מקדימים שלום' וכיצד לעשות אותם כלפי דמויות בדרגות קרבה שונות.

מדור 'ערבות הדדית' מציע דרך להביא את כל הנלמד בשתי היחידות לידי ביטוי גם באופן ההתנהלות של הכיתה.

חשוב להבהיר בכיתה כי הארת פנים והקדמת שלום לבני אדם הן בכפוף לשמירה על הביטחון האישי של התלמידים, ויש לבחון היכן הגבול. בעמוד 72 יש אפשרות לפתח את הנושא. כדאי להתייעץ עם היועצים או עם האחראים לכישורי חיים בבית הספר כיצד לעסוק בנושא ברגישות.

מורה דרך

על היחס לזר ביהדות תוכלו לקרוא בהרחבה **באתר** 'לקסיקון' לתרבות ישראל, תחת הכותרת 'היחס לגר במקרא'.

עמוד 72

שימו לב הדיון בזהירות בדיבור עם זרים הוא דיון מורכב וראוי שייערך בתיאום עם היועצת של בית הספר או בשיעור כישורי חיים.

יחידה 9 א: השמח בחלקו

יחידה זו עוסקת בשאלות מה עושה אותנו מאושרים, מה גורם לנו להרגיש עשירים בחומר וברוח. המשנה בפרקי אבות מציעה שהעושר האמיתי תלוי ב'משקפיים' שאנו מרכיבים כשאנו מביטים בחיים: משקפיים שמעריכים את מה שיש לנו ומתמקדים בכוס המלאה של קיומנו או משקפיים שרואים את הצרות והקשיים.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- איזהו עשיר?
- הסתפקות במועט

מהלך היחידה

הערך הנדון ביחידה הוא שמחה של האדם בחלקו - התבוננות בעולם מתוך תחושה של שמחה והכרת טובה על מה שיש לנו, ולא שקיעה אל תוך מה שהיה יכול להיות טוב יותר. כהקדמה ללימוד המשנה הקומיקס מציג חבורת ילדים המתחרים ביניהם בעושר. בסוף הקומיקס מישהי 'לא משחקת את המשחק' אלא מציגה נקודת מבט אחרת. בדיון מקדים התלמידים עוסקים באווירה השוררת בין הילדים בקומיקס ובמחשבה על חוויות דומות בעולמם של התלמידים.

לאחר מכן נלמד את האמרה מתוך המשנה 'איזהו עשיר - השמח בחלקו', בניסיון להדגיש שעושר אינו אובייקטיבי ואינו תלוי בכמות הכסף והחומר שיש בבעלותנו, אלא יש סוגים שונים של עושר (עושר בחוכמה, עושר במשפחה וכו'), ותחושת העושר תלויה בדרך ההסתכלות שלנו.

במדור 'צוללים לעומק' נתנסה ביישום של דברי המשנה - נמצא במה אנו 'עשירים'. לאחר מכן נעסוק בערך ההסתפקות במועט בהיכרות עם הצריך של דוד בן-גוריון, שביקש להיות דוגמה אישית לחלוציות ובחר במגורים פשוטים בנגב כדי לממש ערך זה. חשוב להדגיש שהסתפקות במועט היא ערך חשוב לחיים בריאים, אך עם זאת החתירה להישגיות היא מנוע שמקדם את האדם (עמוד 77). בחלק האחרון של היחידה התלמידים יכולים לבחון בעצמם את עמדותיהם בעניין הערך הנלמד ולדון בכך.

עמוד 74

שימו לב הקומיקס מציג את תמצית המסר של המשנה שמופיעה ביחידה. המילה 'עושר' מתקשרת אצלנו לריבוי כסף או רכוש, והילדה מבטאת רעיון אחר, מפתיע - העושר אינו דבר שאפשר לכמת והוא תלוי הסתכלות והרגשה.

עמוד 75

שימו לב: חברותא המשנה המופיעה בספר היא שורה מתוך משנה א בפרק ז. המשנה השלמה היא אוסף של אמרות בנושאים מגוונים שאמרו חכמים. רוב המשפטים הללו נהיו לפתגמים רווחים בשפה העברית. בהם גם: 'איזהו גיבור? הכובש את יצרו' ו'איזהו מכובד? המכבד את הבריות'. לאמירתו של בן זומא 'איזהו עשיר? השמח בחלקו' נוסף פסוק מספר תהילים שבא לחזק אותו:

יִגִּיעַ כְּפִיךָ כִּי תֹאכַל אֶשְׂרִיךָ וְטוֹב לְךָ (תהילים קכח, ב). העשיר האמיתי הוא מי שמסתפק במה שהרוויח במו ידיו).

שימו לב: מי באמת עשיר בעזרת המשנה אנו פותחים את הגדרת המילה 'עשיר' ורואים בה לא רק אדם שיש לו ממון רב או נכסים חומריים רבים אלא גם אפשרות של עושר מלשון 'שפע' – שפע בחוכמה, שפע בבני משפחה, ואפילו שפע של שמחה. התלמידים יתנסו בחשיבה זו בפעילות בעמוד 76 תחת הכותרת: 'מתנות קטנות'.

עמוד 76

צוללים לעומק: שמח בחלקו במחקר בבריטניה בשנת 2016 מתגלה שהגורמים העיקריים לאושר הם בריאות וסביבה חברתית טובה, יותר **מכסף** (המאמר באנגלית). אפשר לדון עם הילדים על ממצאים אלו ולשאול אותם מה בעיניהם חשוב יותר: הצלחה בלימודים, כסף או חברים?

שימו לב חשוב לתת מקום לרגשות של אכזבה ותסכול כאשר אנחנו לא שמחים בחלקנו. אלו רגשות טבעיים. עם זה, חשוב להגיד שבמצב של עצב וחוסר סיפוק כדאי להשתדל ולעשות מעשים כדי לשפר את המצב וכדי להיות שמחים במקום לשקוע ברחמים עצמיים ובתסכול.

המעשייה '**הדייג ודג הזהב**' היא מעשייה מוכרת העוסקת בנושא 'השמח חלקו'. אפשר להקרין לתלמידים את הסרטון או לספר אותו ולדון במחיר של חוסר ההסתפקות במועט ובתמורות של ההשלמה והשמחה על המתנות שיש לנו בחיים.

עמוד 77

הצריך של בן-גוריון על חיי בן גוריון בצניעות וענווה בצריך בשדה בוקר אפשר לצפות **בסרטון** הבא, או **בסרטון** של הטלוויזיה החינוכית לילדים.

שימו לב השאלה השנייה בעמוד מנתבת את הדיון לכיוון קצת שונה, והוא הסכנה שבהסתפקות במועט. הסכנה שבהיעדר שאיפה ובהיעדר קנאה היא שהאדם לא ישאף להתקדם ולשפר את חייו ואת עולמו. חשוב לדבר בכיתה על האיזון בין השניים. למשל, נשאל: האם נוכל להיות שמחים בחלקנו ועם זאת לנסות להשיג מטרות שאנחנו מציבים

לעצמנו (ציונים טובים יותר, כסף רב יותר, הצטיינות בתחום מסוים וכו')? האם אפשר לחיות עם שתי התכונות הללו יחד או שהן סותרות זו את זו?

עמוד 78

הסתפקות במועט בדיון עם התלמידים על המקרים חשוב להבהיר שהסתפקות במועט לא צריכה להעציב אותנו או לגרום לנו לא לרצות להתקדם בחיים. להפך – היא נועדה לתת לנו את הרוגע והשמחה והשלווה, ומתוך כך אנו בהחלט יכולים לשאוף להתקדם. בן-גוריון שאף והתקדם בתפקידיו הציבוריים. במובן זה הוא לא הסתפק במועט. עם זאת, בנושא של חומר ובית, הוא הסתפק במה שהיה צריך ולא חיפש יותר מכך.

יחידה 9 ב: לא לקנאה

ביחידה זו נעסוק בעיקר בנושא הקנאה ונזקיה (כהשלמה ליחידה הראשונה).

הנושא שנעסוק בו ביחידה זו:

- הנזק של הקנאה לאדם המקנא

מהלך היחידה

ביחידה הקודמת עסקנו בשמחה של האדם בחלקו, וביחידה זו נעסוק בצד השני של המטבע – רגש הקנאה.

השאלה בפתיחת היחידה היא תמונת מראה של הקומיקס בראשית היחידה הקודמת: אם השורה התחתונה של הקומיקס בחלק הראשון היא התעלות מעל התחרותיות, השאלה בראשית החלק הזה של היחידה מעלה את הקושי לעשות זאת, במיוחד על רקע הנטייה להשוות בין מה שיש לנו לבין מה שיש לסובבים אותנו.

השאלה מזמינה דיון ומחשבה על הקושי הזה ויחסנו אליו.

במדור 'חברותא' אנו לומדים את הציטוט מתוך המשנה: 'הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם'. תחילה אנו לומדים את דברי המשנה מבחינה אוריינית – משמעות המילים והביטויים המרכיבים אותה – כיצד 'לתרגם' אותם לשפה ולחיים שלנו. בשלב שני נשתמש בדמיון וביצירתיות (משחק תיאטרון) כדי להציג דוגמאות למצבים מחיי היום-יום שמביעים קנאה ונחשוב מה ההשפעה של הקנאה על החיים שלנו.

במדור 'צוללים לעומק' אנו מביאים את הסיפור על שאול ודויד (ספר שמואל א) כדוגמה לסיפור מקראי המונע על ידי קנאה. הסיפור הוא דרך לעסוק בנושא, למתוח ביקורת או לגלות הזדהות, מבלי להרגיש מאוימים.

את היחידה נחתום במדור 'ערבות הדדית' ובו יישום של עקרון הפרגון וההסתכלות בעין טובה בתוך המשפחה, בין אחים ואחיות.

מורה דרך

עמוד 79

חברותא: הקנאה פוגעת בנו לפני שצוללים ללימוד המשנה אפשר לפתוח עם התלמידים את השאלה הכללית מה מעוררת בהם המילה 'קנאה' - האם זהו רגש חיובי או שלילי? האם הם אי פעם קינאו במישהו ומשהו טוב או רע יצא מהקנאה הזאת?

אחת התובנות החשובות בעניין הקנאה היא שלא חשוב כמה טובים נהיה, בכל תחום שהוא, תמיד ימצא מישהו טוב יותר בתחום זה. לכן כשנכנסים למסלול הקנאה לעולם אי-אפשר לצאת ממנו - מוצלחים ככל שנהיה. אפשר להציע בכיתה תרגיל: תלמיד אחד יחשוב על אדם (לא מהכיתה) שהוא 'הכי טוב' בתחום מסוים. התפקיד של הכיתה יהיה לחשוב על מישהו שטוב ממנו בתחום זה. אפשר לנסות זאת כמה פעמים. לאחר הפעילות אפשר לשאול את הילדים: איך הרגשתם עם התחרותיות הזאת? האם קיף למדוד אנשים בהשוואה לאנשים אחרים? במה ההשוואה הזאת עוזרת? **שימו לב: רבי אליעזר הקפר** לא ברור מה משמעות 'קפר' - יש סברה שאומרת שיש לשם קשר ליין קפריסין, שיש בתוכו פקעות צלפים.

עמוד 80

צוללים לעומק: קנאה במקרא קנאתו של שאול בדוד גרמה לו לבלות שנים רבות במרדף אחרי דוד ובניסיון להורגו. גם כאשר שמואל הנביא הודיע לו שהמלוכה תעבור לדוד וגם כאשר דוד הפגין פעם אחר פעם נאמנות לשאול והוכיח שאין ברצונו לפגוע בשאול שאול לא התרצה.

עיבוד מודרני לסיפור שאול ודוד יש בשירו של אהוד בנאי '**דוד ושאול**'. במקרא יש עוד סיפורי קנאה. המפורסמים שבהם הם סיפור קין והבל (בראשית, פרק ד), קנאת רחל בלאה (בראשית, פרק ל), סיפור יוסף ואחיו (בראשית, פרק לז).

משפט תלמודי מפורסם טוען: '**קנאת סופרים תרבה חכמה**' (בבלי, בבא בתרא כא ע"א). על פי משפט זה גם לקנאה יכול להיות תפקיד חיובי: כאשר יש סופרים מוצלחים זה ליד זה, הם במהרה משתפרים, מפני שכל אחד מהם רוצה להצטיין יותר מחברו. אפשר לדון עם התלמידים ולשאול אותם:

1. האם אתם מסכימים עם משפט זה?
2. האם יש 'קנאה חיובית'? האם יש 'קנאה שלילית'? אם כן, מה מבדיל ביניהן?

יחידה 10 א: לדון לכף זכות

היכולת להתבונן על אדם אחר באופן חיובי, גם כשהתנהגותו נראית לנו שלילית, היא מיומנות לא פשוטה, אך היא עומדת בבסיס היחסים החברתיים שלנו. הסתכלות ב'עין טובה' על מי שסביבתנו תלויה בנו, וככל שנתרגל אותה כך היא תהיה טבעית לנו יותר.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- הכרת המושגים 'כף זכות' ו'עין טובה'
- בחינת המושגים 'כף זכות' ו'עין טובה' בחיי היום-יום

מהלך היחידה

יחידה זו עוסקת בערך 'לדון לכף זכות' ולהתבונן על הסובבים 'בעין טובה'. הקומיקס בפתח היחידה מציג מצב שבו ילד אינו רוצה לכבד את חבריו באוכל שלו. תגובתם של החברים היא כעס ולעג. רק ילד אחד מציג אפשרות אחרת להתבונן על המעשה. הקומיקס מזמן דיון מקדים בשאלה כיצד אנו שופטים מעשים של הזולת, אילו מניעים אנו מייחסים להם, מדוע אנו מייחסים להם מניעים כאלה ולא אחרים, וכדומה. במדור 'חברותא' אנו לומדים משנה שיש בא שלוש היגדים. אנו מבארים בקצרה את שני ההיגדים הראשונים ומתמקדים בהיגד השלישי, שהוא הנושא של יחידת הלימוד: 'והוי דן את כל האדם לכף זכות'. בתחילה אנו לומדים מה המשמעות המילולית של דברי המשנה, מה הפירוש 'לדון אדם' ומהי 'עין טובה' – דרכה אנו מתבקשים להביט כאשר אנו דנים אדם לכף זכות. במדור 'צוללים לעומק' אנו מתנסים ביישום של לימוד זכות על ידי הצגה של אירועים מעולמם של התלמידים.

מורה דרך

עמוד 82

שימו לב הסיטואציה המופיעה בקומיקס איננה פשוטה, והיא מעלה שאלה טבעיות: האם תמיד צריך לשפוט לכף זכות? ייתכן מאוד שהילד בקומיקס באמת קמצן. האם עלינו להעמיד פנים שאנחנו תמימים ואיננו מבחינים במניעים הרעים של אנשים כלפינו? האם 'לשפוט לכף זכות' פירושו להעלים עין?

ביחידה זו ביקשנו שלא לעסוק בשאלה זו באופן ישיר. תחילה רצינו לחזק את המיומנות של התבוננות בסובב אותנו מתוך 'כף זכות' ו'עין טובה', בהנחה שרובנו בדרך כלל דנים לכף חובה. אולם חשוב שלאורך הדיונים ביחידה המורה יהיה ער לאפשרות של דיון פתוח בנושא. מדוע אנחנו שופטים? האם נכון לשפוט לכף זכות בכל מצב? באילו מצבים לא? באילו מצבים כן? מה אנחנו מרוויחים בשפיטה לכף זכות? ומה אנחנו מפסידים בכך?

עמוד 83

שימו לב: חברותא - לימוד זכות למשנה המוצגת בעמוד יש שלוש צלעות, ולא ברור החיבור

ביניהן. אפשר להסביר שמדובר בתיאור של שלושת סוגי הקשרים של האדם: מערכת יחסים עם מישהו 'גדול מאיתנו' בתחום מסוים - כגון מורה או רב; מערכת יחסים עם מישהו ש'שווה' לנו - חבר וידיד; מערכת יחסים עם מישהו שמתנהג בצורה 'נמוכה' מאיתנו, שאנו עלולים להסתכל עליו בהתנשאות ולזלזל בו - אז ראוי להתבונן בו בעין טובה ולשפוט אותו לכף זכות.

עמוד 84

שימו לב הביטוי 'לדון אדם' מוצג באופן ויזואלי על ידי מאזניים.

בעבר תפקיד המאזניים היה למדוד משקלים ולבדוק מה כבד ממה. גם כשדנים אדם אנו כאילו מניחים את הדברים הטובים והדברים הרעים ביחס שלנו כלפי אותו אדם זה מול זה ודנים אותו לפי המשקל - אם הדברים הטובים מכריעים נדון אותו לחיוב, ואם הדברים הרעים מכריעים נדון אותו לשלילה. מטרת היחידה היא להסתכל על האדם בעין טובה ולחפש דברים טובים ככל האפשר להניח על כף הטוב. המאזניים הם גם סמל לצדק בתרבות.

עמוד 85

אפשר לדון בשפיטה לכף זכות גם מתוך קריאה של הסיפור המפורסם הבא והשאלות שלאחריו:

גנב העוגיות

נעמה נכנסה לאוטובוס והתיישבה ליד החלון שבמושב האחורי. איזו נסיעה ארוכה! חשבה לעצמה. היא לקחה עוגייה מחבילת העוגיות שהניחה לצידה והתבוננה על הנוף. פתאום הבחור שישב כל העת לצידה, בלי לומר דבר, לקח עוגייה מהחבילה שלה ו... אכל! נעמה כעסה: איזה חצוף! היא הייתה כל כך המומה שהיא לא הצליחה להגיד שום דבר. היא נטלה עוד עוגייה מחבילת העוגיות, וכדי לרמוז לו שיעזוב את העוגיות שלה הביס היה חזק ורעשני במיוחד. אבל הבחור רק חייך ולקח עוד עוגייה לעצמו. 'זה באמת מוגזם' חשבה לעצמה. 'אין לו בושה?!' היא לקחה עוד ועוד עוגיות לעצמה, וגם הבחור המשיך לאכול בנחת, וכך נגמרו כמעט כל העוגיות בחבילה. עכשיו כבר לא התאפקה: 'תתבייש!' פנתה אליו נעמה. היא קמה מהמושב שלה וירדה מהאוטובוס בסערה. רק כשהגיעה הביתה גילתה נעמה לתדהמתה, שבתיק שלה מונחת חבילת עוגיות חדשה שלא נפתחה. רק אז היא הבינה: חבילת העוגיות שהייתה באוטובוס לא הייתה החבילה שלה. היא הייתה שלו...

שאלות לדיון עם התלמידים

- מה לדעתכם אפשר ללמוד מהסיפור 'גנב העוגיות'?
- איך לדעתכם הבחור בסיפור הרגיש בזמן שאכלו לו את העוגיות? מדוע הוא הגיב כפי שהגיב?

3. כעת כשאתם יודעים את סוף הסיפור - מה הייתם ממליצים לנערה לעשות בזמן שהבחור אוכל לה משקית העוגיות? איך הייתם מציעים לה לנהוג כלפיו לפני שידעתם של מי החבילה?

בדיון, חשוב לתת את הדעת למהירות שאנו שופטים בה ולגבש עם הכיתה רעיונות לצעדים מקדימים שיש לנהוג לפיהם לפני שאנו מגבשים דעה.

יחידה 10 ב: ביקורת בונה

ביחידה זו נעסוק בביקורת בונה: כאשר אני רואה התנהגות שלילית וברור לי שעל אף הרצון ללמד זכות, יש פה התנהגות שדורשת שינוי - כיצד להעיר ולגרום שינוי אצל הזולת מבלי לפגוע בו או לעורר אצלו אנטגוניזם.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- מהי העמדה הרגשית שממנה צריך אדם לצאת לפני שהוא מבקר את זולתו
- באיזה אופן יש להגיד ביקורת

מהלך היחידה

יחידה זו מתמודדת עם המורכבות של לימוד זכות ועוסקת בשאלה מה קורה כאשר לא נכון ואי-אפשר ללמד זכות (למשל במקרים של התנהגות לא נאותה או רוע מכוון): מה עושים כאשר צריך לבקר מישהו ולהעיר לו על התנהגותו כדי לשנות אותה? איך עושים זאת?

השאלה הפותחת את היחידה מעמתת את הערך לדון לכף זכות עם מציאות שבה ילד חש פגוע אך אם הוא ידון את הפוגע לכף זכות זו עלולה להיות התעלמות מן המציאות. הדיון בשאלה עוסק בגבולות של הערך לדון לכף זכות.

במדור 'חברותא' אנו לומדים כלל שאמר הלל הזקן: מותר לאדם לדון אדם אחר (לבקר אותו) רק אחרי ש'הגיע למקומו'. היגד זה הוא מפתח לאופן שבו אנו דנים את האחר ומבקרים אותו. עם התלמידים יחד נבאר את משמעות הביטוי ונברר איך מגיעים ל'מקומו' של אדם.

במדור 'חלון לתרבות' אנו מציגים אירוע שאירע בתחום האומנות הישראלית ושואלים: האם הביקורת על יצירת האומנות נאמרה כראוי? האם האומן הגיב נכון לביקורת? נלמד כיצד מצד אחד לא לוותר על ביקורת כשהיא נדרשת ומצד אחר לנסח אותה באופן מכבד ונעים.

מדור 'ערבות הדדית' מציע משימה שבה הביקורת ניתנת מהתלמידים לבית הספר. לשם כך מתבקש דיון בכיתה איך נכון לבנות מנגנון ביקורת ראוי.

עמוד 86

העמוד פותח בדיון בדבר האפשרות למתוח ביקורת על חבר שתעזור לו לשנות את דרכו,

מבלי לפגוע בו. מרשל רוזנברג ממליץ בספרו 'תקשורת בלתי אלימה' על כמה אופנים שבהם אפשר לתקשר עם הזולת באופן יעיל שגם יגרום לו להפסיק להתנהג באופן שפוגע בנו. אחת ההמלצות העיקריות שלו היא לדבר בלשון **אני** במקום **אתה**. למשל, במקום להגיד 'אתה לא בסדר' תפסיק להרעיש כל כך. אתה ממש מפריע לי, אפשר לומר 'אני מנסה ללמוד וקשה לי כשיש רעש סביבי'. אני אשמח אם תוכל להפחית את הרעש כדי לעזור לי להתרכז בלימודים שלי'. השינוי הקטן הזה בצורת התבטאות שלנו יכול לגרום שינוי גדול בהתנהגות של אנשים סביבנו.

אפשר לתרגל מיומנות זו בכיתה על ידי אמירת משפטים ובקשה מהתלמידים להמיר משפטי 'אתה' במשפטי 'אני'.

דוגמה: 'למה אתה אף פעם לא בא לשחק איתי בצוהריים? אתה לא בסדר!' (המרה אפשרית: 'הייתי רוצה שתבוא לשחק איתי בצוהריים. זה ממש ישמח אותי').

שימו לב: חברותא כיצד שופטים חבר וכיצד מעירים לו? משנה זו מורכבת משלושה מאמרים של הלל הזקן. ביחידה נתמקד באימרה האחרונה.

עמוד 87

שימו לב: סיפורה של נופר הביטוי 'אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו' יכול לקבל משמעויות רבות. פרשנים מסוימים פירשו אותו במובן הפשוט: לאחר שאדם חווה חוויה של אדם אחר - רק אז יש לו הזכות לדון אותו. פרשנים אחרים ראו את הביטוי כאזהרה לכך שלעולם אסור לדון את חברינו, משום שלעולם לא נוכל באמת להיות בנעליים שלהם. ביחידה זו, בחרנו להתמקד באפשרות הפרשנות השנייה.

לא תשנא את אחיך בלבבך

פרשן צרפתי יהודי קדום המכונה 'חזקוני', רבי חזקיה בן מנחם, שחי לפני כ-780 שנה בצרפת, טען שביקורת יכולה לשפר את מערכת היחסים בינינו לבין הזולת. לטענתו, ביקורת כלפי מישהו שפגע בנו יכולה למנוע את השנאה שלנו כלפיו, כי היא תוביל לשיחה בינינו ש'תיישב את ההדורים'. זוהי לדעתו חלופה ראויה ל'שמירה בבטן', שעלולה להוביל לשנאה. חזקוני מביע את דעתו בהקשר של הפסוק הבא וקושר בין המשפט 'לא תשנא את אחיך בלבבך' לבין המצווה 'להוכיח' אדם שעשה עוול:

לֹא תִשָּׂא אֶת אָחִיךָ בְּלִבָּבְךָ. הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֶטְא (ויקרא, פרק יט)

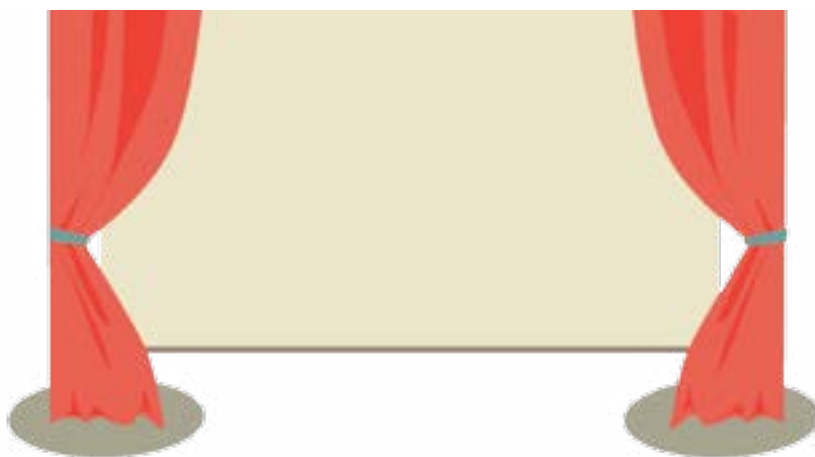
עמוד 88

ביקורת מכבדת כדי שלביקורת תהיה השפעה חיובית יש לשים לב לאופן שבו אומרים אותה. דרך אמירת הביקורת כוללת את הטונציה, את שפת הגוף שלנו, וגם את ההרגשה שלנו כלפי האדם שאנו מדברים עימו. נבדוק את עצמנו: האם אנו מדברים אליו ממקום של שנאה או ממקום של קשר וחיבור?

תרגיל: דויד ורון היו חברים טובים, אבל מאז החופש הגדול דויד מרגיש שרון השתנה. הוא מרגיש שרון מתרחק ממנו, נמנע מחברתו ואפילו מזלזל בו. דויד מחליט לגשת ולדבר עם רון.

בקשו שני מתנדבים או מתנדבות שיציגו את המקרה. עודדו את המציגים להשתמש בכללים שלמדנו בעניין כף זכות - 'אל תדון את חברך עד שתגיע למקומו' ולא תשנא את אחיך בלבבך'. שימו לב לאופן הדיבור, לעוצמת הקול ולשפת הגוף של המשתתפים במהלך ההצגה.

יחידה 11 א: כולנו שותפים

היחידה יוצאת מן המשנה 'ארבע מידות באדם' ומבקשת לעורר חשיבה על היכולת שלנו לשתף, לשחרר מעט את האחיזה ולאפשר גם לאחר להיעזר בנו או בחפצים השייכים לנו במקרה הצורך. עם התלמידים נבחן את הנדיבות שלנו ומצד אחר גם היכן אנחנו מציבים גבולות.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- לימוד המשנה ובחינת רמות שונות של שיתוף בין בני אדם
- כיצד השיתוף והנתינה משפיעים עלינו ועל העולם
- בחינה אישית
- דיון בגבולות שיש להציב לשיתוף

מהלך היחידה

לקראת סיום שער פרקי אבות אנו בוחרים לעסוק במיומנות חשובה מאוד, והיא השיתוף (sharing). ההכרח לחלוק מה שיש לנו עם אחרים מעמיד אותנו בפני אתגר לא פשוט, ודאי לילדים, והמשנה נותנת את דעתה על כך (ביחידה זו מדובר ברכוש חומרי, אך כמובן יש עוד דברים רבים שאנו נדרשים לחלוק עם אחרים).

הקומיקס הפותח מציג מצב יום-יומי כמעט בכל בית – מריבה על צעצוע או על רכוש משותף אחר. בעקבות הקומיקס נדון בתחושות שעולות בנו כשאנו צריכים לשתף מישהו במה שיש לנו ונבחן אילו תכונות נדרשות לשם כך.

במדור 'חברותא' אנו מציגים ארבע דרגות של שיתוף מהמשנה: משיתוף מלא, שבו אנו מציעים את שלנו לזולת אך איננו מבקשים שום דבר בתמורה, ועד להפך הגמור, שבו אנו דורשים שיתוף מהזולת אך איננו מוכנים לחלוק איתו מאומה. נלמד את המשנה מבחינה טקסטואלית ונבחן מה דעתנו על כל אחת מארבע הדרגות.

לאחר מכן נעמיק בשאלה כיצד השיתוף משפיע על החברה שסביבנו ונבחן באילו מקרים קל לנו לשתף ובאילו מקרים קשה.

מורה דרך

עמוד 90

פעילות

המילה 'מידה' משמשת בשתי משמעויות שונות. האחת היא אופן התנהגות והאחרת היא כמות או גודל.

אפשר לתת לתלמידים למיין את המילה 'מידה' על פי המשמעויות השונות שיש לה בביטויים שלפניכם.

1. מידה כנגד מידה 3. מידות טובות

2. אמת מידה 4. חוש מידה

תוכלו להציע לתלמידים לכתוב סיפור קצר על 'מידות טובות', על פי הפירוש ש'מידות טובות' פירושו התנהגות טובה.

עמוד 91

חברותא: לשתף או לא לשתף? במשנה ישנם כמה ביטויים שמגדירים את המידות השונות שאפשר להעמיק בהן ולהרחיב על משמעותם.

מידת סדום קשורה בסיפור המקראי בספר בראשית על העיר סדום החוטאת שאלוהים החריב. המדרשים מרחיבים על רשעותם של אנשיה. אחד המדרשים המפורסמים מספר על מיטת סדום, שבה היו משכיבים את האורחים שהגיעו לעיר: מי שהיה קצר מאורך המיטה היו מותחים את גופו; מי שהיה ארוך מן המיטה - היו מקצצים את רגליו (בבלי, סנהדרין קט ע"ב). לכאורה יחס שווה לכול; למעשה התאכזרות לשמה. הביטוי 'מידת סדום' בהלכה מורה על אדם שמונע הנאה מחברו אף שאין הוא מפסיד מכך דבר. בתלמוד הבבלי (כתובות קג ע"א, ועוד) אף נקבע הכלל ההלכתי ש'כופין על מידת סדום' - אפשר למנוע מאדם להשתמש בזכותו למנוע הנאה מחברו כאשר הוא אינו ניזוק ולא מפסיד מכך דבר.

עם הארץ - במקרא הביטוי 'עם הארץ' משמש לתאר ציבור, אולם בשפתם של חז"ל בימי בית שני השתנתה המשמעות של הביטוי והוא נהיה כינוי לאדם שאינו בקיא בתורה ובהלכה, בניגוד למעמד של 'החברים'. הצירוף הרווח 'באר ועם הארץ' נוצר בלשון הרבנית בימי הביניים. בספרות חז"ל אלו מושגים נפרדים, ובמסכת אבות: 'אין בך ירא חטא ולא עם הארץ חסיד'. גם בה יש הקשרים שבהם 'עם הארץ' זהה או דומה למשמעו 'לבור' - בייחוד כאשר ניגודו הוא 'תלמיד חכם'.

חסיד - היום המילה 'חסיד' מכוונת בעיקר למי שנמצאים תחת השפעתה של תנועת החסידות, על ענפיה השונים, שראשיתה באירופה במאה השמונה-עשרה, בבעל שם טוב. אולם במשנה הביטוי 'חסיד' מתאר אדם שמרבה לעשות מעשי חסד. בימי בית שני היה זה גם כינוי לאנשי מופת - דמויות שהתאפיינו במידותיהן המיוחדות, בכוח תפילתן ובעוצמתן הרוחנית.

עמוד 92

שימו לב: הילד הזה הוא אני בדיון חשוב להבהיר שהשיר מהספר 'הילד הזה הוא אני' איננו מתאר מצב פסול. מידה בינונית היא מידה ממוצעת, שאין בה טוב או רע, וכן היא המידה הנהוגה אצל רוב בני אדם. עם זאת, יש לחנך לשאוף אל מעבר לנהוג אצל כולם, במיוחד שאין בזה רע - היכולת להסתכל מעבר למצוי ולזהות את נתיב ההתקדמות מעלה.

עמוד 93

שימו לב: לתת כמו הפרחים כדי שלדיון יהיה ערך חשוב להציע לתלמידים להיות כנים ולא לענות תשובות על פי מה שהם חושבים שמצופה מהם. חשוב לתת לגיטימציה לשמירה על המרחב האישי ולהצבת גבול שבו התלמידים יכולים להרגיש שלא בנוח לתת.

- כדי להעשיר את השיח אפשר לתת כמה מקרים. לדוגמה:
1. לאיתי אין חשק לסחוב את התיק שלו בטיול, והוא מבקש מאייל חברו לסחוב לו את התיק.
 2. סיגל שכחה את הספר בשיעור תנ"ך והיא מבקשת משלומית שתניח את הספר במרכז השולחן.
 3. יאיר מבקש מנועם לטעום מהגלידה שלו, אבל נועם נגעל לאכול 'מפה לפה'.

יחידה 11 ב: רכושם של אחרים

בהמשך לדיון על השיתוף וגבולותיו יחידה זו עוסקת באותה שאלה מן הכיוון האחר - לא רק כיצד אני משתף במה שיש לי, אלא כיצד אני מתייחס למה ששייך לזולתי.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- לימוד המשנה העוסקת באחריות שלנו על רכוש חברינו
- השבת אבדה
- ונדליזם

מהלך היחידה

אחר הדיון בשיתוף הרכוש הפרטי שלנו נעבור לעסוק ברכוש של הזולת. הנושא מחולק לשני חלקים: שמירה על רכוש של אדם פרטי (השבת אבדה) ושמירה על רכוש הציבור. היחידה נפתחת בשאלה המעלה מקרה של מציאת חפץ לא שלי, וממנה עולה הדיון בשאלה מה עושים במקרה כזה. מדור 'חברותא' יציע פתרון בדמות הכלל 'יהי ממון חברך חביב עליך כשלך'. מתוך כלל זה נבין ממילא שאם מצאתי חפץ אנהג בו כפי שהייתי רוצה שינהג אדם שמצא חפץ שלי - אחזירו לבעליו. התלמידים ילמדו את המושג 'השבת אבדה' ויכירו מדרש בנושא המספר את סיפורו של רבי חנינא שמצא תרנגולים ליד שער ביתו. בעקבות המדרש התלמידים יבחנו את עצמם - כיצד הם מתנהגים כשמדובר ברכוש של חבר או מכר. לאחר מכן היחידה מרחיבה את המעגל לשמירה על רכוש הציבור ועל ונדליזם. לסיום יתבקשו התלמידים להציב תיבת השבת אבדה בכיתה או בבית הספר כדי לסייע ללימוד ביחידה.

עמוד 94

שימו לב: חברותא - שמירה על רכוש אחרים התבנית שהמשנה בנויה בה משמשת גם במשנה 'יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך'. נראה שחכמים ממשיכים את קו המחשבה של הפסוק בתורה 'ואהבת לרעך כמוך' (ויקרא ט, יח) - התנהגו אל הרע באותו האופן שהייתם רוצים שינהגו בכם (כך בכבודו וכך בממונו).

בקישור תוכלו לראות את הרב בני לאו מסביר את המשנה לילדים.

עמוד 95

אלו הפסוקים במקרא שמופיעה בהם המצווה להשיב אבדה:

לֹא תִרְאֶה אֶת שׂוֹר אֶחָיֶךָ אוֹ אֶת שִׁי (השה שלו), גְּדֻחִים (במקום שאינו מקומם הטבעי), וְהִתְעַלְמָתָ מֵהֶם, הָשִׁב תְּשִׁיבֵם לְאֶחָיֶךָ. (דברים כב, א)

רבי חנינא משיב אבדה סיפורי מופת של השבת אבדה קיימים גם היום ומתפרסמים מדי פעם בפעם בעיתונות. להלן דוגמאות אחדות.

השבת אבדה והרשת החברתית / **השבת אבדה ברכבת**

עמוד 96

שימו לב המילה העברית למונח 'ונדליזם' היא 'משחיתנות'. כדאי לחשוף את התלמידים לאירועי ונדליזם המתרחשים בחברה. אפשר להעלות כמה מקרים ולשאל אותם: מה מהמקרים הבאים הוא ונדליזם? מדוע? (התשובה הנכונה היא 3 ו-5).

1. לגנוב ממתקים מהמכולת
2. להרביץ לחבר
3. לשבור את הנדנדה בחצר
4. לכרות ענף של עץ בלי סיבה
5. להרעיש בשכונה בשעה אחת בלילה

כאן כדאי גם להזכיר את הערבות ההדדית של **הקודח בסירה**: כשפוגעים ברכוש ציבורי פוגעים בכולנו.

בספר אנו עוסקים בתופעת הוונדליזם באופן כללי. אפשר להוסיף דיון גם על המניעים. מה גורם לה? מדוע אנשים (תלמידים) מוצאים לנכון להרוס ולהשחית סתם כך? נציע רשימה של סיבות אפשריות ונחשוב מה אפשר לעשות במקום להרוס:

1. שיעמום
2. רצון למצוא חן ולמשוך תשומת לב
3. כעס על המערכת
4. חוסר הבנה של ערך הרכוש
5. חוסר הבחנה בין רכוש פרטי לציבורי
6. חוסר תשומת לב למעשים
7. אחר _____

.....

הערכה חלופית לשער פרקי אבות

.....

אפשרות א - משחקייה לימודית

התלמידים יתחלקו לקבוצות. על כל קבוצה להכין משחק שמבטא את הנלמד בשער זה: לשון המשניות, הסבר דבריהן והערכים הנלמדים מהן.

מומלץ להציע לתלמידים משחקים לדוגמה:

1. משחק זיכרון - בכל צמד קלפים יש לכתוב משנה וביאור, או משנה והערך הנלמד ממנה.

מצורפת דוגמה לצמד קלפים.

**'אל תהי בז
לכל אדם'**

לכל אדם
יש תפקיד
בעולם

2. משחק רביעיות - לכל ערך נלמד מכינים רביעיית קלפים שכוללת:

- הערך הנלמד (למשל, רביעיית חסד)

- החלק הראשון של דברי המשנה

- החלק השני של דברי המשנה

- החכם שאמר את המשנה

מצורפת דוגמה לקלף מרביעיית 'חסד'.

חסד

א. פתיחה של הלב

והבית לזולת

ב. יְהִי בֵיתְךָ פֶּתוּחַ לְרוּחָהּ

ג. וַיְהִיו עֲנִיִּים בְּנֵי בֵּיתָךְ

ד. יוֹסִי בֶן יוֹחָנָן

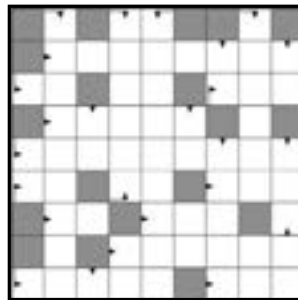
אֵי־שׁ יְרוּשָׁלַיִם

אֵי־שׁ יְרוּשָׁלַיִם

4. תפזורת

[illegible]

3. תשובץ

5. משחק מסלול - בלוח המשחק משובצים ציטוטים מהמשניות. שחקן שהחייל שלו נעצר במשבצת כזו צריך לספר מקרה מחיי התלמידים שממחיש את הערך הנלמד מהמשנה. מי שמצליח מקבל תור נוסף, מי שלא - ממתין תור. מומלץ מאוד לאפשר לתלמידים להמציא וליצור משחקים מקוריים משלהם אם הם מעוניינים בכך, ולסייע להם בכך.

הציון על המיזם יהיה מורכב ממידת ההשקעה של התלמידים, המקוריות שהפגינו ומידת הידע שבא לידי ביטוי בהכנת המיזם. בסיום צרו משחקייה - ארגנו את הכיתה ב'פילות' כמספר המשחקים. התלמידים יתנסו במשחקים שהם וחבריהם יצרו.

אפשרות ב - משניות בעיבוד אומנותי

התלמידים מקבלים מהמורה דף משימה (מצורף) ובו שלושה מכתבים שמתארים דילמות מחיי היום-יום והנחיות לכתיבת מכתב תשובה. על התלמידים לבחור אחד משלושת המכתבים ולכתוב לו מכתב תשובה.

תלמידים יקרים,

קראו את המכתבים שלפניכם וכתבו לאחד מהם מכתב תשובה.

שלום חברים,

אני קצת עצובה בזמן האחרון. אני מרגישה שכל דבר שאני מנסה לעשות לא מצליח לי. קיבלתי ציון לא טוב במבחן באנגלית, בשיעור אומנות הרסתי את היצירה שהקדתי בה שעות רבות, והכי גרוע: לא התקבלתי להופיע בהצגת סוף השנה. נראה לי שאני לא מוכשרת אלם דבר. מה לעשות?

שלום חברים,

היום הליווה לכיתה עולה חדשה והמורה ביקשה ממני שאם ליזה ואצור לה. לא נעים לי אומר, אבל היא נראית כל כך שונה. הבגדים שלה מוזרים, והיא לא מבינה כלום ממה שאני אומר לה. לפעמים צריך משה להתאמץ שלא לצחוק מהדרך שבה היא מתנהגת. אני מתלבט - האם אומר למורה שאני לא מעוניין לעזוב ליזה?

שלום חברים,

בדרך כלל רגני ואני חברים טובים. אתמול הוא שלב קיבל מחק מחשב חדש, והיום בהפסקה הצליח אותי אליו הביתה אחרי הצהריים כדי שנכל לעסוק ביחד. אמרתי לו שאני לא יכול לבוא, ככה מבלי לחשוב - זו התשובה שפלט. אתם מבינים אותי? מה אני יכול לעשות עם ההרגשה הזו נצימה הזאת מהתשובה שנתתי?

הנחיות למכתב תשובה:

כתבו עצה שתסייע בפתרון הבעיה המוצגת במכתב.

במהלך הכתיבה:

- שימו לב לכתוב מענה מסודר - שיש לו פתיחה, גוף תשובה וסיום.
- בפתח התשובה תארו את הבעיה במילים שלכם על פי הבנתכם.
- במהלך כתיבת הפתרון לבעיה שלבו משפט מתאים למקרה שלמדתם מאחת המשיניות (ניתן לרמוז לתלמידים ולהפנות אותם ליחידת הלימוד המתאימה)
- בסיום המכתב כתבו כמה מילות עידוד.

מורה דרך: שער שני

מפתחות לזמן

מספר שיעורים: 14 ש"ש

היחידות כפולות באורכן,
וכל יחידה נלמדת בכשני שיעורים.

מטרות

1. התלמידים יכירו את יחידות הזמן המופיעות בתוכנית הלימודים ומאפייניהן.
2. התלמידים ילמדו על יחידות אלו מתוך ההקשר היהודי שלהן.
3. התלמידים יכירו מושגי יסוד, יהודיים וכלליים, הקשורים ליחידות הזמן.
4. התלמידים יראו כיצד תודעת זמן משותפת לעם היהודי מחזקת את הערבות ההדדית בין אדם לזולתו.
5. התלמידים יחזקו את ערך הערבות ההדדית מתוך הלימוד והפעילויות המופיעות בפרק, בבחינת לימוד המוביל למעשה.

מבנה

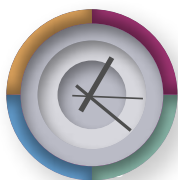
1. **ציר סיפורי מארגן** – נוסף על העיקרון המשותף לכל היחידות הן מאגדות גם על ידי סיפור מסגרת של ילדה בשם שני שנוסעת בזמן ופוגשת דמויות מהעולם היהודי ההיסטורי והתרבותי ובעזרתן הילדים צוללים איתה ללימוד הנושא. שני מופיעה בתחילת כל יחידה ופותחת את הנושא.
2. **אפיון חזותי-גרפי** – את הספר מלווה תרשים של מעגלים ובו כל יחידות הזמן (יום, שבוע, חודש, שנה וכו'). בכל יחידה תובלט יחידת הזמן שנלמדת. כך התלמידים יוכלו לראות לנגד עיניהם את ההקשר הכללי של הלימוד ולמקם את התכנים בתוכו.
3. **לימוד בחברותא** – רוב הטקסטים ללימוד יוגשו לתלמידים כלימוד מונחה בחברותא.
4. **לימוד נע בין מפגש עם חומרים חדשים ובין בחינה ויישום** שלהם בעולם המוכר והקרוב לתלמידים.
5. **ביחידות משולבים תכנים מהעולם העתיק ומעולם היצירה המודרני**. כל יחידה כוללת טקסט מתוך ארון הספרים היהודי וגם העשרה והרחבה מתחום המדעים, האומנויות, השירה והתרבות.
6. **כאמור, ערבות הדדית היא נושא ששזור ביחידות הלימוד, ובסוף כל יחידה היא מועלית בבירור.**

מפתחות לזמן - מדריך למורה

יחידה 1: הזמן שלי

היחידה 'הזמן שלי' פותחת את שער מפתחות לזמן. ביחידה זו נתבונן במבט רחב על משמעות המושג 'זמן', נעמוד על הזיקה בין מעשים שונים לזמנים שונים ועל יחסי הגומלין בין זמן לפעולות. כמו כן נדון בחשיבות התוכן שאנו יוצקים לזמן. במישור הלאומי התוכן בא לידי ביטוי בחגים, בימים מיוחדים, בימי זיכרון ושמחה וכו', המעצבים את הזמן ומעניקים לו משמעות ייחודית.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- חשיבות הזמן כגורם מארגן בחיינו
- הבנה שלכל דבר יש זמן המתאים לו
- היכרות ראשונית עם לוח השנה היהודי
- ייחודו של לוח השנה בשל חשיבותו ובשל התאריכים המיוחדים, הנותנים משמעות לימים בשנה
- הזמן כגורם מאחד המלכד אותנו כעם אחד

מהלך היחידה

ביחידה זו נפגוש את שְׁנִי, ילדה בכיתה ד' שבכל פרק ב'שער הזמן' יוצאת למסע בזמן ופוגשת דמות אחרת מההיסטוריה היהודית. השיח בין שני לדמות פותח את הנושא שהיחידה עוסקת בו ומדגיש את הקשר והקרבה שלו לחיי התלמידים. ראשיתו של החלק הראשון ביחידה הוא דו-שיח של שני עם קהלת. על פי המסורת קהלת הוא כינוי של שלמה המלך, והוא שאמר 'לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים'. אמירה זו הייתה למטבע לשון. מטרת הדו-שיח היא לעמת בין שתי חוויות: האחת (שפעמים רבות מאפיינת נקודת מבט של ילד) היא 'זמן זורם' בלי הגדרות וגבולות, והאחרת היא 'הגדרה וארגון של הזמן'. שאלות הסיכום מכוונות למחשבה על שתי החוויות הללו. בהמשך החלק הזה נעסוק במושג המופשט 'זמן' על ידי שימוש בשעון המודד את הזמן ונותן לו מסגרת. באמצעות השעון הילדים יראו שבעולם שאנו חיים יש חשיבות למסגרת הזמן ושהעמדה של קהלת מקבלת תוקף. במדור 'חברותא' יפגשו הילדים טקסט ממגילת קהלת שממנו לקוח הביטוי 'לכל זמן ועת לכל חפץ', שהוא ביטוי שיש לו משקל תרבותי רב. הלימוד אורייני, ובסיומו תוכן הטקסט מוכל בחיי הילדים (באמצעות מדור 'צוללים לעומק'). שימו לב, בתחתית עמוד 103 שני מעלה שאלה שמטרתה לפתח את השאלות מה מייחד את הזמן, מה הופך את הזמן שלנו ליותר מ'ציר משותף' שכולנו נעים עליו. התשובה לשאלה זו היא שהזמן מיוחד ובעל משמעות בזכות התוכן שאנו בוחרים לצקת לתוכו - אם בימים מיוחדים וחגיגיים (פרטיים או לאומיים) אם בסדר יום של שגרה. בחלק השני של היחידה אנו עוסקים בלוח השנה כגורם, נוסף על השעון, המארגן לנו את הזמן.

בסיום השיעור נחפש, כרגיל, את זווית הערבות ההדדית שנושא הזמן מזמן לנו. נראה שהצורך לארגן את הזמן הוא חלק מחיים בתוך קהילה וחברה.

מורה דרך

עמוד 101

מיהו קהלת? על פי מסורת חז"ל נהוג לזהות את קהלת עם שלמה המלך, אף שלדעת החוקרים הזהות אינה ודאית. על פי מסורת זו שלושה ספרים מיוחסים לשלמה: מגילת שיר השירים, ספר משלי ומגילת קהלת. האופן שבו קהלת מתאר את עושרו ואת הישגיו תואם את תיאור חוכמתו של שלמה והישגיו. גם הפסוק הראשון בספר קהלת, המשמש כותרת לספר, מחזק את הזיהוי: **דְּבַרִּי קֵהֶלֶת בֶּן־דָּוִד מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם' - בֶּן־דָּוִד וּמֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם.** על פי המסורת שלמה בחר בשם הספרותי 'קהלת' מפני שהוא היה מקהיל קהילות בציבור ומלמד אותם תורה ודברי חכמה, ומכאן אפשר ללמוד על יחסו אל העם וזמינותו, וכן על תפקידיו - הוא לא רק חוקק חוקים, כי אם גם לימד. מעניין שגם בעת המודרנית ראשי ממשלות בישראל קיימו חוגי לימוד בביתם - לדוגמה דוד בן-גוריון.

עמוד 102

שימו לב: לכל זמן ועת לכל חפץ דברי קהלת המפורסמים המופיעים בספר משמשים להעביר את המסר המקובל שלכל דבר יש זמן המתאים לו, ועל האדם לקבל אחריות על ניהול הזמן בחייו. חשוב לדעת שעל פי הפרשנות המקובלת של חז"ל ומפרשי המקרא המסר של הטקסט מעט שונה: אף על פי שהזמן משתנה ושלכל זמן יש משמעות אחרת, האל הוא ששולט בזמן בכלל וברגעים המיוחדים במסכת חייו של האדם בפרט, עד כדי כך שאדם כמעט שאינו יכול לתכנן את חייו ופעולותיו. בלימוד בחרנו להדגיש את העובדה שלכל מעשה, פעולה ומאורע יש זמן הראוי לו, מבלי להיכנס לשאלה מי קובע אותו.

שרים 'קהלת' המילים של קהלת הולחנו פעמים רבות. לפניכם כמה לינקים של שירים. שירו של אודי דויד הוא הלחנה של פסוקי המקרא. בשירו של אריק איינשטיין יש אינטרפרטציה אחרת לפסוקים. אפשר לבקש מהילדים להוסיף בית משלהם לשירו של איינשטיין, המתאר דברים שיש להם זמן ועת בחייהם.

לכל זמן - אודי דויד

לכל זמן - אריק איינשטיין

יש גם שיר באנגלית. אפשר לחשוף אותו לתלמידים, ובכך להצביע על חשיבותו התרבותית של הטקסט הנלמד גם מעבר למסורת היהודית.

[Turn! Turn! Turn!-The Byrds](#)

אפשר להעתיק את הדיון בשאלת הזמן המתאים גם למערכת היחסים בין אדם לחברו ולעסוק במה שמכונה 'טקט'.

1. מתי נכון לנחם אדם ומתי נכון לא לדבר איתו?
2. מתי עליי לומר את דעתי ומתי לא?
3. באילו מצבים חברתיים נכון להתערב ובאילו מקרים כדאי להתעלם?

עמוד 104

שימו לב: לוח השנה מה שהופך את לוח השנה שלנו לייחודי ואת הימים לשונים זה מזה הוא העובדה שאנו יוצקים משמעות בימים. כאשר אנחנו בוחרים לציין אירועים היסטוריים, לאומיים ומשפחתיים סביב ערכים מסוימים אנו הופכים את הלוח למשהו שקשור לזהות שלנו ומשפיע עליה.

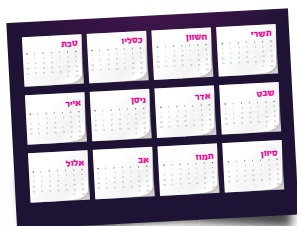

לוח שנה באתר הספרייה הלאומית אפשר למצוא לוחות שנה מגוונים ומעניינים, ולכל אחד מהם סיפור המיוחד לו והמטרות שהוא אמור לשמש להן.

לוחות שנה-אתר הספרייה הלאומית

אפשר להציע לתלמידים לחקור את הלוחות בכל מיני דרכים:

- א. להשוות בין לוחות שונים. איזה מידע משותף לכל הלוחות ואיזה מידע ייחודי ללוחות מסוימים?
- ב. במה מעטרים את לוחות השנה ומדוע?
- ג. האם מלבד התאריך יש מסרים אחרים שהלוח מבקש להעביר?
- ד. כיצד אתם הייתם מעצבים את לוח השנה שלכם?

עמוד 105

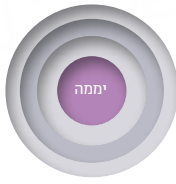
ערבות הדדית הסנכרון והאחידות של לוח השנה חשובים מאוד, והם היו אתגר שלהשגתו נדרשו מחשבה ועבודה. בימי קדם לא היה לוח קבוע לשנים רבות, ובית הדין היה מקדש כל חודש באופן מיוחד על פי התבוננות בירח.

לאחר חורבן בית המקדש השני ובעקבות לחץ השלטון הרומאי עלה הצורך לגבש לוח שנה קבוע לטווח ארוך שאינו תלוי בפעולה מתמשכת של בית הדין. סביב קביעת הלוח התעוררו מחלוקות בין מסורות ושיטות ספירה שונות, ובשיאן חגים נחוגו בקהילות שונות בתאריכים שונים, אולם החשש מפילוג הוביל בסופו של דבר להכרעה וללוח אחיד.

עובדה זו יכולה להדגיש את המשמעות של הזמן כגורם מאחד. הלוח המשותף מוביל לכך שאנו מציינים יחד חגים וימים מיוחדים - כולנו קונים מצות לפני פסח, עומדים יחד בצפירה ביום הזיכרון ויודעים שיום הכיפורים הוא יום חשוב במסורת היהודית. המאמר הבא מזמין להעמיק בהתגבשות של לוח השנה העברי.

כיצד נוצר הלוח העברי

יחידה 2: היממה

יחידה זו עוסקת ביממה מנקודת המבט של המורשת היהודית. התלמידים יעמדו על המאפיינים השונים של חלקי היום מתוך הדגשה של המצב הרגשי והתודעתי שלהם ושל הפעולות שלהם בכל אחד מהחלקים. התלמידים יפגשו (באופן מצומצם מאוד) את שלוש התפילות היומיות המופיעות בסידור התפילה ויראו את ההתאמה בין שמה של התפילה ותוכנה ובין מאפייני היממה ומצב האדם במהלך היום.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- חלוקת היממה לארבעה חלקים
- הפעולות הקבועות של התלמידים בכל אחד מחלקי היממה
- שלוש התפילות היומיות בהתאמה למאפיינים של חלקי היום ולתודעת האדם בהם

מהלך היחידה

בפתיחת היחידה נראה את היממה כפי שהיא נחוותה בימי קדם. מושג היממה בשיח היהודי מתבסס על תפיסה זו.

בתחילת היחידה נְשני פוגשת את שולמית (שמה נלקח מתוך שיר השירים), המנהלת את חייה על פי האור והחושך שבטבע. דו-שיח זה הוא הזדמנות לבחון את האופן שבימינו אנו חווים את היממה ביחס לטבע וכיצד האור והחושך הטבעיים משפיעים עלינו.

בלמידה בחברותא הילדים לומדים על שלוש התפילות העיקריות במסורת היהודית: שחרית, מנחה וערבית. תפילות אלו תלויות בזמנים השונים של היממה ומותאמות להם.

התפילות והמאפיינים שלהן נלמדים באמצעות שירה ואומנות. התלמידים יבחנו מה מאפיין כל אחד מחלקי היום – בוקר, צוהריים וערב – ויראו כיצד התפילות מתכתבות עם מאפיינים אלו. בהוראת נושא התפילה חשוב לעסוק בתפילה כגורם הקשור לזמן ומארגן אותו ולא כפעילות דתית שהתלמיד נדרש לבצע.

לסיכום היחידה הילדים ייצרו אמנה משפחתית סביב היום-יום הביתי שלהם. התחשבות בבני המשפחה ותיאום ציפיות איתם סביב השאלות המופיעות במדור מחזקים את האחוה והערבות ההדדית בתוך המשפחה.

עמוד 106

מסע בזמן עם שני התקופה ששני מגיעה אליה במסע שלה בזמן היא ימי בית המקדש השני (משנת 538 לפני ספירת הנוצרים עד שנת 136). שני פוגשת את שולמית, נערה העובדת בכרם המשפחתי באזור עין גדי. באותו האזור בתקופת הבית השני הופק שמן האפרסמון (לא הפרי המוכר היום) – בושם חשוב ויקר מאוד. מאחר שמדובר בצמח הצומח

רק בארץ ישראל סבר רב יהודה שיש לברך עליו 'בורא שמן ארצנו' (בבלי, ברכות מג ע"א). דמותה של שולמית מתכתבת עם השם שולמית, שהוא אחד מן הכינויים של הנערה בשיר השירים על פי הפסוק 'שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוֹלֵמִית, שׁוּבִי שׁוּבִי וְנִחֲזָה בְךָ'. הנערה בשיר השירים מזכירה גם את כרמי עין גדי.

שאלות בסוף המסע בזמן מטרת השאלות היא להמחיש לתלמידים שלחלקי היממה השונים יש השפעה טבעית על פעילות האדם. בעבר אורח החיים הושפע לחלוטין משעות האור והחושך ונבנה על פיהן. כדאי לשאול את הילדים:

1. האם לדעתכם גם היום אנו מושפעים מהשינוי של האור והחושך? אם כן, כיצד?
 2. איך אנו מרגישים כשיש אור יום ואיך אנו מרגישים שהחושך יורד?
- שאלות אלו הן בסיס להמשך הפעילות בספר.

עמוד 107

זמני היום מצוות והלכות ביהדות קשורות בזמנים השונים של היום. הבולטת בהן היא מצוות התפילה. בלוחות שונים עם אוריינטציה יהודית אפשר למצוא נקודות המציינות זמנים הקשורים בתפילה, כגון 'עלות השחר', 'הנץ החמה', 'חצות היום', 'פלג המנחה', 'שקיעה', 'צאת הכוכבים', 'חצות הלילה' ועוד. מכיוון שזמנים אלו הם 'זמנים טבעיים' ותלויים בגרמי השמיים השעה שלהם משתנה מיום ליום בהתאם לעונות השנה ולשעות האור והחשכה. דוגמאות אחרות בהקשר זה: הזמנים של כניסת השבת ויציאת השבת, היום שבו התינוק מוגדר בן שמונה ימים למטרת ברית מילה וכו'.

בזמר העברי נכתבו שירים רבים הקשורים לחלקי היממה. אפשר להכין שירון או מצגת עם שירי בוקר, צוהריים, ערב ולילה וללמדם בכיתה.

עמוד 108

שימו לב: שלוש תפילות ביום נוסח התפילה הוא נוסח שמקובל בדורות רבים ומשקף אמונה באל, הכרה בדברים הטובים בחיינו ומודעות לדברים שאנו נוטים לקבל כמובנים מאליהם. הדגש בהוראת התפילה לא יהיה על עבודת האל אלא על הכרת הטוב בחיינו והתקוות - בתחילת היום, במהלכו ובסופו. בהוראת נוסח התפילה יש להימנע משימוש בנוסחים שהתלמידים עלולים לפרש כחובה להתפלל.

בוקר טוב מטרתיהם של השיר והפעילות בעמוד זה הן לבחון את התחושות שלנו בשעות הבוקר ולראות כיצד התפילה מבטאת תחושות דומות. אפשר לשוחח עם הילדים על האופן שבו הם מתעוררים בבוקר - אילו מחשבות ותחושות מלוות אותם ומה הם יכולים לעשות כדי לקום אל היום החדש מתוך חיוניות ושמחה.

העשרה

תפילות באסלאם לעומת שלוש התפילות של היהדות, באסלאם יש חמש תפילות, וגם הן קשורות לזמנים השונים של היום

א. ט'הר (צהריים): מהרגע שבו השמש באמצע השמיים ומתחילה לנוע מערבה ועד הרגע שבו העצם וצילו שווים באורכם

ב. עצר (מנחה): מתום תפילת א-ט'הר, כלומר מרגע שהעצם והצל שווים באורכם, עד שאורך הצל הוא כפליים מאורך העצם

ג. מע'רב (ערב): מעת שקיעת השמש ועד סוף היום (רגע קצר מאוד).

ד. עש'א' (לילה): מחשכה מוחלטת ועד תום אשמורת ראשונה של הלילה

ה. פג'ר (השחר): מעלות השחר ולא יאחר מזריחת השמש

עמוד 109

שימו לב: תפילת שחרית בספר אנו מציגים את תפילת שחרית כביטוי של הכרה בכוחות שיש לנו בבוקר, של הודיה ושמחה בהם לקראת היום החדש. אפשר להתבונן בתפילה לא רק כביטוי של תחושה אלא כניסיון לעצב אותה: התפילה מכוונת את המודעות לנקודת מבט חיובית ולתקווה לקראת היום החדש.

פעילות

ברכות השחר ברכות השחר הן סדרה של ברכות שנאמרות לפני תפילת שחרית. אלו ברכות של הודיה ושבח על הכוחות המתעוררים מחדש בכל בוקר.

ברכות אלו מעלות למודעות את העובדה שכוחות ויכולות פשוטים לכאורה שיש לנו אינם מובנים מאליהם. יש לחדש אותם בכל בוקר וגם לשמוח בהם ולהכיר טובה עליהם.

אפשר לבקש מהילדים לכתוב רשימה של הדברים שמשמחים אותם בבוקר.

- מה מחזק וממלא אתכם באנרגייה וכוח?
- את הרשימה הם יכולים להניח ליד המיטה ולקרוא בה כאשר קשה להם לקום בבוקר.

העשרה

מודה אני התפילה הראשונה שנאמרת מיד כשאדם מתעורר היא 'מודה אני' - 'מוֹדֶה (מוֹדֶה) אֲנִי לִפְנֵיךְ מֶלֶךְ חַי וְקַיִם. שֶׁהִחְיִיתָ בִּי נֶשְׁמָתִי בְּחַמְלָה. רַבָּה אֲמוּנָתְךָ. הביטוי 'מודה אני' גם הוא אבן יסוד בתרבות וביצירה הישראלית.

מצורפים כאן שני שירים ישראליים מסוגות שונות מאוד שהביטוי 'מודה אני' עומד במרכזם.

מודה אני - מאיר אריאל

מודה אני - עומר אדם

תוכלו להאזין לשני השירים או לאחד מהם ולדון בכיתה:

- איזה רגש הוא מעורר בכם?
- כיצד המנגינה משפיעה על המסר של השיר? (באיזה סוג של מנגינה בחר היוצר להשתמש ומדוע?)
- מה דומה ומה שונה בין השירים?
- למי אתם הייתם כותבים שיר הפותח במילים 'מודה אני'?

עמוד 110

תפילת מנחה שמה של תפילת מנחה במסורת היהודית נגזר כנראה מהמילה 'מנחה' = קורבן והיא נעשית במקום הקרבת קורבן התמיד, שהוקרב במקדש בשעה זו. בחרנו שלא להיכנס לעניין הקורבנות ולכן החלטנו להתכתב עם הפרשנות המודרנית של מנחה מלשון מנחה.

טווח הזמנים המקובל לתפילת מנחה הוא אחרי חצות היום, בערך מהשעה 13:00, ועד שקיעת השמש.

שימו לב: תפילות שחרית, מנחה וערבית חשוב לציין שקטעי התפילות שמופיעים כאן נבחרו מכיוון שהם קושרים באופן מובהק את הטקסט לזמן המיוחד ביום, אולם הם לא מרכז התפילה היהודית. במרכז התפילה היהודית נמצאת תפילת העמידה, שהנושא שלה זהה בכל שעות היממה, והיא כוללת 19 ברכות, שיש בהן שבח הבורא, בקשות והודאה. פעמיים ביום, בתפילת שחרית ובתפילת ערבית, אומרים גם את 'קריאת שמע' - הפסוק 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד' (דברים ו, ד) ושלוש פרשיות קצרות מן התורה (בתוספת ברכות לפניהן אחריהן). בין השאר מוזכרת בקריאת שמע החובה לזכור את הבורא 'בשכבך ובקומך' - בשעת השכיבה ובשעת הקימה. תפילת מנחה היא התפילה הקצרה ביותר והיא כוללת פרק תהילים קצר הנפתח במילים 'אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בֵּיתְךָ' (תהילים פד, ה) ואת תפילת העמידה.

עמוד 112

ערבות הדדית מטרת הפעילות היא לחשוב על היממה כמסגרת משותפת של זמן שאנחנו צריכים לתאם עם האנשים הקרובים לנו. המלצה לפעילות אחרת: יממה היא פרק זמן נוח מאוד לעשייה ממוקדת - השבת נמשכת כיממה, תעניות נמשכות כיממה, רוב החגים נמשכים כיממה. קבעו בכחתה יממה אחת שבה כולכם תתנהגו זה אל זה טוב יותר (למשל, יממה שבה אומרים רק דברים טובים אחד לשני מבלי להעליב, או יממה של נתינה וכדו').

יחידה 3: שבוע

יחידה זו עוסקת במסגרת הזמן של השבוע במסורת היהודית, שבשיאו השבת. השבת היא התרומה הייחודית של היהדות למחזור הזמן השבועי, היא נקודת התייחסות שאוספת את הימים האחרים ומסכמת אותם, והיא מאפשרת מנוחה לקראת השבוע הבא.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- מסגרת הזמן השבועית כיונקת בין השאר מסיפור בריאת העולם כפי שהוא מופיע בחומש בראשית
- מקומה של השבת בהיותה יום שיא במסורת היהודית
- השבת כיום בעל חשיבות סוציאלית
- משמעותה של השבת בעבור התלמידים
- הבדלה וקידוש - טקסים בולטים בשבת

מהלך היחידה

היחידה השלישית עוסקת ביחידת הזמן 'שבוע'. בניגוד ליממה, השבוע הוא יצירה מלאכותית ותרבותית - אין היא נקבעת לפי תהליכים בטבע אלא היא נקבעת רק לפי צורכי האדם והתרבות. אומנם רוב תרבויות העולם היום מקיימות מערכת זמן של שבוע, אך לא ככולן יום השיא הוא היום השביעי - שבת. דוגמה לכך אפשר למצוא בפינת 'הידעת', שבה מופיעה דוגמה לשבוע בתרבות עתיקה.

בתחילת היחידה שני פוגשת את רש"י, רבי שלמה יצחקי, מהחשובים שבפרשני המקרא מימי הביניים. מטרת הדו-שיח ביניהם היא ליצור התבוננות מחודשת במושג 'שבוע', במקור ה'יהודי' שלו בספר בראשית ובעובדה שמושג זה אינו משהו שהטבע מכתוב אלא הוא בחירה תרבותית.

לאחר הפתיח אנו מרעננים את זיכרונם של התלמידים בסיפור הבריאה, שאותו למדו בשיעורי תורה בכיתה ב'. סיפור זה הוא הבסיס להבנת המשמעות של יום השבת ולייחודו ביהדות.

דרך אחרת להבין את מבנה השבוע והמשמעות של השבת בסוף השבוע היא על ידי השוואה של שמות הימים בשבוע ביהדות מול תרבויות אחרות. שמות הימים בעברית מול שמות הימים באנגלית מצביעים על הבדלים וערכים תרבותיים לעיתים גם זמן רב אחרי שנעלמו מן העולם. בעוד שמות הימים בשפה האנגלית משקפת פולחנים ואלים עתיקים, השפה העברית משמרת בשמות הימים את הזיקה לסיפור התנ"כי ואת תפיסת השבת כנקודת השיא של השבוע.

חלקה השני של היחידה מתמקד ביום השיא בשבוע - יום השבת. המדרש חושף את התלמידים למושג 'זכור ושמור', שנגזר מהציווי המקראי על השבת. לאחר מכן עולה דיון פתוח מהי השבת בעיני התלמידים ומהו האופן שהם חווים בו את השבת. בסוף היחידה עוסקים בהיבט החברתי של השבת כיום מנוחה ובמושגים הקשורים לשבת - קידוש והבדלה.

חשוב לזכור שבספר הלימוד לכיתה ג' יש פרק שלם שעוסק בשבת, ערוך ל-10 ש"ש.
את מדור 'ערבות הדדית' אנו מקדישים לשבת כזמן לבילוי משפחתי. משפחות רבות
בישראל בוחרות לבלות יחד בשבת.

מורה דרך

עמוד 113

מרחיבים אופקים: מסע בזמן של שני שני נפגשת עם רש"י ולומדת שבעבר בצרפת היה
שבוע בן עשרה ימים. בצרפת עברו למחזור של עשרה ימים בעקבות המהפכה במדינה
זו במאה השמונה-עשרה, ובמשך כ-12 שנה חיו לפי מחזור זה. מטרתו הייתה בין השאר
לצמצם את ההשפעות הדתיות והמלוכניות על לוח השנה. למרות המאמצים לעבור
לשיטה עשרונית הלוח לא חלחל אל כל שכבות העם (היו בו גם פחות ימי חופש - יום אחד
בכל עשרה ימים). נפוליאון הוא שביטל אותו באופן סופי.
מבחינה כרונולוגית יש לשים לב שרש"י חי לפני ניסיון המהפכה המדוברת במאה
השמונה-עשרה.

שימו לב כדאי להפנות את תשומת הלב של הילדים לכך שבניגוד למעגלי זמן אחרים (כמו
היממה) וחרף העובדה שבימינו השבוע הוא נחלת כל העולם, זהו מעגל זמן שאינו מבוסס
על התרחשות טבעית אלא תלוי בהחלטה אנושית ובהסכמה חברתית.

עמוד 114

העשרה

חברותא: שבוע במסורת היהודית המקור העיקרי על פי המסורת היהודית לשבוע בן
שבעה ימים הוא סיפור בריאת העולם מספר בראשית. את סיפור הבריאה למדו התלמידים
במסגרת לימודי תורה, או מקרא, בבית הספר בכיתה א' או ב', ואפשר לרענן את זיכרונם
על ידי הפעילות בעמוד או על ידי צפייה במרשתת בתמונות אומנות על בריאת העולם
ובריאת האדם.

פעילות

יצירה: סיפור הבריאה בקישור [זה](#) תוכלו למצוא עבודת יצירה לילדים בנושא שבעת ימי
הבריאה.

עמוד 115

שימו לב: שמות הימים באנגלית שמות הימים מייצגים שמות של גרמי שמיים או שמות
של אלים. לדוגמה, יום ראשון, שני ושבת נקראים על שם השמש, הירח וכוכב שבתאי
ושאר הימים נקראים על שם אלים מהמיתולוגיה היוונית, כמו תור אל הרעם או אודין
אל המלחמה. לעומת זאת שמות הימים בשפה העברית הם מספרים עוקבים ומבטאים
ספירה שמטרתה לספור את הימים עד ליום המיוחד - יום השבת.
תרשימים של מבנה השבוע ביהדות לפני שניגשים להביט בתרשים בספר אפשר לכתוב

על הלוח את שמות הימים ולבקש מהתלמידים לצייר בעצמם תרשים איך הם היו מסדרים את הימים בשבוע.

שימו לב לפני התלמידים מוצגים שלושה תרשימים.

בסולם השבת היא יום שיא שאליו מטפסים כל השבוע (אולי במאמץ?).

במגלשה השבת היא בתחתית, ויורדים אליה.

בציר האופקי השבת היא כמו כל יום מימות השבוע, וכל הימים נמצאים באותו הרצף.

הרחבת אופקים: הידעתם? חלוקה לשבעה ימים בתרבויות עתיקות

הקשר בין השבת ביהדות ובין היום המיוחד בתרבויות אחרות הוא לא חד-משמעי. באנציקלופדיה המקראית בערך 'שבת' כתוב כך:

בין אומות העולם לא נמצא יום דומה לשבת של ישראל. המקבילות החלקיות, שנתגלו, אולי מורות על שורשים שונים של יסודות השבת. אבל יהיו אשר יהיו מקורות היסודות הללו, הם עוצבו בישראל למוסד חדש ומיוחד במינו. (כרך ז, עמ' 513)

עמוד 116

סיפור מהמקורות: שמור וזכור

הסיפור המובא כאן הוא חלק מן הסיפור על יציאתו של רבי שמעון בר יוחאי (לכבודו מקיימים את ההילולה בל"ג בעומר) מן המערה. כאן תוכלו לקרוא את **הסיפור המלא** בעיבוד ספר האגדה (שם יש גם הפניות למקורות).

עמוד 117

שבת: דאגה לכלל על השבת כיום מנוחה בהיבט חברתי אפשר לקרוא בקישור הבא:

השבת במדינה יהודית דמוקרטית

שימו לב בוודאי ישנם ילדים בכיתה שהוריהם בוחרים או נדרשים לעבוד בשבת. יש לדבר על ערך המנוחה כדבר חשוב אך לא לשלול הורים שנוהגים אחרת.

עמוד 118

שימו לב: שבת כדאי להבהיר לתלמידים את המונחים:

ערב שבת - הכוונה ליום שלפני שבת. פירוש המושג 'ערב' אצל חז"ל הוא לפני, ביחידה של יום לפחות. לכן 'ערב שבת' הוא לפחות מיום שישי בבוקר עד לכניסת שבת - הזמן שבו מתכוננים לשבת.

ליל שבת - הכינוי לערב שבסוף יום שישי, שבו מקיימים קידוש וסעודה כשהשבת נכנסת (ולא הערב שבסופו של יום השבת).

מוצאי שבת - הלילה שלאחר צאת השבת, אחרי שקיעת השמש ובזמן צאת הכוכבים, ולפני יום ראשון.

שימו לב: כניסת שבת על פי המסורת היהודית היום מתחיל בערב ולא בחצות הלילה. את הקביעה הזאת למדו בששת ימי בראשית, כשנאמר 'וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד' (בראשית א, ה) - בפסוק זה הערב מוזכר לפני הבוקר, ושניהם לפי סדר זה מהווים את

הכתוב בסוף הפסוק - 'יום אחד'.
למעשה השבת נכנסת בשעת השקיעה, אך נוהגים להקדים את כניסתה כדי להוסיף מקדושתה על זמן החול שקדם לה ובכך נלמדת חביבותה בעינינו. זמן הדלקת הנרות המפורסם בלוחות הוא על פי רוב כ-24 דקות לפני השקיעה.
יש דעות שונות מהו הזמן המדויק של צאת הכוכבים. על פי רוב המסורות הכוכבים יוצאים כ-18 דקות לאחר השקיעה. גם כאן בדרך כלל מוסיפים מעט, ונוהגים להוציא את השבת 30-35 דקות אחרי השקיעה.

עמוד 119

הצעה לפעילות

קידוש והבדלה טקס ההבדלה מוכר לתלמידים פחות מטקס הקידוש. אפשר להמחיש את הטקס בכיתה על ידי הבאת צורכי ההבדלה - נר, בשמים ומיץ ענבים. לימוד של הנושא באמצעות שילוב של חושים, כמו ריח וטעם, יתנו משמעות מיוחדת יותר ללימוד.
טקס פתיחה וסיום של אירוע מלמד על חשיבות העניין, לדוגמה התחלה וסיום של יום הזיכרון או, להבדיל, אולימפיאדה.

המבדיל בין קודש לחול - מתוך ההצגה בוסתן ספרדי

עיון בפיוט

אפשר גם לקיים טקס קבלת שבת (עם ההורים או בלעדיהם) ובו מפגש חי עם הטקסים והמסורות השונים (כל אחד, תלמידים ומורים כאחד, על פי השקפת עולמו).

העשרה

הקידוש וההבדלה באים לידי ביטוי גם ביצירה הישראלית החדשה. אפשר להשמיע לילדים את השירים:

'מתנות קטנות' של רמי קלינשטיין, שבו משובץ קטע מן הקידוש

'משפחת צנעני' שחידש קובי אוז ושיבץ בו הקלטה של סבא שלו מבדיל

דרך השירים אפשר לחשוף את התלמידים באופן קצת אחר לקידוש ולהבדלה ולדון איתם באווירת השבת שהשירים מתארים

עמוד 120

הצעה לפעילות

קבלת שבת בבית הספר שבת היא זמן של בילוי משותף, גיבוש ואחדות. תכננו קבלת שבת כיתתית והזמינו אליה את ילדי כיתה א'.

- הכינו כרטיסים למילוי ולציור בזוגות (ילד מכיתה ד' עם ילד מכיתה א') על 'השבת שלי': מה אני אוהב לעשות בשבת, בילויים עם המשפחה או עם חברים בשבת, מקומות שאני אוהב ללכת אליהם וכו'.

- העלו הצגה בעקבות מדרש האגדה 'שמאי לכבוד שבת' או כל סיפור שבת אחר שאתם מכירים.

- הכינו הזמנות, כיבוד ומשקאות לקראת קבלת השבת המשותפת.

יחידה 4: חודש

ביחידה זו נעסוק ביחידת הזמן 'חודש' בלוח השנה העברי. במרכז הלימוד נבחן את הירח בהיותו הגורם שעל פי המחזוריות שלו נקבע החודש במורשת ישראל ונלמד על אחת המשמעויות הסימבוליות של מחזור הירח ביהדות.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- מחזוריות הירח היוצרת חודש, המופעים השונים של הירח במהלך החודש
- ראש חודש והחשיבות של קביעתו ביצירת אחדות בתוך ישראל
- הירח - סמל להתחדשות ושינוי בחיי אדם
- היכרות עם מושגים הקשורים לחודש - ראש חודש וברכת לבנה

מהלך היחידה

היחידה בנושא 'חודש' נוגעת בשני ערכים חשובים: ויתור והתחדשות. את ערך הוויתור נחקור כאשר נלמד על תהליך הקביעה של ראשי חודשים בתקופת המשנה, ובערך התחדשות נעסוק בהקשר של המחזוריות של הזמן והחודשים.

בפתיחת היחידה שני פוגשת את רבן גמליאל, שהיה אחד מנשיאי הסנהדרין בימי התנאים, והמשנה מספרת עליו שהיה אחראי על קביעת ראשי החודשים ועיבור השנה לעם ישראל. במהלך הדו-שיח הילדים נחשפים לאופן שבו קבעו את החודשים עוד בטרם היה לוח קבוע שחישב אותם מראש.

לאחר מכן נכיר את הירח כ'שעון הטבעי' של המחזור החודשי. מופעי הירח השונים הם שקובעים את מהלך החודש העברי: הירח מופיע בראשית החודש, מתמלא עד אמצע החודש ונעלם שוב בסופו.

במדור 'חברותא' אנחנו שבים אל רבן גמליאל ואל הסיפור התנאי הקשור בקידוש החודש מתוך מסכת ראש השנה. הסיפור מדגיש את ערך הערבות ההדדית, שמאפשר לוח זמנים לאומי משותף, ואת החשיבות של היכולת לוותר ולהתגמש למען מטרה זו. בהמשך היחידה נעמיק בערך הנגזר מן הסיפור ונבקש לתרגם אותו לעולמם של התלמידים.

במדור 'צוללים לעומק' אנחנו עוסקים בערך ההתחדשות, הנובע מיחידת הזמן החוזרת על עצמה, ומפגישים את התלמידים עם טקסטים ומנהגים הקשורים במשמעויות אלו. לדוגמה 'קידוש הלבנה', שבו מציינים את התחדשות הירח והופעתו (המילה 'חודש' והמילה 'חדש' הן מאותו השורש).

ערך ההתחדשות הוא העומד גם במרכז הפעילות במדור 'ערבות הדדית'. במהלכו אנחנו מבקשים לסייע לתלמידים להביא את הערך הזה לידי ביטוי בשגרת הלימודים בכיתה.

מורה דרך

עמוד 121

העשרה

מסע בזמן של שני שני פוגשת את רבן גמליאל השני. במפגש היא לומדת על התהליך של קביעת ראש חודש בתקופת בית שני.

בימי קדם היו מקדשים את החודש לא על ידי חישוב קבוע מראש אלא על פי עדים שהעידו בבית דין על צורת הלבנה. התיאור של הציורים בדיאלוג מבוסס על דברי המשנה 'דמות צורות לבנות היו לו לרבן גמליאל על הטבלא בכתל, שבהן מראה את ההדיוטות (= האנשים הפשוטים והלא משכילים) ואומר, הכזה ראית או כזה' (מסכת ראש השנה ב, ט).

פעילות

אפשר להציע לילדים לעקוב בעצמם אחרי מופע הירח במשך תקופת זמן קצובה, ובכל ערב לצייר את המופע כפי שהם רואים אותו ובזווית שלו בשמיים. כדאי להתחיל בתחילת החודש במולד הירח ולהזכיר לילדים כשבוע לפני סיום החודש לעקוב אחרי הירח ולצייר את הגריעה - טוב מראה עיניים.

לקראת סוף החודש, או בתאריך מיוחד (יום הולדת או אירוע מיוחד בכיתה), אפשר להביא לכיתה דגם של מופע הירח. את הדגם אפשר ליצור מחומרים שונים.

עמוד 122

העשרה

בסרטון שבקישור יש הסבר קצר מה גורם **למופעי הירח** השונים. **שימו לב** מולד הירח במובן האסטרונומי, איננו בדיוק מולד הירח שאליו התכוונו חז"ל כאשר קידשו את החודש על פי הראייה. מולד הירח במובן האסטרונומי הוא הרגע שבו הירח נעדר לחלוטין מראייתנו, בעוד שאצל חז"ל, מולד הירח וקידוש החודש נעשו ברגע הראשון שבו נראה הירח לנגד עיניהם, כלומר, מעט אחרי מולד הירח האסטרונומי.

פעילות

שמות הירח בציטוטים הבאים מתוך השירים אפשר למצוא שמות שונים של הירח.

סֶהַר עֶלְה מִן הַהָרִים הָעֶמֶק עֶטָה עֶרְפֹּל (מתוך **שיר השומר**)

לִילָה לִילָה מִסְתַּכֶּלֶת הַלְבָנָה בְּפָרְחִים אֲשֶׁר הִנְצִי בְּגִנָּה (מתוך **פזמון ליקינטון**)

צֵל עֵץ תָּמָר וְאוֹר יָרֵחַ וּמִנְגִּינֵת כְּגֹר תַּקְסִים אֶת הַלֵּב (מתוך **צל עץ תמר ואור ירח**)

- למה לדעתכם קיבל הירח כל כך הרבה שמות וכינויים (בתורה במעשה בראשית הוא מכונה גם 'המאור הקטן') ומדוע הוא מוזכר בשירים רבים כל כך?
- מה לדעתכם הירח יכול לסמל?
- איזה שם של הירח הוא היפה ביותר בעיניכם? מה השם הזה מבטא?
- כתבו חמשיר ובו אחד השמות של הירח.

שימו לב מספר הימים שיש בחודש עברי הוא לעיתים 29 ולעיתים 30. כאשר בחודש יש 29

ימים ראש החודש הוא יום אחד (א' בחודש). כאשר בחודש יש 30 יום מציינים ראש חודש במשך יומיים - ביום השלושים (ל') של החודש שמסתיים וביום הראשון (א') של החודש שמתחיל.

הירח בתרבות העולם בתקופה הפגנית עמים רבים סגדו לירח בפולחנים שונים וראו בו אל. במיתולוגיה היוונית ארטמיס (דיאנה) הייתה אלת הירח והציד.

ימי מולד הלבנה וימי הירח המלא היו גם הם מועדים מיוחדים. נקבעו בהם חגים וימים טובים, ויוחסה להם משמעות מיסטית. אחת הסיבות לכך היא שבט"ו בחודש, אז הירח מלא, היה אור בלילה גם לפני השימוש בחשמל (גם בתורה פסח וסוכות נחגגים באמצע החודש, בירח מלא). לליקוי ירח ניתנה משמעות שלילית ומסוכנת, והאמינו שכוחות אפלים מתגברים בו.

טקסים של כישוף ומגיה שחורה נערכו גם הם בלילות ירח מלא. הירח המלא נקשר גם באגדות על ערפדים, אנשי זאב ומפלצות מסוגים שונים שמתעוררים לחיים בלילות אלו (ייתכן שאמונות אלו נבעו גם מפעילות מוגברת של בעלי חיים כשהירח מלא).

אמונה טפלה נפוצה הייתה שהתבוננות ממושכת בירח מסוכנת! מכאן באה המילה סהרורי - מלשון 'סהר', והכינוי 'חולה ירח' לאנשים המשוטטים תוך כדי שינה עמוקה.

עמוד 123

חידה מתמטית קביעה של ראשי חודשים בשני זמנים שונים מובילה בסופו של דבר לכך שהחגים נחגגים בזמנים שונים ולפיצול של מנהגים. במהלך הדיון יש לצפות למגוון תשובות. לדוגמה: קביעה עצמאית של ראש חודש עלולה לגרום מריבות וכעסים בין בני משפחה וחברים, להביא לאיחור לאירועים משפחתיים או עם חברים. כדאי לשאול את התלמידים כיצד לדעתם כדאי לפתור מחלוקת בעניין התאריך של עיבור החודש, ואולי גם בעניינים אחרים.

בקישור שלפניכם תוכלו לקרוא את הסיפור שהדיון בחברותא מבוסס עליו במלואו (כדי להקל מעט הבאנו את העיבוד של ביאליק ורביצקי בספר האגדה):

מחלוקת רבן גמליאל ורבי יהושע בשאלת קידוש החודש

מעבר לשאלה המקומית הסיפור עוסק בתרבות המחלוקת היהודית וביכולת לשאת ריבוי דעות: מחד גיסא לכבד חשיבה שונה ומאידך גיסא לקבל מגננוני הכרעה.

סיפור דומה לסיפור הזה הסתיים בהדחתו של רבן גמליאל בגלל

יחסו לר' יהושע בעת הוויכוח ביניהם: במחלוקת בשאלה אם תפילת ערבית היא חובה או רשות רבן גמליאל העמיד את ר' יהושע, שסבר אחרת ממנו, על רגליו ונזף בו בפני תלמידי בית המדרש (אפשר לדון עם התלמידים בשאלה מה ההבדל בין המחלוקות). בסופו של דבר התנצל רבן גמליאל לפני ר' יהושע וחזר לתפקידו.

עמוד 125

אפשר לחשוב על דילמות נוספות רלוונטיות בהתאם לאופי הכיתה.
חשוב לדבר עם התלמידים על החלטות: כיצד בוחרים בחירה מושכלת? מה השיקולים שלנו בעת הבחירה? אפשר לחבר את הנושא לתוכנית כישורי חיים בבית הספר.
הירח כסמל לחיי האדם בהמשך למקרים המופיעים ביחידה כדאי לבקש מהתלמידים לספר על מצבים אחרים שבהם האור שלהם חלש או חזק וזורח.

במה אנחנו מתחדשים ברמה האישית אפשר להרחיב כאן בשאלת ההתחדשות האישית:

- עם הילדים ניצור רשימה על הלוח של דברים שהם באופן אישי יכולים להתחדש בהם (לא רק בגדים).
- נחלק לתלמידים פתקים ובהם הם יכתבו לעצמם איחול להתחדשות ומה הצעד הראשון שעליהם לעמוד כדי להגשים אותו. כל אחד מהם יקפל את הפתק ויכתוב את שמו על גב הפתק המקופל.
- נכניס את הפתקים לבקבוקונים (או אמצעי אחסון מתאים אחר) ונחתום אותם.
- בסוף המחצית (לקראת קבלת התעודות) אפשר לפתוח אותם עם הילדים ולבדוק במה הצליחו ובמה עליהם להשתפר.

עמוד 126

ברכת לבנה תיאור מיוחד של ברכת הלבנה מופיע בספר זוכה פרס ספיר 'תיאום כוונות' של הרב חיים סבתו. בפתיחת הספר הוא מספר על ברכת הלבנה במוצאי יום כיפור ערב צאתו למלחמה בשנת 1973.

ברכת הלבנה - תיאום כוונות

בקישור הבא תוכלו למצוא פרק מתוך התוכנית **קשת וענן** שעוסק בראשי חודשים ובקידוש החודש. אפשר להשתמש בקטעים ממנו.

עמוד 127

שימו לב: ערבות הדדית חשוב שההצעה של קיום פעילות שתחדש את פני בית הספר תידון ברמה פרקטית - לארגן ישיבות, לחלק לוועדות ולנסות לקבוע מנגנונים שבאמצעותם הדברים יצאו אל הפועל.

יחידה 5: שנה

ביחידה זו נלמד על ייחודה של השנה העברית אל מול צורות חישוב אחרות של השנה (בתרבות המוסלמית ובתרבות המערבית). נתבונן במבט-על במבנה של הלוח העברי ובשמות החודשים העבריים. התלמידים יחשבו איך הם יכולים להשתמש בלוח העברי וכיצד הוא מחבר אותם ליהודים בכל רחבי תבל.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- היכרות עם לוחות שנה שונים שאזרחי ישראל משתמשים בהם ועם האופן שבו תנועתם של גרמי השמיים קובעת כל לוח
- לוח השנה העברי כחלק מהתרבות שלנו
- שמות החודשים העבריים, סדרם ומעט מהמאפיינים שלהם

מהלך היחידה

כולנו מנהלים את חיינו על פי לוח השנה. לפיו אנו עובדים, מציינים אירועים ומתנהלים. הלוח השכיח שמשמשים בו בישראל הוא הלוח הלועזי, אך במקביל לו יש לוח עברי, וסביבו נקבעים החגים ואירועים לאומיים וייחודיים לעם היהודי. גם בחוק הישראלי הלוח העברי מצוין תאריכים רשמיים, ויהודים רבים בארץ ובעולם מתנהלים גם על פיו.

במהלך היחידה ננסה לחבר את התלמידים אל הלוח העברי: להכיר אותו, לראות כיצד ובאילו מקרים הוא רלוונטי לחיינו וכיצד הוא מחבר אותנו ליהודים ברחבי העולם. באמצעותו נבין מה מרכיב את יחידת הזמן 'שנה' מההיבט היהודי והמסורתי.

היחידה פותחת במפגש של שני עם ילדה שחיה תחת השלטון הרומאי ברומא לפני כאלפיים שנה. המפגש ביניהן מעמיד את הלוח העברי והלוח המכונה 'לוח השנה הלועזי' זה מול זה. המפגש עם לוחות שונים פותח את הדיון בשאלה מה היא 'שנה'.

אנו נחשפים ללוחות השנה המקובלים בישראל (עברי, לועזי ומוסלמי) וללוח עברי עתיק שנמצא בתל גזר. בלוח העתיק אפשר לראות שחלקי השנה מוגדרים לפי החקלאות.

התלמידים 'נוגעים' בקשר בין האסטרונומיה למבנה השנה ורואים כיצד חישובים אסטרונומיים שונים יוצרים לוחות שונים. בהקשר זה התלמידים מכירים את המושג 'שנה מעוברת', היא האמצעי של הלוח העברי לשלב בתוכו הן את השנה הירחית (כמו השנה המוסלמית) והן את השנה השמשית (כמו השנה הנוצרית).

התלמידים גם בוחנים את האופנים שהם משתמשים בשני הלוחות השונים ואת מידת הרלוונטיות שלהם לחייהם, ולאחר מכן צוללים לנושא הלוח העברי והחודשים העבריים המרכיבים אותו.

הפעילות במדור 'ערבות הדדית' מבקשת להפוך את השנה העברית לבסיס הקשר של התלמידים עם קהילות יהודיות ברחבי העולם. הלוח העברי מוצג כשפה משותפת הקושרת את התלמידים לעם היהודי גם מחוץ למדינת ישראל, וכך הכרתו זוכה למשמעות רחבה יותר, כנדבך בכינונה של זהות יהודית.

מורה דרך

עמוד 128

העשרה

הידעתם? ספירת השנים ביהדות סופרים את השנים בגימטריה:

$$\text{ה-5,000} / \text{ת-400} / \text{ש-300} / \text{ע-70} / \text{ח-8} \\ 5,000+400+300+70+8 = \mathbf{5,778}$$

שנת התשע"ח היא שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ושמונה (5,778) מבריאת העולם על פי המסורת.

העשרה

המילה 'שנה' מזכירה שתי מילים דומות בעלות משמעות כמעט הפוכה: האחת מלשון 'לְשָׁנוֹת', לחזור על הפעולה שוב ושוב; והשנייה מלשון 'שִׁנוּי', 'לְשָׁנוֹת', לעשות אחרת. אפשר לשוחח עם התלמידים על השאלה: מה נשנה בכל שנה - מה חוזר על עצמו, קבוע (בנו ובעולם שסביבנו), ובמה אנו משתנים?

פעילות

שימו לב דרך אחרת לפתוח את השיעור היא חידון. המורה יבקש מהתלמידים לפתוח יומן וינקוב בתאריך (עברי או לועזי), והילדים יצטרכו לאתר אותו ביומן ולציין את התאריך המקביל לו בלוח האחר ואת היום שלו בשבוע. כך יראו התלמידים שישנם שני לוחות, בשניהם מופיעים שמות חודשים שונים ותאריכים עוקבים. עוד הם יראו שהיום המסוים מופיע בלוחות שונים.

אפשר לחפש את הדומה והשונה בין הלוחות.

מסע בזמן עם שני אפשר להציע שהתלמידים יבקשו מהוריהם לבדוק בתעודת הזהות שלהם את תאריך הלידה שלהם - העברי והלועזי. כאשר הילדים יביאו את המידע לכיתה הם יוכלו לבדוק באתר אינטרנט מתי יחול יום ההולדת הבא שלהם על פי הלוח העברי אל מול הלועזי, וכך הם ייווכחו כי אין התאמה בין התאריכים וכי בעצם הם יכולים לחגוג לעצמם שני ימי הולדת!

אתר לדוגמה: <http://www.shores.org.il/dates>

אפשר לערוך לוח שנה כיתתי עם ימי ההולדת העבריים וגם הלועזיים של הילדים.

עמוד 129

לוח כללי-לועזי הלוח שאנחנו מכנים היום 'הלוח הלועזי' הוא הלוח הגרגוריאני, לוח השנה שהונהג בצו של האפיפיור גרגוריוס השלושה-עשר בשנת 1582. הלוח מתבסס על הלוח היוליאני, שהנהיג יוליוס קיסר, קיסר האימפריה הרומית, אך אין הוא זהה לו לחלוטין. הלוח היוליאני, הונהג בשנת 45 לפני הספירה והוא היה לוח שנה שמש - מבוסס על סיבוב כדור הארץ את השמש. לוח זה החליף את לוח השנה הרומאי המקורי, שהיה לוח שנה ירחי בלבד.

לוח ההג'רה בלוח המוסלמי החודשים חופפים ללוח העברי (תחילת כל חודש היא באותו הזמן, מכיוון שגם הוא מתבסס על הירח), אבל מכיוון שבלוח העברי מעברים את השנה שבע פעמים במחזור של 19 שנים, ספירת החודשים והשנים שונה בשני הלוחות.

עמוד 130

שנה מעוברת שנה מעוברת היא שנה שמוסיפים בה חודש (אדר א'). הסיבה לכך היא הרצון לתאם בין חודשי השנה הירחיים לבין עונות השנה, שקשורות בסיבוב כדור הארץ סביב השמש (השנה הירחית קצרה יותר). על פי התורה חודש ניסן, שבו חל חג הפסח, חייב להתקיים באביב. על ידי עיבור החודש אנו מבטיחים שכך יהיה. גם לחגים האחרים יש היבטים חקלאיים (למשל, חג הסוכות הוא חג איסוף התבואה, וחג השבועות הוא חג קציר התבואה). לכן חשוב שמעגל השנה יהיה מתואם עם העונות. בעבר עיברו את השנה (הוסיפו חודש) לפי החלטה של בית הדין. בשלב מאוחר יחסית של התגבשות הלוח הקבוע הונהג מחזור קבוע של שבע שנים מעוברות בכל 19 שנים – בממוצע כל 2.86 שנים. במחזור של 19 שנים מעברים את השנים שמספריהן הם: 3, 6, 8, 11, 14, 17 או 19 (גו"ח אדז"ט).

עמוד 131

הלוח העברי בחוק במדינת ישראל

החוק הראשון שנקבע במדינת ישראל היה 'פקודת השבת וימי המנוחה לפי הלוח העברי'. חוק זה קובע שימי המנוחה במדינת ישראל יהיו השבת והחגים היהודיים על פי הלוח העברי, בשונה ממדינות אחרות, שבהן ימי החופשה הם על פי חגים אחרים – נוצריים (לדוגמה, מדינות שבהן יום ראשון הוא יום המנוחה) או מוסלמיים, או אחרים.

- האם לדעתכם יש משמעות לכך שזה החוק הראשון שקבעה מדינת ישראל הצעירה?

בחוק מוזכר גם שכל הרשויות הציבוריות והמוסדות בישראל חייבים לציין את התאריך העברי בכל פרסום רשמי.

- מדוע לדעתכם יש צורך לחוקק חוק כזה?

מסדרים את החודשים כדי לעזור לתלמידים לסדר את החודשים אפשר להציע להם לפתוח את היומן שלהם ולפעול על פיו. דרך אחרת היא להשמיע את השיר 'שנים עשר ירחים' של נעמי שמר ובזמן ההאזנה לסדר את החודשים.

שנים עשר ירחים

העשרה

לחודשים אחדים יש גם שמות עבריים קדומים. הרחבה על שמות החודשים ומשמעותם תוכלו למצוא [באתר האקדמיה ללשון](#).

פעילות

ברשת יש תמונות רבות הקשורות בחודשי השנה (מזלות, עונות השנה, חגים וכו'). אפשר לבקש מהתלמידים להכין מצגת של חודשי השנה ובה יציינו את שמות החודשים ויוסיפו קטע מידע קצר על כל חודש ותמונות המייצגות אותו.

באדיבות השירות הכולא: דואר ישראל

יחידה 6: עונות שנה

ביחידה זו נעסוק בעונות השנה בראי המסורת היהודית. התלמידים ייחשפו להשפעתן של עונות השנה על בני האדם ועל חגי ישראל, וכן לאופן שבו השינויים בעונות באים לידי ביטוי בתפילות שבסידור.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- עונות השנה והמאפיינים הבולטים שלהן
- עונות השנה בתרבות העברית (בשירה)
- השפעת העונות על רגשות התלמידים ומעשיהם
- המשמעות החקלאית של עונות השנה והזיקה שלהן לחגי ישראל
- תפילת הטל ותפילת הגשם

מהלך היחידה

עונות השנה ומזג האוויר המאפיין כל עונה משפיעים על האדם ועל הטבע במידה רבה. לעונות יש קשר ישיר למסורת היהודית, ובעיקר למועדי ישראל, בעלי האופי החקלאי. ביחידה זו לימוד העונות ייפתח במאפייניהן ויימשך במשמעותן בחיינו ובחיי המסורת שלנו. בתחילת היחידה שני פוגשת את דמותו של נח המקראי. בסיפור המקראי לאחר המבול הבורא מבטיח את הסדרים של עונות השנה. במהלך הדו-שיח הילדים פוגשים גם את הזיקה בין עונות השנה למחזור העבודה החקלאית.

לאחר מכן נדון בעונות השנה כפי שהתלמידים חווים אותן באופן סובייקטיבי ונאפשר לתלמידים להביע את חוויותיהם באמצעים יצירתיים.

במדור 'צוללים לעומק' אנחנו עוסקים בעונות השנה מתוך התבוננות בשתי יצירות מהספרות והשירה העבריות ובודקים כיצד העונות והאקלים בישראל משמשים בידי היוצרים כלים להבעת רגשות ותחושות. חיים נחמן ביאליק בחר בשירו לתאר מתוך געגוע את האקלים בישראל אל מול האקלים באירופה, שם נכתב השיר. שיר אחר הוא של סופר בן זמננו, דויד גרוסמן, שהאביב קצר המועד בארץ משמש לו כלי להביע את צערו על החיים הקצרים של בנו שנפל.

במדור 'חברותא' אנו בוחנים את הפן החקלאי של החגים, המושפע מעונות השנה, ולבסוף נחשפים לתפילות היהודיות הקשורות במזג האוויר ובעונות.

מדור 'ערבות הדדית' מבקש לעורר מחשבה על אנשים שסובלים בכל מיני אופנים במזג אוויר כזה או אחר ועל מציאת פתרונות שיכולים לסייע להם.

מורה דרך

עמוד 134

העשרה

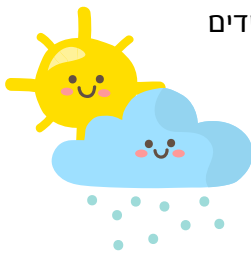

מסע בזמן של שני שני פוגשת את נח, דמות תנ"כית מספר בראשית. על פי המסורת, בתום המבול האל נותן לנח את הקשת בענן, סימן לברית שלו עם האדם. האל מתחייב לפני נח שלא להביא עוד מבול על הארץ, שעונות השנה ישמרו על מאפיינים קבועים ושלא ירד גשם בעונה לא מתאימה, דהיינו בקיץ. במסורת גשם בקיץ נתפס כעונש מאת האל. הדבר נמצא גם בספר שמואל. כאשר שמואל רוצה להוכיח את העם על חטאיהם הוא עושה זאת בעזרת גשם בשעת הקציר:

הָלוֹא קָצִיר חֲטִים הַיּוֹם, אֶקְרָא אֵל ה' וַיִּתֶּן קִלּוֹת וּמָטָר, וַדְּעוּ וּרְאוּ כִּי רָצַתְכֶם רַבָּה אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם בְּעֵינַי ה' לְשָׂאוֹל לָכֶם מֶלֶךְ. (שמואל א יב, יז)

במקומות רבים בעולם גשם בקיץ הוא תופעה נפוצה. בעקבות כך אפשר להעלות לדיון את השאלה באיזה אקלים התלמידים היו רוצים לחיות ולמה. כאשר מזג האוויר משתנה באופן חריג יכולים להיגרם נזקים גדולים לאדם ולסביבה, לדוגמה: בצורות, שיטפונות, סופות ועוד.

על האקלים הארץ-ישראלי ועל סוגי האקלים השונים ילמדו התלמידים במסגרת לימודי הגאוגרפיה בכיתה ו'.

עמוד 135

העשרה

אני ועונות השנה אנחנו רגילים להשתמש בחלוקה לארבע עונות שנה, אבל כדאי לדעת שעל בסיס הפסוק המופיע במסע בזמן של שני חז"ל הציגו במסכת בבא מציעא (קו ע"ב) חלוקה לשש תקופות, בהתאם לשש המילים: 'זרע', 'קציר', 'קור', 'חום', 'קיץ', 'חורף'. וכך הם חילקו את השנה:

חצי תשרי, מרחשוון וחצי כסלו - **תקופת הזרע**

חצי ניסן, אייר וחצי סיוון - **הקציר**

חצי כסלו, טבת וחצי שבט - **החורף**

חצי סיוון, תמוז וחצי אב - **הקיץ**

חצי שבט, אדר וחצי ניסן - **הקור**

חצי אב, אלול וחצי תשרי - **החום**

עמוד 136

העשרה

משוררים, ארץ ישראל ועונות השנה הרבה נכתב על ביאליק הסופר והמשורר. כאן נציג פן באישיותו שקשור לנושא הערבות ההדדית.

'רגש הרחמים של ביאליק נגול באופן מיוחד על אלמנות, יתומים, מובטלים וקשי-יום, והוא הקדיש הרבה מזמנו כדי לסייע להם, הן באופן אישי, והן באמצעות נדיבים שגייס לעזרת הנחשלים. [...] יותר מכל פעל ביאליק לרווחתם של סופרים במצוקה'. ברשימה בשם 'ביאליק החבר' תיאר הסופר יעקב פיכמן את המשורר הלאומי כ'משען אדם', כמי שגילם

בהתנהגותו היום-יומית את שורות שירו 'ביום קיץ יום חום':

בייתי קטן ודל, בלי מכלולים ופאר
אך הוא חם, מלא אור, ופתוח לגר.

בהקשר זה תיאר פיכמן כיצד נהג להצטרף למגביות צדקה שארגן ביאליק למען סופרים, מורים ונזקקים אחרים שנפלו למשכב או שנשבר מטה לחמם: 'היה משתף אותי במצווה, ויחד היינו לוקחים את "המטפחת האדומה" ושמים את פנינו אל אותם בעלי הבתים שידם פתוחה. [...] בראש התורמים היה רושם את שמו, והיה מתחייב בסכום הגון, כדי שישמש דוגמה לאחרים. [...] ואומנם לא נמצא איש ששייב את פנינו' (מתוך מאמר של שמואל אבנרי, הארץ).

שירים, אגדות וסיפורים רבים נכתבו על עונות השנה. אפשר לבקש מהילדים להביא לכיתה שיר על העונה החביבה עליהם ולבדוק יחד אם מה שמתואר בשיר דומה לאופן שבו הם חווים את העונה או שונה ממנו.
שירים רבים בנושא עונות השנה אפשר למצוא באתר [שירונט](#).

עמוד 138

חגי ישראל - זווית חקלאית

חג הפסח: חג הפסח קשור קשר הדוק לעונות השנה, והוא מכונה גם 'חג האביב'. חז"ל תלו את החובה לעבר את השנה בפסוק **יִשְׁמֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב, וְעֵשִׂיתָ פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ** (דברים טז, א). הם ראו בפסוק ציווי מיוחד לכך שחג הפסח יחול בעונת האביב. בחג הפסח מקריבים את קורבן העומר. בלילה, בצאת היום הראשון של החג, מתחילים לקצור את **השעורים**, ואת קומץ השעורים הראשון שנקצר היו מביאים אל המקדש ביום ט"ז בניסן.

לאחר הקרבת השעורים היו סופרים את ספירת העומר (49 ימים), שסופה חג השבועות. החג נקרא גם **חג הקציר**, ובו היו מקריבים את קורבן שני הלחם - **לחם חיטים**. הביכורים הם הפירות, או היבול הראשון של פירות שבעת המינים, ואותו היו מעלים לבית המקדש מחג השבועות ועד לחג הסוכות. בחג השבועות העלו לבית המקדש **חיטה**.

חג הסוכות הוא חג האסיף. הוא מסכם את ימי הקציר. בזמן זה היו אוספים את התבואה לאסמים, וזו גם תקופת הבציר של הגפנים (**חַג הַסֻּכֹּת תַּעֲשֶׂה לָךְ שִׁבְעַת יָמִים בְּאֶסְפָּךְ מִגִּרְנֶךָ וּמִיִּקְבְּךָ**).

חג זה הוא גם הכנה לקראת המחזור החקלאי הבא והסתיו המתקרב, והוא מתאפיין גם בתפילה ובבקשה על הגשם - 'ובחג [הסוכות] נידונים על המים' (משנה, ראש השנה א, ב).

עמוד 139

שימו לב הזמן שנקבע לבקשת הגשמים הוא ביטוי מובהק לערבות הדדית, כפי שהילדה בתחתית העמוד מתארת.

עמוד 140

חושבים על מי שבחוץ מטרת הפעילות היא להפוך את הלימוד לעשייה חברתית. אפשר לחשוב עם התלמידים על מקומות בבית הספר שכדאי להשקיע בהם כדי לעזור בהתמודדות עם מזג האוויר. לדוגמה, לארגן סוכך במקומות לא מוצלים וכו'.

יחידה 7: חגים ומועדים

ביחידה זו נתבונן בחגים ומועדים היהודיים והלאומיים מנקודת מבט כוללת. לא נעסוק בחג מסוים אלא במושג 'חג'. נעסוק בשאלה מהן הסיבות לחגים ומה תפקידם, ונסווג את החגים לקבוצות שונות. על ידי תיאורי החגים מהתקופות העתיקות ועד ימינו נראה כיצד החגים מחזקים את הערכות ההדדית ואת הקשר בינינו.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- מהו חג ומדוע נקבעים חגים
- סוגי החגים ומקורם
- מאפיינים שונים של חגי ישראל
- שלושה רגלים כדוגמה לחגים שבולטת בהם הערכות ההדדית

מהלך היחידה

החגים והמועדים שבלוח השנה העברי הם חלק חשוב בזהות היהודית-ישראלית של כולנו. בישראל לחגים ולמועדים יש ביטויים ברורים - ברחוב, בבית הספר, בתרבות ובתקשורת. ישנם סוגים שונים של חגים ומועדים, אך שלושת החגים הבסיסיים במסורת היהודית הם שלושת הרגלים - פסח, שבועות וסוכות. בתחילת היחידה שני פוגשת את פילון. פילון היה חלק מן הקהילה באלכסנדריה בימי בית המקדש השני והוא משוחח עם שני על חוויית העלייה לרגל. השיחה היא פתיח לדיון בחגי ישראל (חווייה שהוא תיעד בכתביו). העלייה לרגל בחג מוצגת כאן גם באור חברתי כחווייה של חיבור וערכות הדדית. לאחר מכן אנחנו שואלים למה חוגגים חגים, וכדי לענות על השאלה מציגים את סוגי החגים השונים. התלמידים ישבצו את החגים במקומות שלהם בלוח השנה בסיוע 'תעודות זהות' קצרצרות שמרעננות את המידע על החגים. מדור 'חברותא' חוזר אל העלייה לרגל, שהוזכרה בפתח היחידה, ומעמיק את ההיכרות של התלמיד עם החוויה הזאת מתוך הדגשת ההיבטים החברתיים שלה. הערך של הכנסת אורחים וסבלנות מקבל משנה תוקף על ידי תיאורים מן המקורות של התנהגותם של העולים ואנשי ירושלים. המדור 'ערכות הדדית' משלים את הדיון בחגים ומציג אותם כחווייה אישית ומשפחתית בין-דורית.

עמוד 141

מסע בזמן של שני שני פוגשת את פילון האלכסנדרוני, פילוסוף יהודי שחי באלכסנדריה

שבמצרים בימי בית המקדש השני. כך הוא בעצמו תיאר את חוויית העלייה לרגל:

אלפי אנשים מאלפי ערים, אלה דרך היבשה ואלה דרך הים, ממזרח וממערב, מצפון ומדרום, מגיעים בכל חג אל בית המקדש כאל מקלט משותף, אל נמל מוגן מפני סערות החיים [...] והם מבקשים למצוא בו את השקט, להיפטר מן הדאגות אשר מעיקות עליהם משחר ילדותם, לנוח מעט ולבלות את זמנם בחדווה ובגיל. בלב מלא תקוות טובות הם עושים את החופשה החיונית הזאת בקדושה ובמתן כבוד לאל: הם גם קושרים קשרי ידידות עם אנשים שלא הכירום עד כה, ובמיזוג הלבבות על זבח ונסך הם מוצאים את ההוכחה הניצחת לאחדות הדעות.

(פילון האלכסנדרוני, על החוקים לפרטיהם, חלק א, סעיפים 69-70, על פי תרגום מיוונית

של ס' דניאל-נטף)

עדות זו מזכירה מאוד את דברי המשנה שיילמדו בחברותא ויכולה לחזק את החוויה המתוארת שם.

עמוד 142

עניבה לכל חג דוגמאות נוספות לעניבות מעוצבות לחגים ברוח העניבות המופיעות בספר אפשר למצוא באתר שבקישור. [עניבות מעוצבות לחגים](#).

עמוד 143

שימו לב: החגים במעגל השנה ההתלמידים מתבקשים למקם את החגים על פי המיקום

שלהם בלוח השנה (על פי העונות). המיקום הנכון הוא:

סתיו - ראש השנה, יום הכיפורים, סוכות, שמחת תורה

חורף - חנוכה, ט"ו בשבט, פורים

אביב - פסח, יום העצמאות, ל"ג בעומר

קיץ - שבועות

נאזין עם התלמידים יחד לשיר [יש לי חג](#) שכתבה נעמי שמר.

1. מה השיר מבקש לומר - מהו החג האמיתי?

2. האם אפשר שכל יום באמת יהיה יום חג?

3. מה יוצר את החגיגות של החג?

4. איך אפשר לחוש שבכל יום יש משהו חגיגי?

אפשר לשיר את השיר, ובמשך תקופה של שבוע או כמה חודשים לפתוח את היום בציון שניים-שלושה אירועים משמעותיים וחיוניים - 'נקודות של אור' שפותחים בהן את היום.

עמוד 144

העשרה

תשובון

מועדים לאומיים: יום העצמאות, יום הזיכרון, יום השואה, יום ירושלים
חגים שמקורם במקרא: ראש השנה, יום הכיפורים, סוכות, פסח, שבועות
חגים שקבעו חכמים למיון מאורעות היסטוריים: חנוכה, פורים
חגים עדתיים: מימונה, סיגד, סהרנה.

חגים עדתיים

מימונה - יום חג עממי שיהודים ממוצא צפון-מערב אפריקה, ובעיקר ממרוקו, נוהגים לחגוג במוצאי שביעי של פסח
סיגד - אחד ממועדי ביתא ישראל (יהודי אתיופיה). החג חל בכ"ט בחודש תשואן (חשוון), חמישים יום לאחר יום הכיפורים
סהרנה - חג עממי שהקהילה היהודית בכורדיסטן חוגגת במהלך חול המועד פסח או חול המועד סוכות

פעילות

אפשר לתת לילדים להמציא יום חג. עליהם לנמק את הסיבה לחג שהם בחרו, לתת לו שם, צביון ומנהגים, לקבוע לו זמן בלוח השנה ולסווג אותו על פי הסיווגים המופיעים ביחידה.

עמוד 145

העשרה

הערך של ערבות הדדית בחגים מופיע כבר במקרא: 'וְשָׂמַחְתָּ בְּחֻגֵּךָ אִתָּהּ וּבְיָדְךָ וּבְיָדְךָ וְעָבַדְךָ וְאִמָּתְךָ וְהַלְוִי וְהַגֵּר וְהִיתוּם וְהָאֱלֻמָּנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ' (דברים טז, יד) - העבד והאמה, הגר, היתום והאלמנה הם העניים והחלשים בחברה.

מצוות ומנהגים רבים בחגים קשורים לערך הזה, למשל:

קמחא דפסחא - המנהג לאסוף כסף ומוצרי מזון לעניים לקראת הפסח

אושפיזין - המנהג להכניס אורחים אל הסוכה

מתנות לאביונים - מצווה מדברי חכמים לתת צדקה לעניים בחג הפורים ועוד.

• אפשר לחשוב עם התלמידים כיצד הם יכולים לקיים את הערך החשוב של דאגה לזולת לאורך כל השנה, ובעיקר לקראת החגים (אימוץ של אנשים בקהילה ודאגה לרווחתם, שליחת חבילות, כתיבת מכתבים וכדומה).

גם בבית הספר יש אירועים חגיגיים (ערבי כיתה, טיולים, ימי שיא, ימי הולדת ועוד).

- נסו לחשוב עם התלמידים אילו קשיים יכולים להיות לתלמידים שאינם בעלי אמצעים בימים מעין אלה.

- אילו כללים ורעיונות יכולים להקל על קשיים ובעיות שעלו בשאלה הקודמת?

.....

הערכה חלופית לשער זמן

.....

מפצחים את הזמן - הערכה חלופית

אפשר לשחק, ביחד או לבד, והמטרה היא לסלול דרך מצד אל צד (מלמעלה למטה, או להפך, מימין לשמאל או להפך) על ידי פתרון התשובות לשאלות.

קראו את החידות וסללו נתיב על ידי פתרון השאלות.

האות הגדולה מציינת את האות הראשונה בתשובה לשאלה.

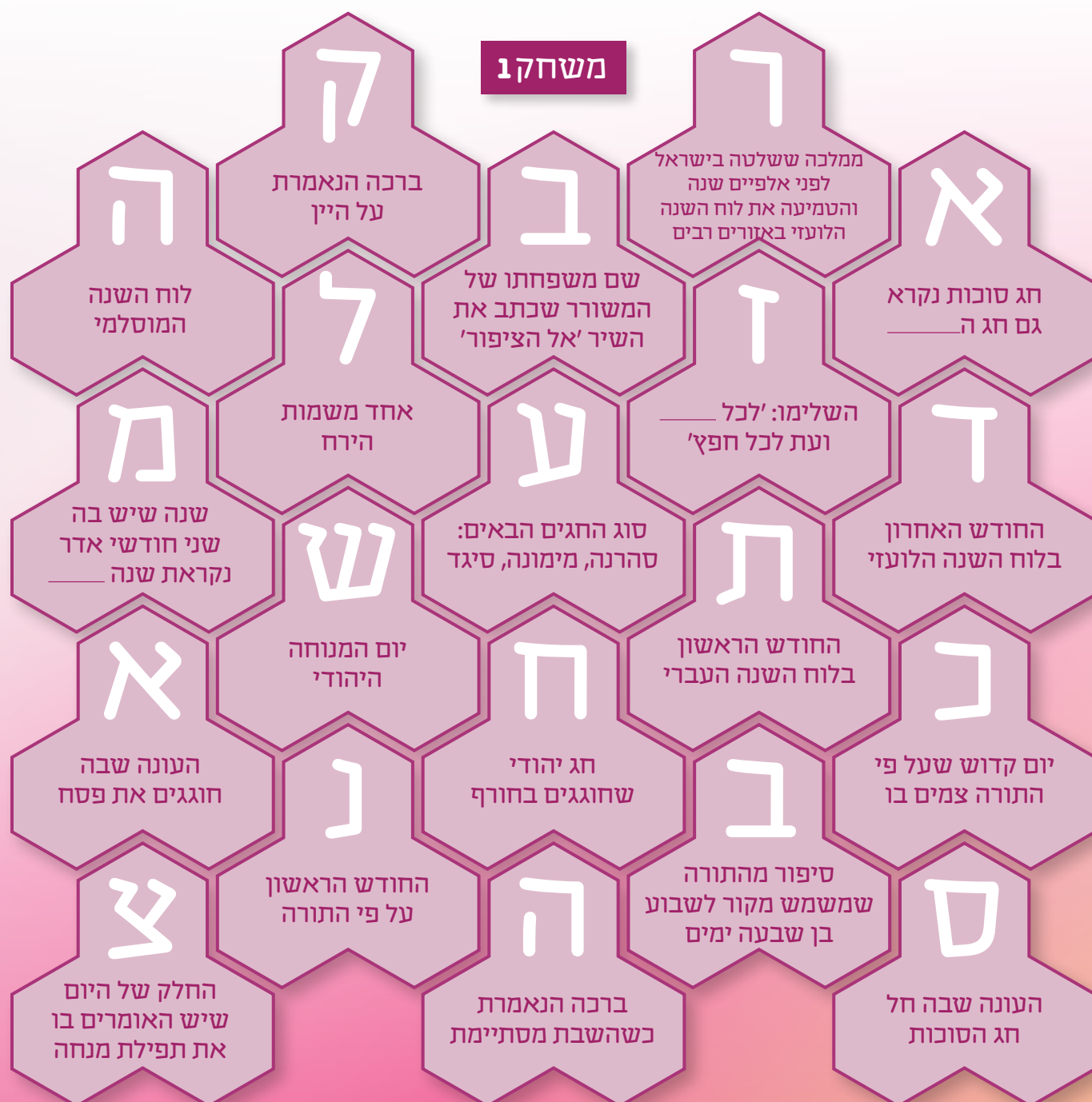
כל תשובה נכונה מאפשרת צביעה של אחד השלבים בכוורת.

אם משחקים בזוג אפשר לנסות לחסום את הדרך למתמודדים האחרים.

המנצח הוא הראשון שיוצר רצף.

(אפשר גם לשחק משחק כיתתי על ידי תחרות בין שתי קבוצות או לשחק בזוג.

עוֹתָק שְׁחוֹר לִבָּן לְצִילוֹם לְכִיתָה נִמְצָא בַּעֲמוּדִים הַבָּאִים).

משחק 2

א

אימפריה ותרבות
שממנה התקבלו שמות
החודשים העבריים

נ

אביזר המשמש
להבדלה במוצאי שבת

ג

תל עתיק שנמצא
בו לוח שהחודש
נקרא בו 'רח'

ל

חפץ שעוזר לנו
לארגן את הזמן

ק

מלך שלימד על
חשיבות הזמן

ז

נליית השמש
בבוקר

ס

החודש שחל בו
חג השבועות

ע

תקופות שונות
במהלך השנה

פ

חג שחוגגים
באדר

ב

ברכה שאומרים
בתחילת החודש
אל מול הירח

ח

עובדי אדמה
המושפעים במיוחד
ממזג האוויר

ט

החודש הרביעי
בלוח השנה העברי

ש

פסח, שבועות וסוכות
נקראים גם
שלושת ה_____

ע

תפילה שיש
שמתפללים בבוקר

ט

ברכה הנאמרת בקיץ:
מוריד ה_____

ר

דאגה ואחריות
לזולת נקראות
גם _____

ו

גרם בשמיים שעל
פיו נקבע החודש

ה

שיח ריחני שנהגו
לאסוף מהענפים שלו
לכבוד השבת

ק

פעולה חקלאית
הקשורה בחיטה

תשובות משחק 1

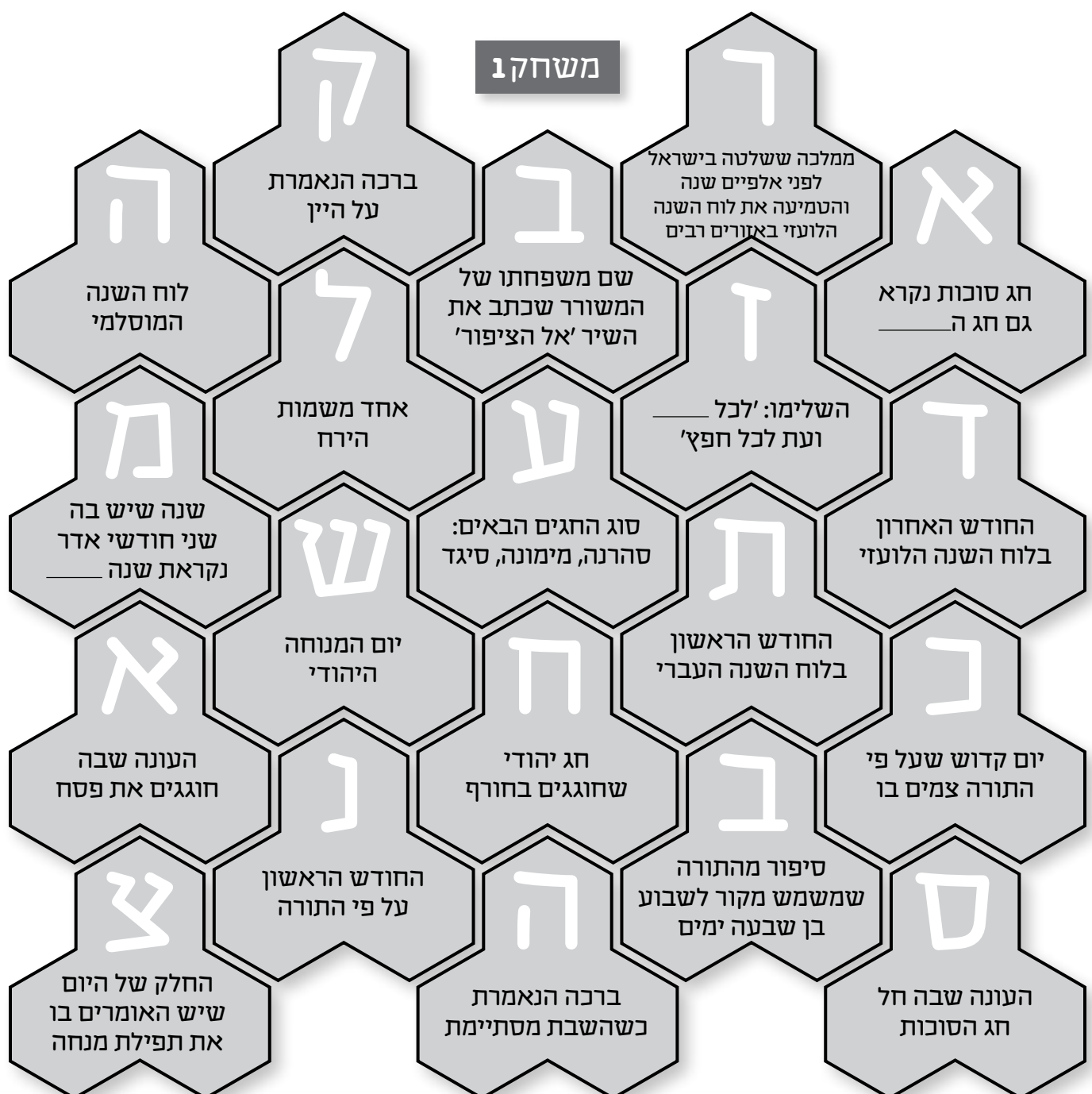
א-אסיף ד-דצמבר כ-כיפור ס-סתיו ר-רומא
ז-זמן ת-תשרי ב-בריאת העולם ב-ביאליק
ע-עדתיים ח-חנוכה ה-הבדלה ק-קידוש
ל-לבנה ש-שבת נ-ניסן ה-היג'רה
מ-מעוברת א-אביב צ-צוהריים

תשובות משחק 2

נ-נר ס-סיוון ט-טבת ק-קציר א-אשור
ז-זריחה ח-חקלאים ש-שלמה ג-גזר ע-עונות
ר-רגלים ה-הדס ל-לוח שנה פ-פורים
ש-שחרית ע-ערבות הדדית / עזרה לזולת
ק-קהלת ב-ברכת לבנה ט-טל י-ירח

מפצחים את הזמן

אפשר לשחק ביחד או לבד, והמטרה היא לסלול דרך על ידי פתרון התשובות לשאלות.
קראו את החידות וסללו נתיב על ידי פתרון השאלות מימין לשמאל או מלמעלה למטה.
האות הגדולה מציינת את האות הראשונה בתשובה לשאלה.
כל תשובה נכונה מאפשרת צביעה של אחד השלבים בכוורת.
אם משחקים בזוג אפשר לנסות לחסום את הדרך למתמודדים האחרים.
המנצח הוא הראשון שיוצר רצף.

משחק 2

א	נ
אימפריה ותרבות שממנה התקבלו שמות החודשים העבריים	אביזר המשמש להבדלה במוצאי שבת
ל	ז
חפץ שעוזר לנו לארגן את הזמן	תל עתיק שנמצא בו לוח שהחודש נקרא בו 'ירח'
ק	ס
מלך שלימד על חשיבות הזמן	עליית השמש בבוקר
ב	ח
חג שחוגגים באדר	החודש שחל בו חג השבועות
ט	ט
ברכה שאומרים בתחילת החודש אל מול הירח	עובדי אדמה המושפעים במיוחד ממזג האוויר
ע	ע
תפילה שיש שמתפללים בבוקר	פסח, שבועות וסוכות נקראים גם שלושת ה_____
ר	ק
דאגה ואחריות לזולת נקראות גם _____	יש שטוענים שקהלת הוא המלך _____
ה	
שיח ריחני שנהגו לאסוף מהענפים שלו לכבוד השבת	פעולה חקלאית הקשורה בחיטה
ו	
גרם בשמיים שעל פיו נקבע החודש	

מורה דרך: שער שלישי

.....
מפתחות לחגים ומועדים
.....

מספר שיעורים: 18 ש"ש

מה יש בשער חגים?

שער החגים מעמיק בארבעה חגים ומועדים בלוח השנה העברי:

1. חג הסוכות, שמיני עצרת ושמחת תורה - ארבע יחידות לימוד (6 שיעורים)
2. ט"ו בשבט - יחידת לימוד אחת (2 שיעורים)
3. יום הזיכרון לשואה ולגבורה - שלוש יחידות לימוד (5 שיעורים)
4. חג שבועות - שלוש יחידות לימוד (5 שיעורים)

מטרות

1. התלמידים יכירו את המקורות של כל מועד במסורת ובתרבות היהודית ואת האופנים של קיום החג בתקופות שונות.
2. התלמידים יכירו את ההיבטים החקלאיים של כל מועד (אם יש) בעבר ובהווה ויחזקו את הזיקה שלהם לארץ ישראל ולאדמה.
3. התלמידים ייחשפו למנהגים שבכל חג (מתקופות שונות ומעדות שונות) ויעמדו על משמעותם.
4. התלמידים יגלו כיצד ערכי החג באים לידי ביטוי בחייהם האישיים.
5. התלמידים יחזקו בתוך עצמם ערכים של אחווה וערבות הדדית כפי שהם באים לידי ביטוי בחגים.
6. התלמידים יפגשו יצירות אומנות - ציורים, פסלים, שירים, פיוטים ומטבעות - הקשורות למועדים, ודרך עיון ועיבוד שלהן ילמדו על הנושא.
7. התלמידים יעשירו את לשונם בביטויים, במושגים ובמטבעות לשון הקשורים לחגים.

מבנה

1. שער החגים מחולק לארבעת המועדים שבתוכנית הלימודים. לכל חג מוקדשת יחידה, וכל אחת מהן מציגה פן אחר של החג. יחד הן יוצרות תמונה מורכבת ומקיפה.
2. ליחידות יש מבנה אחיד פחות או יותר:
 - א. מיצג אומנותי הפותח את הנושא, ועליו שאלות עיבוד. המיצג יכול להיות תמונה, כרזה, בול, מיצג ארכאולוגי וכו'.
 - ב. לימוד אורייני של טקסט מהמקורות - פסוק, מדרש וכדומה בחברותא.
 - ג. העמקה בערכים המתבטאים בחג או במנהגי החג.
 - ד. העשרה על ידי קטעי אומנות, שירה, פיוט, סיפור וכו'.
 - ה. ערבות הדדית - פעילות או משימה הקשורה לחג ולערכיו ומחזקת את הערבות ההדדית בקהילה.

מפתחות לחגים ומועדים - מדריך למורה

יחידה 1: סוכות - יחד בסוכה

חג הסוכות - שבסיומו חוגגים את שמיני עצרת ושמחת תורה (החלים באותו יום) - חותם את תקופת החגים בחודש תשרי. לחג הסוכות יש היבטים מגוונים - חקלאיים, היסטוריים, דתיים וחברתיים. ביחידה זו נלמד על משמעותו של חג הסוכות כפי שמצוין במקרא ונבחן את ההיבטים החברתיים שלו.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- חג הסוכות כפי שנחגג על פי הסיפור התנ"כי לאחר יציאת מצרים
- ערכי הענווה והשוויון בין בני האדם כפי שהם נלמדים מהחג
- המושג 'אושפיזין' - אירוח והכנסת אורחים בחג הסוכות ובכלל

מהלך היחידה

על פי הסיפור המקראי, לאחר שבני ישראל יצאו ממצרים הם ישבו בסוכות, בתי ארעי, שהגנו עליהם מאיתני המדבר. לזכר תקופה זו נקבע במסורת חג הסוכות, שבו יהודים עוזבים את בתיהם ובמשך שבוע ימים גרים (או לפחות מבליים חלק של היום) בסוכות ארעי. הערכים המתבטאים במנהג הזה הם ענווה, שוויון והכנסת אורחים.

בתחילת היחידה התלמידים פוגשים את יצירתו של האומן זאב רבן 'סכות'. הציור מציג שני ילדים העומדים מחוץ לסוכה ויש בו פרטים רבים הקשורים לחג. זוהי הזדמנות לחשוף את התלמידים להיבטים החושיים המוכרים של החג ולאפשר להם חיבור רגשי לנושא. זוהי גם הזדמנות לשמוע מהתלמידים מה הם יודעים על חג הסוכות וללמד מושגים בסיסיים של החג: סכך, אתרוג, קישוטי הסוכה וכדומה.

בלימוד בחברותא מוצגים המקורות המקראיים של חג הסוכות. התלמידים לומדים את מושג הארעיות הקשור בסוכה, גם בעזרת פירושו של הרשב"ם (רבי שמואל בן מאיר), שמסביר שבניית הסוכות לאחר תקופת המקרא נועדה להזכיר לנו את הקושי של בני ישראל שנדדו במדבר ולמנוע מאיתנו גאווה על עושרנו וחיינו הטובים. בהמשך היחידה אנו מפתחים רעיון זה ומצביעים על ערך השוויון, המתבטא בחג הסוכות כשכולנו יוצאים לחיות בטבע, אשר בו כולנו תלויים באופן שווה.

סופה של היחידה מוקדש להכנסת אורחים - רעיון הנובע מערכי השוויון והענווה שפתחנו בהם את היחידה. אנו חושפים את התלמידים למנהג האושפיזין על ידי תרגיל כתיבה יוצרת, ועוסקים בחשיבות של הכנסת האורחים בכלל על ידי לימוד השיר של נעמי שמר 'האורח'.

עמוד 149

שימו לב: מה התאריך? חג הסוכות מתחיל בערב שאחרי י"ד בתשרי (לאחר החשכה, ולכן

נחשב לט"ו (בחדש) ומסתיים בכ"א בתשרי. היום השמיני אחרי תחילת חג הסוכות - כ"ב בתשרי - הוא חג שמיני עצרת. בישראל אנו חוגגים עם שמיני עצרת (באותו יום ממש) גם את חג שמחת תורה. בחוץ לארץ אלו שני ימים נפרדים.

פעילות

רבים מהתלמידים אינם יודעים כיצד בדיוק נראית סוכה ומהם חלקיה השונים. אפשר להראות תמונה של סוכה בכיתה ולשאול את התלמידים מהו סכך, מהי דופן, ועוד. אפשר גם להקים עם התלמידים יחד תצוגה של דגמים של סוכות. את הדגמים אפשר לבנות מלגו או מחלקי משחק, מחומרים ממוחזרים וכו'. בתצוגה אפשר להציג סוכות מצוירות או בתלת ממד, ואולי אפילו בסרטון או במצגת.

עמוד 150

שימו לב: חג הסוכות בתורה בספר ויקרא מובא פסוק המסביר מדוע אנו חוגגים את חג הסוכות:

לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם (= הדורות שלכם) כִּי בְּסֻכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם. (ויקרא כג, מג)

לא ברור אם בני ישראל ישבו בסוכות לאורך כל שנות נדודיהם במדבר (אף שמסתבר שכן, בגלל תנאי הדרך) או רק בתחנה הראשונה שחנו בה כשיצאו ממצרים, שם נאמר 'ויחנו בסוכות'.

העשרה

בתלמוד ובמדרש סימלה הסוכה את השגחתו של הבורא על עם ישראל במסעם במדבר. ביטוי לכך אנו מוצאים בתלמוד, המתאר את הסוכות המקראיות כ'ענני כבוד' שליוו את ישראל לאורך מסעם במדבר (בבלי, סוכה יא ע"ב). בהקשר זה ראוי לציין שהמילה 'סכך' פירושה הגן.

שימו לב: חברותא על פי המסורת המעבר לסוכה בחג הסוכות הוא ממש לגור בה - באופן הכולל לינה, ארוחות ובילוי רוב הזמן בסוכה.

דיון

ישנם אנשים רבים שאינם מרוצים מחייהם בבתי רגילים ו'קבועים' במהלך השנה והחליטו שהם יגורו בבתי ארעי בכל השנה. משפחת ארן החליטה שהיא מעדיפה לגור בחיק הטבע ולא בשכונה רגילה.

כתבה על משפחת ארן משנת 2015

- האם הייתם רוצים לגור כמו משפחת ארן? הסבירו.
- אילו דאגות וצרכים יש למי שגר בסוכה או באוהל?
- כשאדם עובר ממגורים בסוכה למגורים בבית, מה הוא לומד מהמגורים בסוכה?

עמוד 151

שימו לב: חג של שוויון היציאה מן הבית לטבע מטשטשת הבדלים חברתיים וכלכליים בין

בני האדם ומציבה אותנו במקום 'ראשוני', קרוב לטבע. את החיבור לטבע אפשר לראות גם בהוראות לבניית הסוכה:

א. החומר שהסכך עשוי ממנו צריך להיות ממין הצומח, כעצים ושיחים. חומרים אחרים, לדוגמה ברזל, עפר ופלסטיק, פסולים לסוכה מכיוון שאינם צומחים.

ב. הסכך צריך להיות קל ומפוזר באופן שייראו ממנו הכוכבים הגדולים.

ג. אם בשעת גשם טיפות אינן חודרות כלל אל תוך הסוכה משום שהסכך עבה מדי הסוכה פסולה.

פעילות למען שוויון אפשר לחשוב עם התלמידים על מיזם התורם לשוויון חברתי בישראל, למשל איסוף מזון לנזקקים, עריכת מסע פרסום למען נגישות לנכים, ארגון תערוכה שכותרתה 'והדרת פני זקן' וכדומה.

סוכות - חג של אחדות והכנסת אורחים הכנסת אורחים אינה תמיד מעשה פשוט. אפשר לשוחח עם הילדים על האירוח משתי נקודות מבט. מיהו מארח טוב? ומיהו מתארח טוב? אפשר ליצור רשימה על הלוח של דברים שחשוב שהמארח יעשה, ועוד רשימה - דברים שחשוב שהמתארח יעשה. לבסוף, אפשר להחליט בהצבעה מהם הדברים החשובים ביותר בכל אחת מהרשימות.

אושפיזין על האושפיזין אפשר להרחיב **באתר הבא**.
 כמו כן אפשר לצפות בתוכנית 'קשת וענן' של הטלוויזיה החינוכית **בנושא האושפיזין**.

הידעתם? בכל שנה בחג הסוכות מתקיימת **תהלוכה גדולה בירושלים** של נוצרים אוהבי ישראל מכל העולם. בתהלוכה צבעונית ומלאת דגלים הם חוגגים עם יהודים בישראל את חג הסוכות. יש בהם שמאמינים שעלייתם לירושלים קשורה לחזון של ישעיה בתנ"ך, שבו הוא מתאר כיצד כל העמים יעלו לירושלים לבית המקדש. לכן אפשר לראות בצעדה נוצרים הלבושים ככהנים בבית המקדש.

- מהי לדעתכם ההרגשה לצעוד בירושלים עם אנשים מכל כך הרבה מקומות בעולם? מה לדעתכם הצעדה המשותפת מבטאת?
- אילו ילדים מאיזו מדינה הייתם רוצים לארח בחג הסוכות ומדוע?

יחידה 2: ארבעת המינים – ביטוי לאחדות ישראל בחג

שלוש סיבות לנטילת ארבעת המינים מצוינות במסורת: 1) ארבעת המינים מסמלים את הבקשה לגשם בחג הסוכות; 2) ארבעת המינים מסמלים את הבקשה לאחדות בין אנשים שונים בעם ישראל; 3) ארבעת המינים מייצגים את הבקשה לשלמות בין החלקים השונים שקיימים באדם עצמו.

ביחידה נעסוק בעיקר בסיבה השנייה, אולם אפשר להרחיב וללמוד עם התלמידים גם את הסיבות האחרות לפי המד"ל.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- ארבעת המינים והמשמעות הסמלית שלהם
- חשיבות האחדות, ולא האחידות

מהלך היחידה

ביחידה זו אנו עוסקים בארבעת המינים. נכיר את ארבעת המינים ואת משמעותם המטפורית: סמל לחלקים שונים של עם ישראל. נטילתם יחד מסמלת את האחדות האפשרית בינינו.

בתחילת היחידה מוצגת איגרת עתיקה שכתב בר כוכבא, ובה הוא מבקש אספקה של ארבעת המינים ללוחמיו. האיגרת חושפת את התלמידים לשורשים ההיסטוריים של מנהג ארבעת המינים ולחשיבותו.

בהמשך התלמידים פוגשים את המקור המקראי של המנהג ומשווים יחדיו בין השמות המקראיים של ארבעת המינים לבין שמותיהם היום. התלמידים ילמדו גם לזהות את המינים באופן חזותי. בדרך זו הם יכירו את ארבעת המינים גם בשמותיהם וגם במראהם.

במדור 'חברותא' אנו מציגים לתלמידים את ההיבטים המטפוריים של ארבעת המינים, לפי המדרש. ארבעת המינים הם סמלים לטיפוסים שונים בעם ישראל, בחוכמה ובמעשים טובים. בסוף היחידה מתמקדים בסיומת של המדרש: בקשה לאחדות בעם ישראל.

בפעילות של כתיבה ורפלקציה התלמידים עוסקים באחדות בעם ישראל ובקבלת השונה והלא מוכר שבתוכנו.

היחידה נחתמת בשוק ארבעת המינים – חלק מרכזי וחושני בחוויה של רבים מהיהודים בישראל – וביצירת קישוט כיתתי המבטא את המסר שנלמד ביחידה. שתי פעילויות אלו מדגישות את ההיבט של הערבות ההדדית והחיבור בין החלקים השונים של העם בחג הסוכות ובכלל.

עמוד 154

שימו לב: ארבעת המינים הפסוק המלא שממנו נלקח הציטוט בספר הוא:

וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וְעֶנְף עֵץ עָבֹת
וְעֶרְבֵי נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים.

מפשט הפסוק לא ברור מדוע יש לקחת את ארבעת המינים הללו דווקא אך מבואר בו שדווקא אותם יש לקחת בחג הסוכות ולשמוח איתם בחגיגות בבית המקדש. היום על פי ההלכה נוהגים ליטול את ארבעת המינים בכל מקום בעולם במהלך כל ימי החג.

עמוד 155

תשובון: חברותא ארבעת המינים כסמל לעם ישראל

	ריח	מעשים טובים	טעם	חכמה
אתרוג	✓	✓	✓	✓
לולב	✗	✗	✓	✓
הדס	✓	✓	✗	✗
ערבה	✗	✗	✗	✗

דניאלה דומה ללולב / תמר דומה להדס / עומר דומה לערבה / איתן דומה לאתרוג

עמוד 156

פעילות

לקשור את ישראל יחד מטרת הפעילות היא לחזק את תחושת האחדות בקרב התלמידים ולהבין שאם נשכיל להתאחד השוני בינינו יכול ליצור חברה טובה יותר. את המסר הזה אימצו משפחות שעאר, פרנקל ויפרח - משפחותיהם של גלעד, נפתלי ואייל, שלושה צעירים שנחטפו ונרצחו בקיץ 2014. הם ייסדו את 'יום האחדות', והוא מצוין בכל שנה ברחבי הארץ.

העשרה

ארבעת המינים כסמל של גשם וברכה סיבה נוספת במסורת למצווה על נטילת ארבעת המינים קשורה במים. חג הסוכות הוא הזמן שבו מתחילים לבקש גשם לקראת העונה החקלאית החדשה, וארבעת המינים, צמחים שזקוקים למים, מסמלים את הבקשה של עם ישראל למים בחג.

העשרה

ארבעת המינים כסמל לשלמות האדם אחד המדרשים על ארבעת המינים מציג את ארבעת המינים כמייצגים את האחדות בחייו של האדם.

השדרה של הלולב דומה לשדרה של אדם

וההדס דומה לעין

וערבה דומה לפה

והאתרוג דומה ללב.

(ויקרא רבה [וילנה], פרשת אמור, פרשה ל)

המדרש מציין ארבעה איברים חשובים לנו מאוד: עמוד שדרה, עין, פה ולב. נוסף על כך, אפשר להתבונן באיברים שלנו במשמעות סמלית, וכל אחד מהם מאפיין תכונה נפשית בנו: **עמוד השדרה** מסמל יציבות; **הפה** מסמל את יכולת התקשורת; **העין** היא סמל לאופן, החיובי או השלילי, שבו אנו מסתכלים על העולם; **הלב** מסמל את

היצירתיות והספונטניות שלנו. כאשר אנו קושרים את ארבעת המינים יחד אנחנו מבקשים שכל ארבע התכונות הללו יפעלו בנו בצורה מאוחדת ומאוזנת.

אפשר להסביר לילדים את המדרש הזה באופן סמלי ואז לדון עימם במדרש באופן הבא:

- האם אתם יכולים לחשוב על מצב שבו 'זוג איברים' שלכם - למשל הלב והפה - לא פעלו זה עם זה יחד בהתאמה?

(אפשר להקנות לתלמידים את הביטוי 'אחד בפה ואחד בלב' - אדם שחושב משהו אחד אך אומר משהו אחר.)

- חשבו על דוגמאות נוספות של איברים שלנו שאינם פועלים יחד בצורה נכונה.

השומרונים הם קבוצה דתית קטנה שגרה בהר גריזים שליד שכם ובחולון. על פי מסורתם השומרונים הם המשך ישיר של עם ישראל אך התפלגו ממנו בעקבות מחלוקות דתיות לפני אלפי שנים. השומרונים שומרים על מצוות רבות שנכתבו בתורה, אך באופן שונה מהמסורת היהודית המקובלת. אחת מהן, למשל, היא חג הסוכות. השומרונים משקיעים מאוד בבניית הסוכה שלהם ואוהבים לקשט אותה במאות פירות הדר. השומרונים מפרשים את המושג המקראי 'פרי עץ הדר' לא כארבעת המינים אלא כפירות הגדלים בעונה באותה התקופה. את הסוכה הם בונים בתוך הבית, ולא מחוץ לו.

כתבה על חג סוכות אצל השומרונים בהר גריזים.

עמוד 157

שימו לב: ערבות הדדית חשוב להקפיד שהיצירה המוצעת במדור 'ערבות הדדית' לא תהיה מנותקת מהתוכן הנלמד אלא באמת תביא אותו לידי ביטוי.

יחידה 3: חג האסיף ושמיני עצרת – חגים של טבע, תבואה ומים

חג הסוכות חל בסוף העונה החקלאית בארץ ישראל. הוא מסמל את המעבר מאסיפת התבואה לחריש ולציפייה לגשמים שימלאו את הארץ בברכתם. ביחידה זו נתעמק בחלק החקלאי של חג הסוכות, אשר בזכותו חג הסוכות מכונה במקרא 'חג האסיף'. חשוב לשים לב שבסוף חג הסוכות מופיע במקרא חג נוסף, הוא שמיני עצרת, וגם לו יש היבט חקלאי.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- המשמעות החקלאית של חג הסוכות כחג האסיף
- חג שמיני עצרת – חג המופיע בסופו של חג הסוכות – ומשמעותו
- הבקשה למים וגשם בימי חג הסוכות ובשמיני עצרת

מהלך היחידה

ביחידה זו נעסוק במשמעות של חג הסוכות כחג האסיף ובחג שמיני עצרת שבסיומו. בתחילת היחידה מוצג ציור של אהובה קליין 'חג האסיף'. התמונה מציגה חקלאים אוספים תבואה ומזמנת עיסוק בהיבט הרגשי של חג האסיף – זהו זמן של סיום תהליך ממושך.

במדור 'חברותא' התלמידים נחשפים למקור המקראי של חג הסוכות כחג אסיף. הם נדרשים למלא 'תעודת זהות' חקלאית לחג, ובעבודה מול הטקסט המקראי נדרשת מהם יכולת אוריינית. התלמידים גם נדרשים לעבד את המשמעות והחגיגות של תקופת האסיף, וכן להתבונן בחייהם בהקשר של תהליכים ומיזמים שסיימו השנה.

בהמשך היחידה התלמידים לומדים על מושג חשוב של חג הסוכות ושמיני עצרת – בקשת המים. הם לומדים על מנהג שמחת בית השואבה בסוכות, הקשור במים, ולאחר מכן המים נדונים בהרחבה בלימוד על חג שמיני עצרת. חג שמיני עצרת נלמד כחג נפרד, המתואר במסורת כחג שנועד להאריך את התקופה השמחה של החגים. התלמידים לומדים על בקשות המים בחג, הן השיא של בקשות המים לאורך כל חג הסוכות. התלמידים נחשפים לסוגים שונים של גשמים ולפיוט 'אל חי יפתח אוצרות שמים', שבקהילות ספרדיות מסורתיות נהוג לאומרו בשמיני עצרת.

בסיומה היחידה התלמידים מתבקשים לכתוב בקשות פרי עטם בשביל עם ישראל, כפי שנהוג לבקש במהלך חג הסוכות ושמיני עצרת. בכך בא לידי ביטוי מוטיב הערבות ההדדית של חג הסוכות, שהוא חלק בלתי נפרד של החג.

מורה דרך

עמוד 159

שימו לב: חברותא – חג האסיף במקרא חג הסוכות מכונה 'חג האסיף', שפירושו איסוף התוצר החקלאי. התלמוד מספר שבחג הסוכות 'נידונים על המים'. זאת אומרת שבחג

הסוכות אלוהים מחליט כמה גשמים ירדו השנה ומה עוצמתם וברכתם. מנהגים רבים בחג קשורים לכך: החל בארבעת המינים, שעל פי התלמוד נבחרו לסמל את הבקשה של עם ישראל למים, וכלה בתפילות רבות לגשם שנישאות לאורך החג, והשיא של תפילות אלו הוא בתיקון הגשם הנאמר בשמיני עצרת. על משמעותה החקלאית של תקופת האסיף והזיקה שלה לחג הסוכות תוכלו לקרוא [כאן](#).

גם הבציר מתרחש בתקופת חג הסוכות - הענבים שנבצרו שימשו בעיקר לתעשיית היין. את הענבים היו לוקחים לגת, שם היו דורכים עליהם כדי להפיק מהם נוזל, ואת הנוזל העבירו לחביות לתסיסה. בימינו, כמובן, הנוזלים נסחטים מהענבים בדרך כלל באמצעות מכונות.

עמוד 160

שמחת בית השואבה נחגגת עד היום בימי חג הסוכות בערים רבות בארץ. מקורה הוא חגיגה בשם דומה שהתקיימה בזמן בית המקדש. המקור של השם 'בית השואבה' קשור בפסוק 'ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה' בישעיה. יש הסוברים כי שמחת בית השואבה גם היא קשורה לבקשת המים ולמצוות ניסוך המים שהייתה נהוגה בבית המקדש, ובה בסוכות היו מוסיפים מים לקורבנות בבית המקדש, כסמל לבקשת המים הכללית בחג. אחד התיאורים המפורסמים לשמחת בית השואבה מופיע במשנה:

מִי שֶׁלֹא רָאָה שְׂמִינִת בֵּית הַשְּׂוֹאֵבָה לֹא רָאָה שְׂמִינִת מִיָּמָיו.
חֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֵׂה הָיוּ מְרַקְּדִין בְּפָנֵיהֶם (רוקדים בפני עם ישראל
שהגיע להסתכל על השמחה) בְּאַבְוֹקוֹת שֶׁל אֹר שְׂבִידֵיהֶן. [...]
וְהָלוּם בְּכַנּוּרוֹת וּבְנִבְלִים וּבְמִצְלִתִּים וּבְחִצּוֹצְרוֹת וּבְכָלִי שִׁיר בְּלֹא מִסְפָּר.
[...] עוֹמְדִין בְּכָלִי שִׁיר וְאוֹמְרִים שִׁירָה. (משנה, סוכות ה, ד)

עמוד 161

שימו לב חג שמיני עצרת נחשב לחג שמציין את הפרדה מחג הסוכות. התחושה שהינה חלפה תקופת החגים והשנה עומדת בפתח היא תחושה שהייתה משותפת לכל עם ישראל לדורותיו בעונה זו של השנה. אולי משום כך תיאר רש"י את שמיני עצרת ואת מקור שמו באופן הבא:

עֲצֶרֶת הוּא (מלשון) 'עצרתי אתכם אצלי' - כמלך שזימן את בניו
לסעודה לכך וכך ימים.
כיון שהגיע זמן להפטר (=ללכת) אמר: 'בני בבקשה מכם, עכבו עמי
עוד יום אחד, קשה עלי פרידתכם'.

רש"י מתאר את שמיני עצרת כחג שמטרתו להמשיך את המפגש בין אלוהים לבין עמו.

- אפשר ללמוד מדרש זה בכיתה ולשאול את התלמידים על נושא הפרדה מהחגים:
1. האם נפרדתם ממשוהו שאהבתם? איך הרגשתם בזמן הפרדה?
 2. כיצד אתם מרגישים כשחגים נגמרים?

עמוד 162

שירים רבים מבוססים על פיוטים המבקשים מים בזמן הסוכות. השיר 'הושע נא' של אביתר בנאי לקוח מפיוטי ההושענות הספרדיים הנאמרים בכל ימי חג הסוכות. הושענות הן מנהג שבו יהודים בבית הכנסת סובבים סביב הבימה עם ארבעת המינים ואומרים פיוטים הקשורים בבקשות להצלחה בחיים ולגשמים בשנה הקרובה. השיר 'תיקון הגשם' של יונתן רזאל לקוח מתוך הפיוט 'אל חי יפתח אוצרות שמים' - פיוט הנאמר בתיקון הגשם שבשמיני עצרת, החג שאחרי סוף סוכות.

יחידה 4: שמחת תורה

חג שמחת תורה נחגג בארץ מיד בסיום חג הסוכות, עם חג שמיני עצרת יחד. ביום חג זה חוגגים את סיום המחזור של קריאת פרשות השבוע התחלת מחזור חדש של קריאה. בחג זה נוהגים לרקוד עם ספרי תורה ולשיר שירים בשבחה של התורה. לימוד חג שמחת תורה שייך לתוכנית הלימודים של כיתה ב' אך אנו מקדישים לו יחידה קצרה כדי להציג את חג הסוכות במכלול שלו.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- מהותו של חג שמחת תורה
- ממנהגי חג שמחת תורה

מהלך היחידה

יחידת שמחת תורה היא יחידה קצרה באופן יחסי. בישראל חג שמחת תורה נחגג ביום שמיני עצרת, אך בחוץ לארץ הוא נחגג יום לאחר שמיני עצרת. חג זה איננו מצוין במקרא, והוא התגבש במהלך הדורות. חוגגים בו את סיומו של מחזור הקריאה של פרשות השבוע בבית הכנסת במהלך השנה.

בתחילת היחידה מוצג דגל של שמחת תורה שמתוארת בו אוירת החג, ריקודים ושירה. בדגל מצוירות דמויות מכלל הקשת של החברה הישראלית, הן בעבר והן בהווה. הצגת הדגל מבקשת לתת לתלמידים תחושה של האופי הכלל-ישראלי של החג, וכן של סמלו העיקרי: ריקודי ההקפות בבתי הכנסת במהלך החג. בחלק השני של היחידה התלמידים נחשפים למשמעותו

המחזורית של החג: חג שבו מסתיים מחזור של קריאת הפרשות בתורה בבתי הכנסת ברחבי הארץ והעולם ומתחילה קריאה חדשה, שתימשך עד חג שמחת תורה בשנה הבאה. התלמידים מתבקשים לבצע משימה קצרה עם תנ"ך ועם יומן. מטרתה לעזור להם להבין את המחזוריות של קריאת התורה בבתי הכנסת דרך עיסוק בסדר הפרשיות המתחלפות בכל שבוע.

החלק השלישי והאחרון של היחידה עוסק במנהג ההקפות שבשמחת תורה. התלמידים מתבקשים לקשר בין מנהג ההקפות - הקפת בית הכנסת במעגל ריקודים עם דגלים וספרי תורה - לבין המחזוריות של קריאת התורה, שאין לה סוף, בכל שנה ושנה.

מורה דרך

עמוד 164

חג שמחת תורה העשרה על מקור החג ומהותו אפשר למצוא כאן.

לימוד תורה - 'לימוד מתוק' אפשר להעמיק במשמעות של לימוד התורה על ידי עיון בשיר **'אצלנו בכפר טודרא'** של יהושע סובול. אפשר לחלק לתלמידים את **מילות השיר** ואף להשמיע אותו בכיתה ולעורר דיון מתוך השאלות הבאות:

1. איך אתם הייתם גורמים לילדים לחבב את קריאת התורה בכפר טודרא?
2. דמיינו שמשרד החינוך פונה אליכם בבקשה לעזור לו לשפר את חוויית הלמידה במקצוע שהכי קשה לכם בבית הספר. האם יש לכם רעיון כיצד הייתם הופכים את הלמידה במקצוע הזה לחוויה מתוקה יותר? רשמו את עצותיכם במחברת.

יחידה 5: ט"ו בשבט

החג ט"ו בשבט שינה פנים לאורך הדורות. התלמידים ייחשפו לגלגוליו השונים של החג דרך מפגש עם ארבע דמויות לאורך ההיסטוריה היהודית מימי המשנה ועד לימינו. כל דמות מספרת על המשמעות של ט"ו בשבט בעבורה ובכך משקפת את משמעות החג בתקופתה. ביחידה מופיעים מנהגי החג כפי שהתגבשו במהלך הדורות. כמו כן ביחידה מודגשים שני נושאים - קיימות ושמירה על הסביבה - שעומדים במרכז חגיגות ט"ו בשבט בשנים האחרונות. • אם מזג האוויר מאפשר אנחנו ממליצים לקיים את השיעור או חלקים ממנו מחוץ לכיתה.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- ט"ו בשבט בתקופת המשנה בהקשר הלכתי
- ט"ו בשבט בימי גלות ישראל - חג המבטא געגועים לארץ ישראל
- ט"ו בשבט בימי החלוצים והקמת המדינה - חג המבטא ציונות וחלוציות
- ט"ו בשבט בימינו - חג של שמירה על הטבע והסביבה
- מפגש עם מקורות יהודיים ומנהגי פולקלור הקשורים לפנים השונים של החג

מהלך היחידה

כפי שנאמר במבוא, ביחידה זו נבחן את הגלגולים של חגיגות ט"ו בשבט בארבע תקופות שונות. בפתיחת היחידה הילדים נחשפים לתמונה של חיילי צה"ל מקיפים פסל של כדור הארץ העשוי מחומרים ממוחזרים. זוהי הזדמנות לדבר עם הילדים על שני ערכים שבימינו באים לידי ביטוי בחג: שמירה על איכות הסביבה ודאגה לכדור הארץ.

לאחר מכן אנו מציגים ארבע דמויות מתקופות שונות המדברות על החג. כך התלמידים מבינים שהם חלק משרשרת הדורות וקול חשוב בהגדרת משמעותו של החג, שכן האנשים קובעים לפי תקופתם וצורכיהם את המשמעות של התאריך.

במדור 'חברותא' התלמידים מכירים את הפן הראשון של ט"ו בשבט - פן הקשור בספירת שנות העץ לשם קיום הלכות, כפי שהיה נהוג בזמן המשנה.

התלמידים נחשפים לביטוי 'כי האדם עץ השדה'. בכך אנו מזמינים אותם לחשוב באופן מטפורי על העצים בעולמנו כסמל לקיומנו אנו, ואף להזדהות עם מצבם. הפן השני של ט"ו בשבט הוא געגועים של יהודים בגלות לארץ ישראל והמנהג של סדר ט"ו בשבט, שהתפתח בתקופת הגלות.

הפן השלישי של ט"ו בשבט קשור בחלוציות ובנטיעות, בתקופת העליות לארץ ישראל והציונות. התלמידים יחקרו אותו על ידי מנהגי הנטיעות.

הפן הרביעי של ט"ו בשבט הוא שמירה על איכות הסביבה. פן זה בא לידי ביטוי בימינו אנו. התלמידים יעסקו בכך בלימוד בחברותא של מדרש מקהלת רבה המתאר את בקשתו של אלוהים מאדם הראשון לשמור על עולמו. פעילות זו מובילה לעיסוק במתח שבין צורכי האדם לבין הרצון לשמור על הטבע.

בסוף היחידה התלמידים מוזמנים לערוך סדר ט"ו בשבט כיתתי, ולתת בו ביטוי לערכים השונים שנלמדו ביחידה בהקשר החג, ובעיקר הקשר לטבע ולארץ ישראל.

מורה דרך

עמוד 166

שימו לב התמונה של החיילים מראה פנים של ט"ו בשבט הרלוונטיים לימינו. שמירת הסביבה וקיימות נהיו לחלק חשוב מהאופן שבו מציינים את היום הזה. יש בה נגיעה למסכת פרקי אבות שלמדנו בעמוד 29 - על גבי הכדור נכתב המשפט מפרקי אבות: 'על שלושה דברים העולם עומד'.

עמוד 167

ט"ו בשבט - חג בעל פנים רבים המועד ט"ו בשבט אינו מוזכר בתקופת המקרא כלל. במשנה (בתקופה שבין 200 לפסה"ל למאה השלישית לסה"ל בערך) אנו מוצאים אזכור של ט"ו בשבט בהקשר חקלאי-הלכתי בלבד - התאריך שממנו נספרות שנות חייו של האילן לעניין מצוות הקשורות לפירות העץ.

שימו לב לא תמיד תפיסת הזמן בשלה לגמרי אצל תלמידים בכיתה ד'. משום כך כדאי לצייר את **ציר הזמן** על הלוח, ועם התלמידים יחד למקם את הדמויות המופיעות בעמוד זה על הציר. כך הם יראו שמשמעות החג שונה מתקופה לתקופה ומתפתחת.

עמוד 168

ט"ו בשבט - יום הולדת לאילן

שימו לב: חברותא - יום הולדת לאילן המקור הראשון לציון ט"ו בשבט הוא במשנה המופיעה במדור 'חברותא'. המשנה אינה קלה והיא כוללת מושגים שאינם מוכרים לילדים. כדאי להתמקד רק במשפט האחרון שבמשנה, האומר שט"ו בשבט הוא התאריך שממנו החקלאי סופר את שנות חייו של העץ. תאריך זה חשוב לחקלאי המקפיד על קיום הלכות הקשורות בפירות האילן.

'כי האדם עץ השדה' ציטוט זה לקוח מפסוק בספר דברים העוסק במפגש של אדם עם עץ בעת מלחמה ומצור. רוב הפרשנים הקלאסיים אינם מציינים זהות בין האדם לעץ, אלא להפך: אדם אינו עץ ולכן מותר (או אסור, תלוי בפרשן) לפגוע בו בזמן מלחמה. מעניין שבתרבות הישראלית התהפכה המשמעות של הביטוי, והוא נתפס כמשמעות שהאדם דומה לאילן.

ביצוע לשיר 'כי האדם עץ השדה' של נתן זך בביצועו של שלום חנוך אפשר למצוא **כאן**.

עמוד 169

ט"ו בשבט - חג של געגועים לארץ ישראל

עם ישראל בתפוצות מאין הגיעו ההורים או הסבים והסבות שלכם לארץ?

כדאי להביא לכיתה מפה גדולה של העולם וחבילת נעצים בצבעים שונים. בקשו מכל תלמיד לתקוע נעץ במדינות שבני משפחתו עלו מהן לארץ ישראל. בסיום יהיה אפשר לראות את הפיזור של עם ישראל בתפוצות ואיך מכל מקום בעולם התגעגעו וחלמו על ארץ ישראל.

חשוב להדגיש לפני התלמידים את הזכות שיש לנו, זכות שלא ניתנה לדורות קודמים יותר, לחיות בארץ ישראל, ולהבהיר שעם הזכות מוטלת עלינו האחריות לשמור עליה ולדאוג לה. **שימו לב: רבי יהודה הלוי** הפרק הזה בתוכנית **שרגא ביש גדא** בטלוויזיה החינוכית מוקדש לדמותו של רבי יהודה לוי.

לאורך הדורות מנהגים שונים שימרו את הזיקה לארץ. לדוגמה: כיוון התפילה, הפונה לארץ, עיטור כותל המזרח בבתי הכנסת באשכנז, שבירת הכוס בחתונה, אמירת 'לשנה הבאה בירושלים' בסיום ההגדה של פסח, אֶזְכוּר הארץ בתפילה ובברכת המזון, שימוש בגלויות ובברכות שנה טובה מאוירות בנופי הארץ.

איגרת ברכה משנת 1930

העשרה

סדר ט"ו בשבט סדר ליל ט"ו בשבט מורכב מדברי תורה וברכות בשבח הארץ ותנובת השדה. המסורת לערוך אותו עם פירות ארץ ישראל בחמישה עשר בשבט התגבשה על ידי חכמי צפת במאה השבע-עשרה. המנהג התפשט בתפוצות וקיים עד ימינו. באותה התקופה התגבש מנהג נוסף, ואנו מקיימים אותו עד היום - אכילת פירות יבשים. המקור למנהג הוא שבעבר, עוד בטרם היו אמצעי קירור, הייתה זו הדרך היחידה שבה יכלו יהודי הגולה לאכול מפירות ארץ ישראל בחג. שימו לב שבסוף היחידה במדור 'ערבות הדדית' יש הצעה לסדר כיתתי.

עמוד 170

פעילות

ט"ו בשבט - חגם של החלוצים

אפשר להביא לכיתה עציץ או ענף עץ גדול. התלמידים מתבקשים לחשוב על דרכים שיוכלו לחזק בהן את הקשר שלהם לאדמה, ואת רעיונותיהם יכתבו על פתקים בצורת עלים. את הפתקים מדביקים היישר על הענפים ויוצרים מעין 'איחולים ישירים'. בפעילות זו מחזקים את הקשר לסביבה ולטבע, וכמובן לארץ ישראל.

עמוד 171

דיון

חברותא: אם תקלקל אין מי שיתקן אחריו מומלץ לקיים דיון עם התלמידים סביב נושא

האחריות שלנו כלפי הסביבה.

הזכירו לתלמידים את המשפט של הלל הזקן מתוך פרקי אבות: 'אם אין אני לי מי לי, וכשאני לעצמי מה אני?' (מסכת אבות א, יד, עמ' 34 בספר).

• כיצד משפט זה יכול להיות מפתח ליחס שלנו כלפי הסביבה?

מצד אחד העולם והטבע משרתים אותנו, ואנחנו נהנים מהתוצרים שלהם. מצד אחר אי-התחשבות באחר (באנשים הסובבים סביבי היום, וגם באנשים שיחיו בדורות שבאים אחריי) הרסנית. יש להדגיש לפני התלמידים שהאדם אמור ליהנות מהעולם ולהפיק ממנו את המיטב, להשתמש בו שימוש הולם, ולא לקלקל ולהחריב אותו. יש 'קלקולים' שבאמת אין ביכולתנו לשנות, ולצערנו אין מהם דרך חזרה.

• האם תוכלו לתת דוגמאות לקלקולים מעין אלה?

• האם יש לנו אחריות עליהם?

• כיצד נוכל לצמצם אותם?

עמוד 173

שימו לב: מדור ערבות הדדית במדור הצענו לקיים סדר ט"ו בשבט כיתתי. דוגמאות לסדר ט"ו בשבט אפשר לראות באתר **ט"ו בשבט בערוץ הילדים** או **ט"ו בשבט** בתוכנית **קשת וענן** הוותיקה של הטלוויזיה החינוכית.

יחידה 6: יום הזיכרון לשואה ולגבורה - לכל איש יש שם

היחידה 'לכל איש יש שם' פותחת את טרילוגיית היחידות בנושא יום הזיכרון לשואה ולגבורה. היחידה עוסקת במשמעות של זיכרון השואה ובחשיבותו. כדי להתחבר למוכר ולידוע לילדים היא מזכירה את הדרכים לציון יום השואה במרחב הציבורי הישראלי ונוגעת מעט בעולם שהיה ואיננו עוד - בקהילות היהודיות הענפות, באנשים שחיו, חלמו ויצרו ובדרכים שלנו לזכור ולהנציח אותם.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- היכרות קצרה עם העולם היהודי שהתקיים לפני השואה
- יצירת הזדהות עם ילדים שחיו בשואה בני גילם של התלמידים
- טקסים ודרכי ציון של השואה במרחב הציבורי בישראל
- משמעות הזיכרון של הנספים ושל אירועי השואה
- ראיית מעשה הזיכרון כחלק מהערבות ההדדית בעם היהודי

מהלך היחידה

את היחידה הראשונה בנושא השואה אנו פותחים בכרזה המפגישה את התלמידים עם זיכרון השואה ושואלת מדוע חשוב לזכור את מה שהיה. לאחר מכן אנו מציגים תמונה ראשונית וכללית המתארת מהי השואה ומה קרה ליהודי אירופה. אין מטרתנו ללמד היסטוריה אלא להבהיר שהשואה קטעה רצף של חיים עשירים ומפוארים.

בהמשך ניגש למוכר ולידוע לילדים - דרכי הציון של יום השואה בימינו (צפירה, שירים, טקסים וכו') - ונשוחח על הרגשות שלנו שמתעוררים בנו לנוכח השואה. חשוב לציין שמדובר בנושא לא פשוט, ודאי אצל ילדים צעירים, ולכן יש חשיבות רבה בקבלה של כל אחד מהרגשות ובהבעה של רגשות אלו.

בלימוד בחברותא אנו עוסקים בקטע קצר מתוך יומנה של אנה פרנק, שפותח צוהר לחוויות של ילדה בת גילם באותה תקופה אפלה ומציג דוגמה לדרך אחת שבה אנחנו יכולים לזכור את העבר. במדור 'ערבות הדדית' אנו מציעים פעילות הקשורה בהדלקת נרות זיכרון, שיש בה חיבור בין אופן זיכרון מסורתי שיש לו שורשים בתרבות היהודית לבין זיכרון השואה וקורבנותיה.

מורה דרך

עמוד 174

העשרה

ט"ז בניסן - יום הזיכרון הממלכתי לשואה ולגבורה עם קום המדינה עלתה הצעה לקבוע יום זיכרון ממלכתי לשואה ולגבורה בתאריך של פרוץ מרד גטו ורשה. מרד זה סימל גבורה לוחמת, התקוממות ומאבק. ואולם, מאחר שהמרד בגטו ורשה פרץ בערב חג הפסח בי"ד בניסן הוחלט לדחות אותו לתאריך כ"ז בניסן - שישה ימים לאחר תום חג הפסח, ושבוע לפני יום הזיכרון לחללי צה"ל.

כולנו שונים - כולנו זוכרים מדוע חשוב לזכור את מה שקרה בעבר? נוכל לדון בשאלה זו עם התלמידים בעזרת השיר הבא, שכתב המשורר-הלוחם ניצול השואה אבא קובנר:

נזכור את אחינו ואחיותינו, את בתי העיר ואת בתי הכפר,
את רחובות העיירה שסאנו כנהרות
ואת הפונדק הבודד עלי אורח
את הישיש בקלסתר פניו
את האם בסוּדָרָה (פיסת בד שמכסה על החלק העליון של הגוף)
את הנערה בצמותיה
את הטף: [...]
הנה ניבטות עיניים סביב סביב
ואל דומי, אל דומי לנו עדי (=אין לשתוק עד ש)
יהיו חיינו ראויים לזכרם.

• המשורר מציע לזכור דברים רבים בשיר: בני אדם וגם מקומות. מדוע לדעתכם חשוב לו לזכור דברים אלו?

• המשורר אומר: 'עדי יהיו חיינו ראויים לזכרם'. למה לדעתכם הוא התכוון?

שימו לב: 'והגדת לבנך' במסורת היהודית יש מצווה 'והגדת לבנך' (שמות ח, ח). מצווה זו נאמרת בהקשר של חג הפסח - מצווה לספר לילדים את סיפור יציאת מצרים: את סיפור שחרור ישראל מעבדות והפיכתם לעם חופשי. בשאלה 3 מתחת לתמונה אנו עוסקים בחיבור בין הציווי מהתנ"ך בעניין פסח ובין זיכרון השואה.

עמוד 175

יהודי אירופה - מקהילה פורחת לאפר ואבק את קרן ספילברג הקים הבמאי היהודי עטור פרסי האוסקר סטיבן ספילברג. מטרתה של קרן זו היא תיעוד נושאים הקשורים בשואה למען יזכרו הדורות הבאים. לפנינו **סרטים נדירים** המתארים את חיי היהודים ברחבי אירופה לפני השואה.

הסרט הראשון באסופת הסרטים צולם בצבע ומתאר את היהודים שגרו בוורשה, פולין, בשנת 1939. חשוב להזכיר שקהילות יהודיות נפגעו גם בארצות שאיננו חושבים עליהן, לדוגמה בתוניסיה וביוון. להלן **סרטון** המתאר את הרובע היהודי באי רודוס שביוון לפני השואה. קהילת רודוס נכחדה בשואה.

אפשר לצפות בסרטונים עם התלמידים יחד ולדון: **מה אפשר ללמוד מתוך הסרטון על חיי היהודים בפולין וביוון באותה התקופה?**

מומלץ להזמין לכיתה ניצול שואה, או דור שני לניצולים, מהמקומות בסרטונים שידבר על חוויותיו או החוויות של בני משפחתו לפני השואה ובמהלך השואה.

אפשר לצפות בתוכנית לילדים העוסקת בזיכרונות של ניצולת שואה ומחברת אותם לילדים בימינו - [בית משותף](#).

זיכרונותיה של לינקה הספר 'ואיך קוראים לך עכשיו' מבוסס על מכתבים וראיונות של המחברת תמי שם טוב עם נילי גורן.

דעות קדומות לאחר קריאה ודיון בעדותה של לינקה אפשר להרחיב בנושא האנטישמיות הנובעת מדעות קדומות. כדאי להדגיש לפני התלמידים שהפגיעה של הגרמנים ביהודים לא התרחשה בחלל ריק: במשך אלפי שנים סבלו יהודים משנאת חינוך כלפיהם, ומהמאה התשע-עשרה כונתה שנאה זו 'אנטישמיות'. השנאה כלפיהם התבססה על דעות קדומות, לדוגמה: הדעה שכל היהודים שקרנים, כל היהודים עצלנים ועוד. אפשר ללמוד עם התלמידים יחד מהי דעה קדומה ולנסות לאפיין אותה.

דעה קדומה - השקפה שאינה מבוססת על בדיקת עובדות והמביאה לידי הפליה או שנאה. דעות קדומות מביאות לידי שנאת חינוך (מילון ספיר).

אפשר להציג לפני הילדים את המשפטים הבאים ולבקש מהם לקבוע איזה מהם הוא דעה קדומה על פי מילון ספיר:

- כל משפחת כהן אוהבת גלידת וניל.
- המוכר במכולת לא החזיר לי את כל העודף אתמול.
- כל מי שלא יודע לשחות הוא פחדן.
- כל הילדים משכונת צדקיהו גנבים.
- כל אוהדי מכבי אליעזר טיפשים.
- יש תלמידים בבית הספר שלא עושים את שיעורי הבית.

דיון עם הילדים

- באילו משפטים בחרתם? מדוע לדעתכם הם מבטאים דעה קדומה?
- נוכל גם לבחון עם התלמידים קריקטורות אנטישמיות המתארות את היהודים בעיני שונאיהם. כיצד היהודי מצטייר בהן? מה אדם לא יהודי המסתכל בדימויים אלו ולא מכיר יהודים יחשוב על היהודים?

(מתוך ויקיפדיה)

עמוד 176

מה אני יודע על השואה: תשובון המשפטים הנכונים הם: **א ב ד ה ז** (כלומר, רק תשובות ג ו-ו אינן נכונות).

שימו לב אומנם בשואה נספו שישה מיליון יהודים, אך במהלך המלחמה כולה נהרגו כחמישים מיליון בני אדם - אזרחים וחיילים מעשרות לאומים.

עמוד 177

שימו לב: יום השואה במרחב הציבורי כל ילד מגיב בצורה מיוחדת לו לתכנים העולים ביום השואה - יש שכועסים, יש שמפחדים, ויש שקצת משתעממים ולא מבינים מדוע מוכרחים להיות עצובים בצפירה. חשוב לזכור שכל רגש שעולה הוא לגיטימי וראוי, וחשוב לדעת שכולנו מרגישים קצת מכל הרגשות האלה ביום השואה. יש חשיבות רבה בשיתוף ברגשות שלנו, בהתחברות זה אל זה כעם אחד וכבני אדם ובציון של היום הזה יחד. זו אחת המטרות החשובות ביותר של יום הזיכרון לשואה ולגבורה.

תפילת יזכור תפילת יזכור היא תפילה של יהודים שעניינה הזכרת שמות הנפטרים לפני אלוהים. בשל המספר הגדול של החללים ביום השואה יש נוסח 'יזכור' מיוחד שנועד להזכיר את כל חללי השואה והוא נאמר בטקסי זיכרון ביום השואה. יש נוסח ארוך ויש נוסח קצר של התפילה. זהו נוסחו הקצר:

יִזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת נַשְׁמוֹת אֶחֱיוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, חֲלָלֵי הַשּׁוֹאָה
וְגִבּוֹרֵיהֶּ, נַשְׁמוֹת שְׁש־מֵאוֹת רֶבֶבּוֹת אֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהוּמָתוּ
וְשֶׁנֶּהְרְגוּ וְשֶׁנֶּחֱנְקוּ וְשֶׁנֶּקְבְּרוּ חַיִּים, וְאֶת קְהָלוֹת הַקֹּדֶשׁ שֶׁנֶּחֱרְבוּ
עַל קִדְשַׁת הַשֵּׁם.

יִזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת עֲקֻנְתָּם עִם עֲקֻנַּת שְׂאֵר קְדוּשֵׁי יִשְׂרָאֵל
וְגִבּוֹרֵיו מִיְמֵי עוֹלָם וְיִצְרָר בְּצָרוֹר הַחַיִּים אֶת נַשְׁמָתָם. הַנֶּאֱהָבִים
וְהַנֶּעֱמִימִים בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרְדוּ. יְנוּחוּ בְּשָׁלוֹם עַל
מִשְׁכַּבְּוֹתָם וְנֹאמְרֵי אָמֵן.

(מתוך אתר יד ושם)

עמוד 178

לכל איש יש שם היומן של אנה פרנק התפרסם בכל העולם ועזר לאנשים רבים להבין את עומק הטרגדיה של השואה מנקודת מבט אישית של ילדה. לפעמים החיבור לסיפור של ילדה קטנה, שובבה ומלאה חן וכישרון הבעה מצליח להעביר את סיפור השואה טוב יותר מכל שיעור היסטוריה. אפשר גם לראות סרטון מומלץ מאוד על אנה פרנק לילדים באתר [Brain Pop](https://www.brainpop.com/).

בסרטון שלפניכם אפשר לראות את ביקורה של השחקנית מיכל ינאי במקום מגוריה של אנה, ובו היא מתארת את הסביבה שגדלה בה ומדברת עם חברתה הטובה ביותר ששרדה **במלחמה** (דקה 2:00-4:05).

אפשר לדון עם התלמידים על הסרטון הזה באופן הבא:

- אחרי המלחמה הנלי גוסלר, חברתה של אנה, עלתה לירושלים, הקימה בה משפחה, ויש לה נכדים ונכדות רבים. נסו לדמיין: אילו חיים היו יכולים להיות לאנה? כתבו במחברתם מה אתם חושבים שהיה קורה לה אילו הייתה חיה היום.

עמוד 179

ערבות הדדית: נר זיכרון מה שאפשר לנאצים לפגוע בכל כך הרבה יהודים תמימים הוא שהם לא ראו את הקורבנות שלהם כבני אדם - אנשים עם חלומות ותקוות, רצונות ושמוחות וכאב. בניגוד לנאצים, כשאנו זוכרים את קורבנות השואה אנו משתדלים לזכור שכל אדם מיוחד. המשוררת זלדה כתבה את השיר 'לכל איש יש שם', והוא מזכיר לנו כמה חשוב להבין ולא לשכוח שכל אדם הוא עולם ומלואו.

פעילות אפשרית הקשורה לשיר

התחלקו לזוגות.

- 1) תשובו, מה המשמעות של השם של הילד שלצידכם? חפשו את מקור השם בתנ"ך, בשפה העברית, או אם שמו מגיע ממקור לועזי כלשהו חפשו בתרבות העולם.
- 2) האם לפי דעתכם המשמעות של השם שלו קשורה לאופי שלו? אם כן, אמרו לו כיצד.

הדלקת נר זיכרון לכבוד הנפטר היא מנהג יהודי עתיק. במסורת היהודית נהוג להדליק נר נשמה ביום הפטירה של הנפטר (יארצייט) לזכרו ולזכר הקרובים שלו שנפטרו. מקורו של המנהג בפסוק במשלי: 'נֶר ה' נִשְׁמַת אָדָם' (משלי כ, כז). פרשנים רבים מפרשים על פי הפסוק שהנשמה היא החלק המיוחד ביותר אצל האדם שמאיר אותו בחייו וגם אחרי מותו. ביום השואה נהוג במקומות רבים להדליק נרות נשמה לזכר הנספים.

'שם ונר' הוא פרויקט שבו כל ילד מקבל נר נשמה עם שם של אדם שנספה בשואה. עם סריקת הברקוד שעל הנר אפשר ללמוד על האדם ועל חייו. כל ילד יכול להדליק, בסיוע מבוגר, את נר הנשמה ביום השואה בבית. אפשר לקבל פרטים על הפרויקט באתר [הזה](#).

אפשר להנציח את זכרם של הילדים שנספו בשואה בכיתה. להלן כמה רעיונות שבוצעו בבתי ספר, בארץ ובעולם, כדי להנציח את נספי השואה, ואפשר לקבל מהם השראה.

פרויקט איסוף הכפתורים - בית הספר עשה חיל באפרת אסף מיליון וחצי כפתורים לזכר מיליון וחצי יהודים שנספו בשואה. אפשר להביט בתמונות מהפרויקט [כאן](#).

פרויקט מהדקי הניירות - במסגרת שיעור על השואה במדינת טנסי העיר אחד התלמידים שהוא מעולם לא ראה את המספר שישה מיליון. לאחר שגילו שבנורווגיה מהדקי הנייר נחשבו לסמל של התנגדות לנאצים החליטו התלמידים לצאת למסע של איסוף מיליוני מהדקי נייר. עליו אפשר ללמוד [בסרט הבא](#).

דרך אחרת לסיכום היחידה היא לכתוב על הלוח את המילה 'שואה' ולבקש מהילדים להציע מילים ותחושות שהמילה מעוררת בהם.

יחידה 7: נקודות של אור – חסד בשואה

לא רק רוע ואכזריות היו בשואה, אלא גם גילויים יוצאי דופן של אחווה אנושית ודאגה לזולת. ביחידה זו אנו מבקשים להדגיש צדדים אלו ולעסוק באור האנושי שהתגלה בתקופת חשוכה זו. תחילה אנו עוסקים בעזרה של יהודים ליהודים אחרים, ולאחר מכן בחסידי אומות העולם.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- הקשיים של היהודים בשואה, ובייחוד בגטו
- ערבות הדדית ועזרה בין יהודים בגטו ובמחתרת שביערות
- הכרת פועלם של חסידי אומות העולם
- 'כל המציל נפש אחת' – הערך של חיי האדם
- חיזוק ערך העזרה ההדדית וההתחשבות בזולת

מהלך היחידה

במהלך היחידות של פרקי אבות נלמד את נושא החסד מזוויות שונות מתוך הקשר ההדוק שלו לנושא הערבות ההדדית, שהוא הציר המרכזי של הספר.

נושא השואה רחב מאוד. ביחידה זו בחרנו להאיר את הפן של החסד והעזרה גם כדי לחבר את הנושא לציר המרכזי של הספר וגם כדי להקל בעיבוד הנושא הקשה של השואה בקרב התלמידים.

התמונה הפותחת היא מבוא להיכרות עם המושג 'גטו' לקראת הלימוד בחברותא. הלימוד בחברותא עוסק במפעלים של חסד וערבות הדדית שהתקיימו בתוך הגטאות. לאחר מכן מוצגת דוגמה לחסד ולערבות הדדית בסיפורם של האחים ביילסקי, שהקימו ביער מחנה – אליו נמלטו יהודים ובו הם הגנו עליהם ודאגו להם תוך כדי סיכון חייהם שלהם. בהמשך נרחיב את העיון במושג החסד והעזרה בשואה על ידי לימוד המושג 'חסידי אומות העולם'. נגלה שאנשים רבים וטובים, לא יהודים, עזרו ליהודים והצילו אותם תוך כדי סיכון חייהם. בלימוד בחברותא נראה את המשמעות הגדולה של הצלת נפשות וראיית כל אדם ואדם כעולם.

בהשראת חסידי אומות העולם המדור 'ערבות הדדית' עוסק בסיוע של מדינת ישראל ובהתגייסותה לעזרה לכל מי שזקוקים לכך, גם מחוץ לתחומה.

עמוד 180

שימו לב: גטו גטאות אינם תופעה ייחודית לתקופת השואה. בראשית העת החדשה (המאה החמש-עשרה) בהוראת האפיפיור הוקצו ליהודים רובעי מגורים בערים רבות באירופה, ובייחוד באיטליה, והם הוכרחו לגור בהם. בגטאות אלו היו צפיפות ועוני. עם תחילת האמנציפציה (מתן זכויות אזרחיות וחברתיות שוות) ליהודים בסוף המאה השמונה-עשרה

הוסרו האיסורים על מגורי היהודים במקומות שמחוץ לגטו והם הורשו לגור איפה שרצו. לעומת הגטאות הישנים, שהגבילו רק מגורים, הגטאות של הנאצים היו גטאות כוללים: הם נועדו לבודד את היהודים לחלוטין מסביבתם, להרעב אותם על ידי מניעת פרנסה ויצירת קשרי מסחר כלשהם עם לא-יהודים ולשבור את יכולת ההתנגדות שלהם, עד לשליחתם למחנות הריכוז וההשמדה בשלב מאוחר יותר.

עדות: תושיית הילדים בגטו ילדים רבים עזרו למשפחותיהם על ידי הברחת אוכל אל תוך הגטו מבחוץ. הם הצליחו בכך בזכות קטנותם וזריזותם. דוד פלויסקי, ילד בגטו ורשה שבפולין בזמן השואה, סיפר על תפקידו - מבריא אוכל לבני משפחתו:

הייתי נאלץ ללכת לאורך החומה של הגטו, לראות לאן הולך השוטר, לזרוק את התרמילים [שהאוכל בתוכם] מעבר לקיר ולטפס [...] כשהייתי חוזר הביתה, הייתי מביא את האוכל לאימי. עבורי, הבן המפרנס, היו שומרים תמיד סיר קטן של מרק [...] היה לי אח ושמו המלא היה יצחק-יעקב. ילד גאון. יום אחד כשסיימתי לאכול שאל אותי: 'דדק' [...] כך קראו לי בבית, 'גמרת הכול לבד'? 'כן' עניתי לו. הוא הסתובב אל הקיר, נשך את שמיכתו, ובכה בכי חרישי שמלווה אותי כל שנות חיי. צעקתי לאימא 'למה קובה בוכה?' גם היא התחילה לבכות. שאלתי: 'אימא מה קרה? למה קובה בוכה?' והיא ענתה: 'כי זה כל מה שהיה לנו'.

(מעובד מתוך עדותו של דוד פלויסקי, [אתר בית הגטאות](#))

דוד פלויסקי

- מדוע קובה ואימו בוכים?
- דוד אומר שהבכי של אחיו מלווה אותו כל שנות חייו. מדוע לדעתכם זהו זיכרון כה חזק אצלו?
- אילו תכונות נדרשו לדעתכם מדוד כדי לעמוד במשימה שהוטלה עליו?

געגעניסן לפרפרים בגטו התחושות שליוו את המגורים בגטו היו, בין השאר, מחנק, ניתוק ובידוד מוחלט. ביטוי לכך ניתן ביצירותיהם של בני נוער וילדים. לפניכם שיר שכתב פאול פרידמן, שהיה בן 18 עם פרוץ המלחמה, על שהותו בגטו.

הפרפר / פאול פרידמן, נער מגטו טרזינשטט

תרגמה: לאה גולדברג

אחרון היה, אחרון האחרונים

וכה שבע, מר וססגוני

אשר, אולי, אי שם בזרוח שברירים של לובן אבנים

נראה צהוב,

ובשאתו כנפיים מעלה מעלה

עף לנשק את אחריתו של עולמי.

זה שבועות שבעה

שפה אני -

'גטואיזירט' (כלוא בגטו) -

פה מצאוני יקירי,

קורא לי פרח שן-ארי גם פה,

והערמון שבחצר בלובן פריחתו מושיט אליי כפ,

אבל פרפר אני פה לא ראיתי,

וזה היה אחרון, אחרון האחרונים,

כי פרפרים אינם חיים בגטו.

אפשר לדון בשיר עם הילדים:

- פאוול מדגיש את הצבעוניות של הפרפרים. כיצד לדעתכם היא קשורה לשהותו בגטו?
- מה לדעתכם מסמל הפרפר בשיר?

עמוד 181

יאנוש קורצ'אק אחד ממפעלי החסד הגדולים ביותר בזמן השואה היה של יאנוש קורצ'אק (שמו האמיתי היה הנריק גולדשמיט אך על ספריו חתם בשם יאנוש קורצ'אק, וכך הוא מוכר עד היום). הוא היה רופא יהודי והוגה דעות מוכר בפולין, הוא ניהל את בית היתומים בגטו ורשה בזמן המלחמה ודאג לילדים שלא היו להם הורים. בעזרת ידידים פולנים הוא היה יכול לברוח מהגטו, אך הוא בחר להישאר עם הילדים בבית היתומים ודאג להם לכל אורך המלחמה, עד שנספה עימם. יאנוש קורצ'אק היה מחנך מקורי והשתדל לתת לילדים בבית היתומים תחושה שהם 'גדולים'. בבית היתומים היה עיתון שהיתומים היו אחראים עליו וגם 'בית משפט', שהייתה לו הסמכות להעמיד אפילו את קורצ'אק עצמו למשפט.

אחד הילדים שגדל בבית היתומים ועלה ארצה לפני השואה, שלמה נדאל, מספר:

בבית היתומים הייתה ילדה שלא התחברה לאף אחד. שום דבר לא עזר. קורצ'אק רצה לגרום לילדה למשבר, שיגרום לה להתחבר עם ילדות אחרות.

קורצ'אק לקח את הילדה והושיב אותה גבוה על הספרייה. הילדה התחילה לבכות, וביקשה, 'ד"ר, תוריד אותי'. ואז באו הילדות האחרות והתחילו לשכנע אותה להגיש את קורצ'אק לבית משפט, ואמרו לה, 'אנחנו נעיד לטובתך'. הילדה היססה, ולבסוף אמרה לד"ר: 'אם לא תוריד אותי - אני אגיש אותך למשפט'.

קורצ'אק עבר שימוע, ואחר כך היה משפט. הוא קיבל סעיף 100 (עונש), והיא זכתה בחברות!

(מתוך עדותו של שלמה נדאל, [אתר בית לוחמי הגטאות](#))

שאלות לדיון

- על פי הקטע שקראתם איזה מין אדם היה יאנוש קורצ'אק?
- מדוע לדעתכם היה לו חשוב להישאר עם הילדים במלחמה אף על פי שהיה יכול להימלט?

עמוד 182

לוחמים יהודים בשואה לוחמים יהודים רבים נלחמו למען עמם. אחת מהם הייתה חנה סנש. חנה עלתה לישראל מהונגריה לפני המלחמה והתנדבה לצבא הבריטי וליחידה של צנחנים שצנחו מעבר לקווי האויב כדי להילחם בנאצים. היא צנחה בקרואטיה, אך נתפסה כשחצתה את הגבול להונגריה ונספתה אחרי עינויים. חנה הייתה משוררת, ושיר אחד שלה, **'הליכה לקיסריה'**, מתאר את ביקורה בחוף הים בארץ ישראל.

אֵלֵי, אֵלֵי
נִשְׁלָא יִגְמַר לְעוֹלָם
הַחֹל וְהָיָה,
רְשָׁאשׁ נְשֵׁל הַמַּיִם,
בְּרַק הַשְּׁמַיִם,
תִּפְּלֵת הָאָדָם.

את השיר הלחין דוד זהבי והוא אחד מהשירים המושמעים ביותר ביום השואה. באתר תוכלו למצוא **ביצוע של עמיר בניון לשיר** בטקס יום השואה.

- השיר נכתב בתקופת שהותה של חנה בארץ ישראל. לפי השיר כיצד לדעתכם היא הרגישה כשהחליטה לעזוב את ארץ ישראל ולהילחם בנאצים?
- האם יש עוד דברים שלא הייתם רוצים שייגמרו לעולם? הוסיפו בית שלכם לדברים היפים בעולם שאתם אוהבים.

באתר [Brain Pop](#) אפשר למצוא מידע נוסף לתלמידים על נושא ההתנגדות בשואה.

הצעה לדיון: חסידי אומות העולם כששאלו את חסידי אומות העולם מדוע הם החליטו להסתכן ולהציל יהודים היו להם תשובות רבות. קראו את התשובות הבאות ומלאו את המשימה שאחריהן. מתוך ספרו של מרדכי פלדיאל *The Righteous among the Nations: Rescuers of Jews during the Holocaust, 2007*. הוצאת יד ושם. כאן יובא תרגום לעברית:

'באותו הרגע הרגשתי כיפוף חזק בלב שלי למראה האדם הזה (היהודי) שנמסר לידי מערכת אכזרית. לפתע שמעתי קול פנימי: 'אסור לך להרשות את זה!'.
(עדוּתה של נף דורת'ה, עמ' 278-279)

'אינני טוענת שמה שעשיתי היה הדבר הנורמלי לעשות. אולי זה קשור גם לאופי שלי - להילחם נגד חוסר צדק. [...] הייתי מטבעי מורדת.
(עדוּתה של אנדרה גלן-הרשקוביץ', עמ' 137)

'אני רק מילאתי את החובה שלי. כולנו אחרי הכול, בלי קשר למה הדת שלנו ומה דעותינו הפוליטיות, הילדים של האלוהים הטוב, ולכן אחים שצריכים לעזור זה לזה.
(עדוּתו של הוברט סיליס, עמ' 79)

'לראות אנשים מבוגרים שמתנהגים לילדים קטנים בדרך הזאת - לא יכולתי להאמין למראה עיניי. מצאתי את עצמי בוכה מזעם. [...] החלטתי שאם יש משהו שאני יכולה לעשות כדי למנוע זוועות כאלו, אעשה זאת!
(עדוּתה של מריון פריצ'רד, עמ' 346)

- אילו מהנימוקים הכי משכנעים לדעתכם? מדוע?
- האם לדעתכם יש משהו משותף לחסידי אומות העולם? אם כן, מהו?

- ניצולי שואה רבים בחרו לאחר שנים רבות לחזור לארצות שנולדו בהן ולבקר עם כל משפחתם את חסידי אומות העולם שהצילו אותם.
- מדוע לפי דעתכם היה חשוב לניצולי השואה לבקר את מי שהציל אותם עם כל משפחתם?
- האם לדעתכם ביקור כזה יכול להיות קשור למשפט הכתוב במדליה של חסידי אומות העולם 'כל המקיים נפש אחת כאילו קיים עולם ומלואו'? אם כן, כיצד?

עמוד 184

חברותא: כל אדם הוא עולם ומלואו המקור של המשפט הנלמד בקטע זה הוא מהמשנה. בנוסח הדפוס של המשנה המצוי בידינו היום מופיע המשפט בצורה שונה מהתלמוד הירושלמי שהתלמידים לומדים. וכך הוא הנוסח:

לפיכך נברא אדם יחידי. ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל, מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא.
(משנה, סנהדרין ד, ה)

בנוסח זה מופיעה המילה 'ישראל', המצביעה על כך שהרעיון המנוסח בקטע איננו אוניברסלי אלא נוגע רק לעם ישראל, אולם בכתבי היד הקדומים של המשנה מופיע הנוסח שעליו כנראה מתבסס התלמוד הירושלמי (למשל כתב יד פארמה, סנהדרין ד, יב). על נוסח זה מתבסס גם הרמב"ם (משנה תורה, ספר שופטים, הלכות סנהדרין יב, ג). נוסח זה נותן לרעיון נופך אוניברסלי יותר, ואותו בחרנו להציג לתלמידים.

עמוד 185

אדם הוא כמו עולם הפרשנות המסורתית הפשוטה של הקטע שלמדנו בחברותא עם התלמידים הוא שכל אדם יכול להביא צאצאים רבים שיכולים למלא את כל העולם (כמו אדם הראשון שנברא יחידי בעולם), לכן הריגתו פוגעת בכל צאצאיו, ולכן היא פגיעה ב'עולם ומלואו'. אולם פרשנות מודרנית יותר מציעה שהאדם שנרצח הוא העולם ומלואו. למשל, הרב משה פיינשטיין (1895-1986) טען שאם לא כך הרי לכאורה יהיה מותר לפגוע באנשים שמסיבות כאלה ואחרות אינם מסוגלים להביא ילדים לעולם. משום כך הוא הציע פרשנות אחרת לקטע זה: כל אדם הוא עצמו עולם ומלואו ותכלית הבריאה.

עמוד 186

ערבות הדדית: למען נזקקים בעולם הרעיון לתת גם לאנשים שאינם מתוך העם שלנו הוא אשר הביא שלושה חיילים משוחררים - גילי כהן, יאיר אטיאס ובוועז מלכיאל - להקים את עמותת לוחמים ללא גבולות בשנת 2013. המייסדים של העמותה הבינו כי אחרי הצבא אלפי חיילים ישראלים משוחררים מטיילים במקומות עניים, כמו הודו, קטמנדו ונפאל, ויכולים לסייע במקומות אלו. מקימי העמותה החליטו לאפשר למטיילים להתנדב במשך כמה שבועות במקום שהם מטיילים בו בעזרת שיתוף פעולה עם ארגונים מקומיים, וכך לעזור לאוכלוסייה המקומית. העמותה מתנדבת בארבע יבשות, ונכון להיום כבר סייעה לאלפי ילדים במדינות אלו.

סרטון על לוחמים ללא גבולות באתיופיה

• הרעיון של מייסדי העמותה היה לשלב הנאה עם התנדבות. האם גם אתם יכולים להתנדב באופן מהנה? כיצד?

יחידה 8: משואה לתקומה

את יום הזיכרון לשואה ולגבורה אנחנו מציינים בסמיכות לשני אירועים אחרים: יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ונפגעי פעולות האיבה, ויום העצמאות, המתרחשים שניהם בשבוע שאחריו. סמיכותם של אירועים אלו זה לזה מזכירה לנו בכל שנה את החוטים של אבל ותקווה השזורים זה בזה במרקם קיומנו כאן בארץ ישראל. מתוך האבל הגדול של אובדן חיי יהודים רבים בשואה אנו זוכרים גם את מה שאירע כמה שנים לאחר מכן: הקמת מדינת ישראל היהודית, הדמוקרטית והעצמאית לאחר אלפיים שנות גלות. ביחידה ביקשנו להתמקד במעבר משואה לתקומה תוך כדי ציון תרומתם של ניצולי השואה לבניית המדינה.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- ארץ ישראל כבית לניצולי השואה
- הרעיון משואה לתקומה בספרות, בפיסול ובמציאות
- ניצולי השואה כמגלמים בחייהם את הרעיון משואה לתקומה
- ניצולי השואה כדמויות לחיקוי והשראה

מהלך היחידה

ביחידה זו אנו עוסקים במעבר משואה לתקומה. נבחן (בהשתאות) את יכולתם של הניצולים לבנות חיים מלאים של יצירה, עשייה ותרומה במעגלים רבים. נראה בהם השראה לנו ולמדינת ישראל כולה.

היחידה נפתחת בתמונה שמשלבת בין הטלאי הצהוב לבין מגן דוד בדגל של מדינת ישראל, ובכך יוצרת את הקשר בין מאורעות השואה ליכולת לקום מתוכה ולהקים מדינה. לאחר מכן נפגוש את לולק (לימים הרב הראשי, הרב ישראל מאיר לאו ויושב ראש מועצת יד ושם), המספר כיצד כשגדל ארץ ישראל הייתה לו סמל לבית שלו ושל כל היהודים.

לאחר מכן נבחן את אנדרטת מגילת האש, שבה מתואר תהליך משואה לתקומה. בצד האנדרטה נלמד נבואה קצרה מספר זכריה, הרואה בבניינה של הארץ התגשמות חלום. היחידה נחתמת במפגש עם ניצולי שואה בבגרותם. הם מסמלים עבורנו את ההמשכיות והתקומה. לסיכום הנושא אנו חוזרים למעגל הקרוב של הילדים, לבדיקה אם גם סביבם נמצאים אנשים שעלו לארץ, התגברו על קשיים והשתתפו בהקמת היישוב היהודי, שהיום הוא המדינה שלנו.

עמוד 187

שימו לב: משואה לתקומה תחילה מומלץ לברר עם התלמידים את פירוש המילים 'שואה' ו'תקומה'.

המילה **שואה** מקורה בתנ"ך. למשל, בישעיה: 'וּבָא עָלֶיךָ רָעָה לֹא תִדְעִי שְׁחָרָה וְתִפֹּל עָלֶיךָ הָהָה לֹא תִוָּכְלִי כְּפָרָה וְתִבָּא עָלֶיךָ פְּתָאם שׁוֹאָה לֹא תִדְעִי' (מז, יא). פירושה הוא: כיליון, חורבן, הרס, אסון כבד (מתוך מילון ספיר). הפירוש המילולי של המילה **תקומה** היא יכולת עמידה, מעמד וקיום (מתוך מילון ספיר).

אפשר לצייר על הלוח את שתי המילים ולחבר ביניהן קו. על הקו המחבר אפשר להוסיף מילים, לדוגמה 'אסון', 'פחד', 'תקווה', 'הרס', 'עמידה', 'התחדשות', ולבקש מהתלמידים לשייך את המילים לצד של 'שואה' או לצד של 'תקומה', וכך להעביר להם את המשמעות של המעבר - ההבדלים והקשר - בין שני המושגים.

הר הרצל והר הזיכרון במערב ירושלים, סמוך לתחנת הרכבת שבקריית היובל, יש שני מוסדות בעלי משמעות לאומית: הר הרצל - בו קבורים גדולי האומה ובו גם בית הקברות הצבאי הראשי. כמה מאות מטרים ממנו המוסד להנצחת השואה יד ושם. בין המוסדות יש שביל שנקרא **השביל המחבר**. שביל זה מסמל את המעבר מאימת השואה להקמת מדינת ישראל, שקמה בזכות גבורתם של הנופלים במערכות ובזכותם של גדולי האומה. מבקרים רבים שמסיימים את ביקורם ביד ושם צועדים לאחר מכן להר הרצל בשביל המחבר.

אפשר לדון עם הילדים:

- השביל המחבר מתחיל מיד ושם ועולה עד שהוא מגיע להר הרצל. מדוע לדעתכם הוא עוצב כך?
- כיצד לדעתכם השביל המחבר מסמל את הרעיון של המעבר משואה לתקומה?

עמוד 188

חוזרים הביתה תקופת השואה הקשה הזכירה ליהודים רבים את הקשר שלהם לארץ ישראל ועוררה בהם געגועים רבים אליה. לפניכם קטע מיומנו של הנער משה פלינקר, יליד בלגיה, שנספה בשואה:

בעת האחרונה אני חש את עצמי כה בדד, כה ערירי, שרגש זה לא היה לי עוד עד עכשיו. חש אני את עצמי כה רחוק מכל אחי, מכל דבר יהודי לאומי. וכל דבר שאני רואה שמעורר בי זכר לדברים האלה אני מחבק ושמו ללבי בחיבה שלא הכרתיה עד עכשיו. [...] מצאתי בספריה העברית כאן לוח לבתי ספר לארץ ישראל [...]. שם הלוח הוא 'מולדתי'. כמה פעמים לא ביטאתי כבר את המלה הזאת בחיבה בימים האחרונים, ובכל פעם בחשבי בה אני מתמלא כליון נפש אליה ונפשי עורגת אל ארצי שכה אהבתי ואוהב אני עוד עכשיו. עוד בימים לפני המלחמה נכספה לבי אל מולדתי אל ארץ ישראל, אבל עתה גדלו החבה והעריגה אליה עוד שבעתיים. כי רק עכשיו מרגיש אני כמה נחוץ לנו מולדת, כמה דרוש לנו ארץ שבה נוכל לשבת במנוחה בשלוה ובשקט שכל עם יושב על ארצו. הוי כמה אהובה היא לי מולדתי, כמה עורגת נפשי אליה. [...] אני רואה אותה לפני עיני; רואה אני את קו החוף, רואה אני את תל אביב, את יפו ואת חיפה. ובתוך הארץ אני רואה את ירושלים וסמוך לה הר הזיתים מתנשא, ועוד רואה אני את הירדן מהלבנון עד ים המלח רואה אני אותו זורם. [...] הוי, כמה נפשי עורגת אליך מולדתי, כמה עיני כלות אליך ארצי, ארץ ישראל!!

(מתוך הנער משה: יומנו של משה פלינקר, ירושלים תשי"ח, עמ' 73)

משה לא זכה להגיע לארץ ישראל. האם תוכלו לספר לו עליה? כתבו למשה מכתב שמספר לו על המקום שאתם גרים בו, על היופי שלו, על הדברים שהוא היה נהנה לראות ועל הדברים הטובים והקשים שיש במגורים במדינת ישראל.

עמוד 189

משואה לתקומה מהצד הפנימי של אנדרטת מגילת האש מצוטט חזון העצמות היבשות של יחזקאל. חזון זה נתן השראה לאומנים רבים שעסקו בהנצחת השואה והוא מתאר חזון שנגלה לנביא יחזקאל ובו בקעה מלאה עצמות של בני אדם והם קמים לחיים. מלאך האלוהים מסביר לנביא באותו המאורע כי מדובר בבני ישראל שיעלו מן הקבר לארץ ישראל. הנה חלקים מן החזון:

(יא) וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם הֶעֱצָמוֹת הָאֵלֶּה כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה הֵנָּה אֲמַרְיָם יִבְשׁוּ עֲצָמוֹתֵינוּ וְאֶבְדָּה תִּקְוֹתֵנוּ נִגְזְרֵנוּ לָנוּ.

(יב) לָכֵן הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' הֵנָּה אֲנִי פֹתֵחַ אֶת קְבֻרֹתֵיכֶם וְהֵעֲלִיתִי אֶתְכֶם מִקְבְּרוֹתֵיכֶם עִמִּי וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל אֲדֹמַת יִשְׂרָאֵל.

(יג) וַיִּדְעָתֶם כִּי אֲנִי ה' בְּפִתְחִי אֶת קְבֻרֹתֵיכֶם וּבְהֵעֲלֹתִי אֶתְכֶם מִקְבְּרוֹתֵיכֶם עִמִּי.

(יד) וְנָתַתִּי רוּחִי בָכֶם וְחַיִּיתֶם וְהִנָּחֲתִי אֶתְכֶם עַל אֲדֹמַתְכֶם וַיִּדְעָתֶם כִּי אֲנִי ה' דִּבַּרְתִּי וַעֲשִׂיתִי נְאֻם ה'.

(יחזקאל לז, יא-יד)

תחילתו של הפסוק האחרון המצוטט למעלה בחזון זה חקוק גם על שער הכניסה למוסד יד ושם בירושלים: 'וְנָתַתִּי רוּחִי בָכֶם וְחַיִּיתֶם וְהִנָּחֲתִי אֶתְכֶם עַל אֲדֹמַתְכֶם'. אפשר לדון בקטע עם התלמידים יחד ולשאול:

- מדוע לדעתכם צוטט פסוק זה בשער הכניסה ליד ושם?

עמוד 190

ניצולי השואה בבגרותם לִיא קִנִּיג נולדה בלודז' שבפולין בשנת 1929. היא הייתה בת יחידה. בזמן מלחמת העולם השנייה היא ברחה עם אימה לאוזבקיסטן וכך ניצלה. לאחר המלחמה השתקעה ברומניה הקומוניסטית ופצחה שם בקריירת משחק מוצלחת, אך היא ויתרה עליה ועלתה לארץ ישראל. בריאיון **הבא**, דקה 8:20-9:40, לִיא מסבירה מדוע עלתה לארץ ישראל דווקא ולא לארצות הברית.

עמוד 191

אנו מסכמים לעצמנו במהלך טקס יום השואה בבית הספר יוכלו התלמידים להציג נושא אחד שהם למדו במהלך היחידות. אנו ממליצים להציג מחזה המבוסס על אחת העדויות

המופיעות ביחידה. למשל:

1. הצגה על עדותה של לינקה, מיחידה 6 עמ' 175, הלקוחה מהספר 'ואיך קוראים לך עכשיו'. בהצגה אפשר להמחזיז את הקטע שבו לינקה ואחותה רואות את השלט המשפיל המונע מהן כניסה לבית הקפה ואת התגובה שלהן לשלט. לאחר מכן יוכלו תלמיד, תלמידה או שניים לספר לפני בית הספר על תחושותיהם של לינקה ואחותה.
2. הצגה על סיפורו של חסיד אומות העולם יאן ז'בינסקי, המופיע ביחידה 7 עמ' 183, ועל האופן שבו הסתיר יהודים בכלובי החיות של ורשה. אפשר להכין מראש מסכות של חיות, והילדים יוכלו לעטות אותן כאשר הם משחקים יהודים שמסתתרים בכלובים. בסוף המלחמה, כאשר מגיע זמן השחרור, יוכלו התלמידים להסיר את המסכות של החיות מעליהם. כך יומחש המעבר שלהם מחיות נרדפות לבני אדם אמיתיים.

יחידה 9: חג השבועות – חג מתן תורה

לחג השבועות יש שני מוקדים: האחד מופיע במפורש במקרא, הוא חג הקציר, הקשור בעונה החקלאית, והאחר הוא חג מתן תורה, המציין את מעמד הר סיני, שעל פי החשבון חל בו' בניסן (אף שיש המאחרים אותו לז' בסיוון). בעקבות החורבן והגלות הפך החקלאי של החג לא זכה לדגש, ולעומת זאת הדגש ניתן למתן תורה (בתפילות חג השבועות החג מכונה 'זמן מתן תורתנו'). ביחידה זו נעסוק בפן הזה של חג השבועות – במתן תורה במעמד הר סיני ובמנהגים שמציינים מאורע זה.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- שבועות כחג מתן תורה
- מעמד הר סיני במקרא, במדרש ובספרות
- עשרת הדיברות
- מנהגי חג השבועות

מהלך היחידה

חג השבועות חל בסוף ספירת העומר, 49 יום אחרי חג הפסח (על כך בהמשך היחידה), והוא חג מקראי, אחד משלושת הרגלים. ביחידה זו נעסוק בו בדגש על כך שהוא חג מתן תורה.

היחידה נפתחת, כמו כל היחידות, ביצירת אומנות – ציור של האומן היהודי מארק שגאל. התמונה והשאלות מסביב לה מזמינות את התלמידים לצייר את מעמד מתן תורה גם בדמיונם. סיפור מתן תורה מוכר לתלמידים מלימודי התורה.

לאחר מכן מעמיקים בסיפור המקראי של מתן תורה: הלימוד בחברותא עוסק בתיאור של מעמד הר סיני בחומש שמות ובאגדה במדרש רבה. את שני המקורות אנו מסכמים בשיר של לאה נאור שמשלב מוטיבים מהמקורות השונים ובמשימת כתיבה יצירתית.

במדור 'צוללים לעומק' אנו נוגעים בתוכן של עשרת הדיברות. גם כאן מדובר בחומר שהתלמידים אמורים להכיר משנים קודמות. אם אתם מרגישים שהתכנים מוכרים וידועים לתלמידים אפשר לדלג ולעבור למנהגי החג או ליחידות המציגות היבטים אחרים של שבועות (כמו חג הקציר). בסוף הפעילות הזאת המדור 'שני צדדים למטבע' בא לאפשר יחס ביקורתי לחומר הנלמד ולאפשר מכלול עמדות שונות של התלמידים.

מורה דרך

עמוד 191

שימו לב מה על פי המסורת ניתן למשה בהר סיני? מעמד הר סיני הוא סמל למתן התורה כולה, אולם מפרשי המקרא נחלקו ביניהם מה בדיוק ניתן בהר סיני. על כולם מוסכם שעשרת הדיברות ניתנו במעמד זה. המקרא מתאר חלקים אחרים מחמשת חומשי התורה

שנאמרו למשה, או שהוא אמר, גם במקומות אחרים (אוהל מועד, ערבות מואב ועוד). יש לזכור ש'מתן תורה' הוא כמובן נושא שיש לו אופי דתי, וחשוב להציג את העמדה שהתורה על כל חלקיה נכתבה על ידי אנשים בתקופות שונות (כפי שמצוין בספר הלימוד בעמוד 8).

הציור בספר מופיע בסגנון דומה גם על שטחי הקיר הנמצאים בטרקלין משכן הכנסת. הרחבה על השטיחים אפשר למצוא [באתר הכנסת](#).

על מארק שגאל האומן אפשר לצפות בתוכנית שרגא בישגדא: [מארק שגאל](#).

שימו לב השאלה השנייה בעמוד מתבססת על פרשנות חז"ל על הפסוק מספר דברים: 'ה' אֱלֹהֵינוּ כָּרַת עִמָּנוּ בְּרִית בְּחֹרֵב. לֹא אֶת אֲבֹתֵינוּ כָּרַת ה' אֶת הַבְּרִית הַזֹּאת כִּי אֲתָנוּ אֲנִיחֵנוּ אֵלֶּה פֶּה הַיּוֹם בְּלִבּוֹ תַּיִם' (דברים ה, ב-ג). המפרשים מספרים שהברית נכרתה עם כל ישראל לדורות מכיוון שכל ישראל בכל הדורות נכחו במעמד הר סיני.

עמוד 193

אגדה מפורסמת אחרת על נתינת התורה דווקא במדבר היא האגדה על [ריב ההרים](#). באתר ספר האגדה תוכלו למצוא אותה מעובדת גם בחרוזים לילדים.

עמוד 194

שימו לב כאן תוכלו להאזין [לשיר המולחן](#).

עמוד 196

שני צדדים למטבע אפשר לקיים את הדיון גם באופן הבא:

אביזרים: שני כיסאות, כרטיסי 'בעד' ו'נגד'

נניח שני כיסאות מול התלמידים בכיתה. על כיסא אחד שלט שעליו רשום 'אוהבים' ועל הכיסא האחר שלט שרשום עליו 'מה לנו ולזה'. כל אחד מהתלמידים רשאי בתורו לקום ממקומו, להתיישב באחד הכיסאות, לפי הדעה שהוא רוצה להביע, ולומר מה הוא חושב על הנושא. לאחר שכבר יושבים על הכיסאות, אם התלמידים רוצים להגיד משהו בנושא הם נעמדים מאחורי הכיסא שהיו רוצים לשבת בו, לאחר שהילד היושב בכיסא מסיים את דבריו הוא מפנה מקום למי שרוצה לדבר. כך שומעים דעות שונות ומגוונות, ואפשר לבחון את הנושא לעומק ולפתחו. פעילות זו היא הזדמנות לתרגל פסקת טיעון ומעמקת, דיבייט, בנושאים שנלמדים בבתי הספר היסודיים בהווה.

מנהגי חג השבועות גם הסופר ש"י עגנון מתאר בהתרגשות את מה שהוא מכנה 'מעמד הר סיני בקלויז שלנו':

קטנה ונמוכה הקלויז שלנו ופרוצה מכל רוחותיה, החלונות שבורים והקירות מתקלפים. אבל בחג השבועות היא מלבבת כיער ועל התקרה מתוחים חוטים חוטים בצורת מגן דוד ועלים ירוקים תלויים עליהם ומפריחים כל מיני ריחות טובים וזגגיות החלונות מקושטות בניירות המגוונים, מהם קלועים בדמות ציצים ופרחים, מהם בדמות ציפורים ועופות שמים, מהם בדמות חיות ובהמות, חייכם אפילו שר של יער לא ראה דוגמתם. נאה ביותר ארון הקודש שהקיפוהו אילנות נאים שהרוח נושבת בהם הם מרתמים. סבורים אתם צנה אחזתם, לא כי, אלא הם מתלחשים ואומרים: אם לא זכינו שיעשונו ארון קודש לספרי תורה עתידיים אנו לחמם את התנור בלילי חורף שבחורי ישראל לומדים תורה. ביותר מקושטת היא הבימה שהחזן קורא שם בניגון נאה פיוט אקדמות.

(מתוך 'סיפור נאה מסידור תפילתי')

עמוד 198

נמשלה התורה למים המנהג להתזיז מים בחג השבועות קשור לכך שהתורה נמשלה למים. מדרשים רבים משווים את התורה למים. הנה שתי דוגמאות:

1. 'זמה המים חיים לעולם, כך התורה חיים לעולם'.
2. 'זמה המים יורדין טיפין-טיפין (טיפות טיפות) ונעשים נחלים-נחלים, כך תורה: אדם לומד שתי הלכות היום ושתיים למחר, עד שנעשה כנחל נובע'.

דונו עם התלמידים:

- מהו הדמיון בין המים ובין התורה שעולה מהמדרשים?
- האם תוכלו לחשוב על רעיונות נוספים מדוע התורה נמשלה למים?

עוד טעמים למנהג לאכול מאכלי חלב בחג השבועות תוכלו למצוא **כאן**.
מעניין גם להיחשף **לביקורת** על הרחבתו של מנהג זה ועל העמדתו בלב ליבו של החג.

יחידה 10: חג השבועות - חג הקציר

יחידה זו עוסקת בחג הקציר. ביחידה אנחנו מבקשים להציג לפני התלמידים את המשמעות הגדולה של הפעולה החקלאית שמטעינה את התקופה הזאת במשמעויות ערכיות ורוחניות שבאות לידי ביטוי בחג השבועות עצמו.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- שמחת הקציר
- חשיבותו של הלחם
- ספירת העומר

מהלך היחידה

חג השבועות במקרא הוא חג הקציר, והוא מסמל את התחלת קציר התבואה שהבשילה. את היחידה אנו פותחים בתמונה המציגה את חגיגות הקציר שהתחדשו עם הקמתם של היישובים הראשונים בראשית ימיה של הציונות. חגיגות הקציר היו מאז ומתמיד אירוע משמח, למרות העבודה הקשה שכרוכה בו. כדאי לברר עם הילדים מדוע האירוע כל כך משמח. הלימוד בחברותא עוסק בפסוקים המציינים את חג הקציר (ומפגש עם פעולות חקלאיות מקבילות בענפים אחרים). לאחר מכן מעמיקים במשמעות התהליך החקלאי של ההשקעה והציפייה של החקלאי מן הרגע של הזריעה ועד לרגע השיא של הקציר, שבו החקלאי זוכה ליהנות ממעשה ידיו. במהלך היחידה, בהסבר לשמחת הקציר, אנו נוגעים במשמעות הלחם בתרבות שלנו. בסוף היחידה אנו מתחברים לנושא ספירת העומר - הספירה המחברת בין פסח לשבועות, שהיא השיא של הספירה.

מורה דרך

עמוד 200

ביטוי תנ"כי לשמחה בשעת הקציר אפשר למצוא אצל הנביא ישעיה. כאשר הנביא ישעיה מבקש לתאר שמחה גדולה הוא ממשיל אותה לשמחת הקציר: 'שִׂמְחוּ לִפְנֵיךְ כְּשִׂמְחַת בְּקָצִיר, כְּאֲשֶׁר יִגִּילוּ בְּחֶלְקָם שְׁלָלִי' (ישעיה ט, ב).

עמוד 201

הזרעים בדמעה - ברנה יקצרו בתמונה **שבקישור** אפשר לראות את ההזמנה לקונגרס הציוני השישי, ובכותרת הפסוק שאנו עוסקים בו.

- מה רואים בהזמנה?
- מה הקשר בין הפסוק ובין הציור שעל ההזמנה?
- הקונגרס הציוני השישי התקיים בשנת 1903 - כ-45 שנה לפני קום המדינה. בארץ היה רק יישוב יהודי קטן מאוד (העיר תל אביב עדיין לא נוסדה). לנוכח המידע הזה נסו לחשוב מה המסר של ההזמנה.
- בראש הקונגרס ישב הרצל. האמרה הידועה שלו בעניין הקמת מדינה יהודית הייתה 'אם תרצו אין זו אגדה'. האם תוכלו למצוא קשר בין הציור שעל ההזמנה לאמרה של הרצל?

עמוד 202

עסקנו כאן על קצה המזלג בפעולת הקציר, בדף [שבקישור](#) תוכלו למצוא פעילות נחמדה ובה הרחבה על התהליך המוביל מן החיטה אל הלחם.

עמוד 203

שימו לב יש מנהג שלא להסתפר ולא להתחתן בזמן ספירת העומר. הסיבה לכך היא שעל פי המסורת בתקופה זו מתו רוב תלמידיו של רבי עקיבא. בתלמוד נאמר שהם מתו במגפה, אולם רבים מהחוקרים טוענים שהסיבה למיתתם היא מרד בר כוכבא, שרבי עקיבא תמך בו ושהוביל לשפיכות דמים ולחורבן היישוב היהודי במרכז הארץ. חכמים תלו את המאורעות הקשים בכך שתלמידי רבי עקיבא לא נהגו כבוד זה בזה.

יחידה 1: חג השבועות - חג הביכורים

אחד האופנים שצינו בהם את שמחת הקציר בחג השבועות היה מצוות הביכורים: בימי קדם הובאו הביכורים לבית המקדש בשלושת הרגלים. עם שיבת עם ישראל לארצו חידשו מוסדות ציוניים, קיבוצים ויישובים אחרים את תהלוכות הביכורים כביטוי לזיקתם לארץ ישראל. ביחידה זו נעסוק בפנים העתיקים והחדשים של הביכורים. כמו כן נכיר מעשים של נתינה וערבות הדדית הקשורים בקציר, ונציג אותם כמורי דרך ומקורות השראה למעשים דומים בהווה.

הנושאים שנעסוק בהם ביחידה זו:

- מצוות הביכורים
- ביכורים בעבר ובהווה
- ערבות הדדית בקציר
- מגילת רות

מהלך היחידה

עם חידוש ההתיישבות היהודית בארץ ישראל אימצו המתיישבים את המנהג המקראי להביא ביכורים והפכו אותו לחג של הצגת התוצרת החקלאית והציונית. היחידה נפתחת בכרזת ביכורים של קרן קימת לישראל המבטאת חגיגה שכזו. יש כרזות רבות המתארות את תהלוכות הביכורים של ההתיישבות. לאחר בחינת המנהג בשנותיה הראשונות של המדינה אנו חוזרים בלימוד בחברותא אל האופן שבו הביאו ביכורים למקדש בימי בית המקדש השני ומשווים אותו לטקסי ביכורים היום.

נבחן קצת את טנא הביכורים ונלמד על שבעת המינים שמהם הביאו את הביכורים לבית המקדש.

בהמשך נעסוק בערך החסד והנתינה בהשראת מצוות הביכורים ומצוות אחרות הקשורות בקציר. אנו מציגים לפני התלמידים מצוות של ערבות הדדית בשדה ולאחר מכן נוגעים בקצרה במגילת רות, שגם היא קשורה קשר הדוק לערבות הדדית. היחידה מסתיימת במימוש ערכים אלו בחברה הישראלית היום ובהצעה לפעילות של ערבות הדדית השואבת באופן מובהק את השראתה ממצוות הערבות ההדדית שהצגנו ביחידה.

עמוד 205

סקירה לשונית רחבה של משמעות המילה 'ביכורים' תוכלו למצוא [באתר האקדמיה ללשון העברית](#).

פעילות

בארכיון הציוני אפשר למצוא **מגוון גדול של כרזות קק"ל** לחג השבועות. לרבות מהן יש מכנים משותפים, אך כל כרזה מציגה דגשים שונים. אפשר לעודד את התלמידים לעבודת חקר על הכרזות, בקבוצות או ביחידים, בכיתה או בבית – לבחון את הסמלים והמסרים שיש בכל אחת מהן ואת האווירה שהן מבקשות להשרות. לאחר מכן התלמידים יוזמנו לעצב כרזה משלהם (אפשר להיעזר בגזרי עיתונים וכדומה). **בקישור** אפשר לראות כיצד חודש הטקס בראשית ימיה של הציונות. במרשתת אפשר למצוא גם סרטונים רבים של טקסים עכשוויים.

עמוד 206

שימו לב אפשר לרענן כאן מושגים שהופיעו בשער פרקי אבות. המשנה שמובאת בספר היא מתוך מסכת ביכורים. מסכת ביכורים היא חלק מסדר זרעים – סדר במשנה שעוסק במצוות התלויות בארץ, במצוות הביכורים ובאופן שיש לקיים אותה. למשל, המשנה מתארת כיצד סימנו את הפירות הראשונים:

כִּיצַד מִפְּרִישִׁין הַבְּכוֹרִים. יוֹרֵד אָדָם בְּתוֹךְ שְׂדֵהוּ וְרוֹאֶה תְּאֵנָה שֶׁבְּכֶרָה, אֶשְׁכּוֹל שֶׁבְּכֶר, רִמּוֹן שֶׁבְּכֶר, קוֹשֶׁרֹוּ בְּגָמִי, וְאוֹמֵר, הֲרִי אֵלֹו בְּכוֹרִים. (ביכורים ג, א)

העשרה

אומנם אין לנו ציורים של תהלוכות הביכורים מימי המשנה, אבל בהשראתה נערכו בראשית ימיה של המדינה תהלוכות רבות. צילומים מתוכם אפשר לראות **כאן**. עד כמה הם מזכירים את התיאור במשנה?

עמוד 207

העשרה

שבעת המינים, או פירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל, מוזכרים בפסוק בספר דברים המתאר את הפוריות של ארץ ישראל: 'כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאָךְ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלִי מַיִם עֵינֹת וְתֵהָמֹת וְצֵאִים בְּבִקְעָה וּבְהָר, אֶרֶץ חֹטֶה וּשְׂעֵרָה וְגֶפֶן וְתֵאֵנָה וְרִמּוֹן, אֶרֶץ זֵית שָׁמֶן וְדָבָשׁ' (דברים ח, ז-ח). הדבש המוזכר בפסוק משמעו תמר, שממנו מפיקים דבש תמרים.

עמוד 208

שימו לב: ערבות הדדית בקציר המצוות שאנו מזכירים בעמוד זה לכאורה אינן שייכות לשבועות באופן ישיר, אולם הן קשורות מאוד לקציר שאנו מציינים בשבועות והן מזכירות במידת מה את מצוות הביכורים. את פירות הביכורים אכלו הכוהנים בירושלים, והמצוות כאן הן 'מתנות עניים וניתנו לכל עני הזקוק לכך' (ההלכה דנה בקריטריונים להיות רשאי ליהנות ממתנות העניים).

לא זו אף זו, במקרא הפסוק המצווה על מצוות אלו נסמך על פסוקים העוסקים בחג השבועות (**ויקרא כג, כב**). על סמיכות הפרשיות הזאת פרשן המקרא רבי אברהם אבן עזרא מעיר: 'בעבור כי חג שבועות בכורי קציר חטים, הזהיר שלא תשכח מה שצויתך לעשות בימים ההם'.

המנהג לקרוא את מגילת רות בשבועות (שנעסוק בה בהמשך) מדגיש אף הוא את החשיבות הרבה של מעשי החסד בשעת הקציר. העלילה במגילה מתרחשת על רקע קיום המצוות לקט, שכחה ופאה.

שאלה לדיון: נסו לחשוב על כללי התנהגות ברוח מצוות לקט שכחה ופאה שתוכלו לאמץ בכיתה, בבית או בסביבתכם הקרובה (לדוגמה: אם קיבלתי עודף פחות משקל אתן אותו לצדקה).

עמוד 209

שימו לב הבאנו את סיפור המגילה בקיצור רב. תקציר מפורט יותר שלה ומשימה מקוונת פשוטה ללימוד הסיפור תוכלו למצוא [כאן](#).

.....

הערכה חלופית לחגים ומועדים

.....

לימוד משותף – הצעה לפעילות סיכום

בנושא חג השבועות

הערכה חלופית

כפי שמופיע בספר הלימוד, אחד ההיבטים של חג השבועות הוא חג מתן תורה. בחג נהוג לקיים לימוד תורה משותף – בליל שבועות או כמה ימים לפני כן כהקדמה לחג. אנו מציעים לארגן פעילות מיוחדת לתלמידים של לימוד טקסטים יהודיים באופן חווייתי. אפשר להזמין לפעילות את ההורים. פעילות זו יכולה להיות בסיס להערכה חלופית לשער החגים. את הפעילות יבנו התלמידים בעצמם בהנחיית המורה. המורים מוזמנים לחלק את הכיתה לקבוצות. כל קבוצה מארגנת פעילות אחת ואחראית לביצועה, ולבסוף כל הפעילויות חוברות יחד לאירוע שיא של לימוד משותף.

שימו לב ערב הלימוד בהכנת התלמידים דורש שימוש נרחב במיומנויות הלמידה שרכשו הילדים במהלך השנה על ידי הלימוד בחברותא – שאלות, דיון, הקשבה, קבלת דעות שונות, הסקת מסקנות וכו'. לפניכם מגוון כלים שיוכלו לסייע לכם ולתלמידים לקראת הלימוד משותף. תוכלו להשתמש בהם ולהתאים אותם לכיתה שלכם.

• **דיבייט** מחלקים את הכיתה לזוגות.

כל אחד מהזוגות יקבל לידייו את אחת המשניות שלמדנו בפרקי אבות (או היגד אחר מתוך המשנה) ויידרש להציג עמדות שונות על בסיס המשנה. הצגת העמדות מורכבת משלושה חלקים:

א. תיאור המתרחש במשנה וביאורה

ב. מתן דוגמה לאירוע מחיי היום-יום שמתבטאת בו המשמעות של האמירה של המשנה

ג. הבעת הזדהות או אי-הזדהות עם הנאמר במשנה והנמקה לכך

• **הצגה** מחלקים את הכיתה לקבוצות.

כל קבוצה מקבלת סיפור קצר מתוך סיפורי התורה המפורסמים (או מדרש חז"ל). על התלמידים בקבוצה ללמוד יחד את הסיפור, להמחז אותו ולהציג מול הכיתה. לאחר מכן כדאי לדון בהצגה, בהתנהגות של הדמויות בה ובאופן המחשבה שלהן. כל משתתף יבחן אם למד משהו מהדמות או הסיפור שהומחז.

• **שאלות** מחלקים את הכיתה לזוגות.

כל זוג יקבל מקור (משנה, מדרש, שיר וכדומה). בשלב הראשון הזוג נדרש לשאול כמה שיותר שאלות טובות המפתחות דיון על המקור שקיבל ולכתוב אותן. בשלב השני כל זוג נדרש להעביר את המקור והשאלות לזוג אחר, וגם יקבל מקור אחר ושאלות עליו מזוג אחר. בשלב זה כל זוג מנסה לענות על השאלות שכתב הזוג האחר. בחלק השלישי של הלימוד שני הזוגות נפגשים ומלבנים יחד את שני הקטעים שנלמדו.

• **מדרש תמונה** אפשר ללמוד דרך תמונות, כאשר בצד הסיפור מופיעה תמונה, והתלמידים נדרשים ליצור מצגת של התמונה באור המקורות המבהירה מה רואים בתמונה, מה הקשר שלה למקורות וכיצד הציור מפרש את הטקסט.

• **חידון טריוויה מקוון** אפשר לבקש מהתלמידים ליצור חידון טריוויה מקוון. ברשת אפשר למצוא מחוללים לבניית חידון. לאחר בניית החידונים התלמידים יכולים לבחון את ידיעותיהם - בעצמם או במסגרת הכיתה.

בקישורים הבאים תוכלו למצוא מאגרים שמהם תוכלו לאסוף מקורות ללימוד מעובדים לילדים.

[סיפורי התנ"ך לילדים](#)

[פרקי אבות - מהדורת שנאן](#)

[ספר האגדה לילדים](#)

[זושא - סיפורים חסידיים](#)

[ציורי התנ"ך](#)

.....

פריסה שנתית לתשע"ח

.....

הצעה לתכנון שנתי במקצוע תרבות יהודית-ישראלית - כיתות ד'

על בסיס הספר "מפתחות לערכות הדדית" בהוצאת חל"ד - מפעלים חינוכיים

- מחצית א' -

חודש	אלול תשע"ז/תשרי תשע"ח, ספט' 2017 (3 שיעורים)	תשרי/מרחשוון תשע"ח, אוק' 2017 (4-3 שיעורים)	מרחשוון/כסלו תשע"ח, נוב' 2017 (5-4 שיעורים)	כסלו/טבת תשע"ח, דצמ' 2017 (3-4 שיעורים)	טבת/שבט תשע"ח, ינו' 2018 (5 שיעורים)
1. צירי הלימוד	מפתחות לחגים ומועדים: - חגי תשרי: יום כיפור, סוכות - בדיקה לערכות הדדית	מפתחות לחגים ומועדים: - אם יש שיעור נוסף בכיתה לפני חג הסוכות, אפשר ללמד על שמחת תורה (תוך הדגשת סיום מחזור קריאה בתורה ופתיחה במחזור חדש), עמ' 164-165. מפתחות לפרקי אבות: - עקרונות הלמידה בחברותא, התנסות בלימוד מתוך פרקי אבות: - איך לומדים בחברותא? - מה מפרה את הלימוד? - איך שואלים שאלות? - איך פותחים דיון? - איך מקשיבים? - מהם הכללים הנדרשים ללמידה יעילה בחברותא? - למורים - בסרטוני הנחיה על הוראה בחברותא.	לימוד שתי משניות ממסכת אבות, לפיתוח ההבנה שלפנינו מסכת המשמשת תורת חיים המלמדת כישורי חיים וחוכמת החיים. - העמקת הלימוד בחברותא תוך התנסות משמעותית בלימוד טקסטים מתוך פרקי אבות. - שימוש ביצירה מהמשנה לשיח על אקלים כיתתי, ערכות הדדית בכיתה ובבית הספר.	- "אם אין אני לי מי לי, וכשאני לעצמי, מה אני? ואם לא עכשיו, אימתי?" (משנה, אבות א, יד)	- "אל תהי נוח לכעוס" (משנה, אבות ב, י) - "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך" (משנה, אבות ב, י) - מחזור הזמנים: ט"ו בשבט

חודש	אלול תשע"ז/תשרי תשע"ח, ספט' 2017 (3 שיעורים)	תשרי/מרחשוון תשע"ח, אוק' 2017 (4-3 שיעורים)	מרחשוון/כסלו תשע"ח, נוב' 2017 (5-4 שיעורים)	כסלו/טבת תשע"ח, דצמ' 2017 (3-4 שיעורים)	טבת/שבט תשע"ח, ינו' 2018 (5 שיעורים)
2. נושאים (תכנים)	- מבוא לנושא הזמן (שיעור 1) - שער שני, יחידה 1: מפתחות לזמן, עמ' 101-105 (שיעור 1); לוח השנה העברי, עמ' 104-105. - מפתחות לזמן, יחידה 7 חגים ומועדים עמ' 141-146 לבחירה מתוך יחידה זו. - מפתחות לחגים ומועדים, יחידה 1 עמ' 149-152 – יחד בסוכה, בדגש על חג של שוויון, של ערבות הדדית, האושפיזין בסוכה. - יחידה 3: חג האסיף, עמ' 158-160, זמן איסוף התבואה מהשדות (2 שיעורים)	- יחידה 1 א: משנה – תורה שבע"פ, עמ' 7-11 - למידה בחברותא: התלמידים מנסים, בקבוצות של 3-4 לכל היותר, להזכיר אלו לאלו משפטים רבים ככל שיצליחו מתוך השיר "אחד מי יודע". 5 חומשי תורה, 6 סדרי משנה – מה ההבדל? הדיון בשאלה זו ישמש נקודת מוצא לשאלה: מהי המשנה, מהי מסכת אבות? - יחידה 1 ב: מדור לדור, עמ' 12-15 - מבוא למושגים: - משנה - תורה שבע"פ - רבי יהודה הנשיא שערך את המשנה	- מסכת אבות: - יחידה 2 א: מהי מסכת אבות? עמ' 16-20 (2 שיעורים) - יחידה 3 א: גמילות חסדים, עמ' 25-28 (שיעור 1) - יחידה 3 ב: עולם של חסד עמ' 29-32 (2 שיעורים) - הדברים החשובים שאותם לומדים מה"אבות". - הקשר בין אמירות במסכת אבות לבין כישורי חיים. הרלוונטיות של הנאמר במסכת אבות לימינו. מיהם ה"אבות", ומהן הירושות שקיבלנו מהם? - קישור לנושא 70 שנה למדינה: מורשת האבות מאברהם אבינו, דרך משה רבנו ורבי עקיבא, ועד כצנלסון, הרצל, בן-גוריון וכו'. מהן הירושות שקיבלנו מהם? "איזו היא דרך ישרה שידבק בה האדם?" התנסות בלימוד בחברותא תוך קיום שיח בין-אישי. - הקניית המושגים 'גמילות' ו'חסד' – מה משמעות לגמול? מהו החסד? - החסד מוגדר כעשייה למען האחר ללא ציפייה לתמורה, מבלי לצפות להדדיות בנתינה.	- יחידה 4 א: מקבלים אחריות, עמ' 33-37 - התחלה – דרך הקומיקס לשאול את השאלה: מה לדעתכם מצפה לנו בהמשך היחידה? התלמידים ינסו לשער השערות לגבי המשך הלימוד. - יחידה 4 ב: עושים כמיטב יכולתנו, עמ' 38-40: הלל הזקן מלמד אותנו דאגה לעצמנו ודאגה לזולת. - ערבות הדדית כדרך חיים – קבלת אחריות לעצמנו ולחברה שמסביבנו.	- יחידה 5 א-ב: "לא כועסים", עמ' 41-49 (3 שיעורים) - יחידה 5: מפתחות לזמן – ט"ו בשבט, עמ' 166-167, 171-173 (2 שיעורים) - גלגולו של חג לאורך הדורות, עמ' 167 - לימוד בחברותא של המדרש "אם תקלקל אין מי שיתקן אחריו"
3. סוגיות מרכזיות	- מהו 'זמן'? מהו זמן אישי? מהו זמן בהקשר האנושי הרחב? - מהו זמן בהקשר הלאומי, סביב לוח השנה? - נושא מארגן: הזמן כציר נוסף לערבות הדדית – לוח השנה והחגים הם של כולנו, ועל כולנו לציין אותם כדי לשמור על זהותנו הייחודית.	- ערך הלימוד על העבר המשותף - חשיבות מסירת התורה מדור לדור - מה עובר במשפחה מדור לדור?	- דרך הלמידה בחברותא וכללי העבודה שלה – החברותא ככלי לערבות הדדית בין תלמידים בכיתה - גמילות חסדים בחיי התלמידים - מהם שלושת הדברים שעליהם עומד העולם – הצירים המרכזיים לקיומו של עולם?	- מושג האחריות – לעצמנו ולאחרים - מעגלי שייכות של התלמידים ומידת מעורבותם בהם – האם הם פעילים או סבילים במעגלים השונים? מה מלמד אותנו רבי טרפון בסוגיה: "לא עליך המלאכה לגמור ולא בן חורין אתה ליבטל ממנה"?	- ההתמודדות עם כעס כמקדמת או מעכבת בחיי התלמידים - גלגולו של חג לאורך הדורות

אלול תשע"ז/תשרי תשע"ח, ספט' 2017 (3 שיעורים)	תשרי/מרחשוון תשע"ח, אוק' 2017 (4-3 שיעורים)	מרחשוון/כסלו תשע"ח, נוב' 2017 (5-4 שיעורים)	כסלו/טבת תשע"ח, דצמ' 2017 (3-4 שיעורים)	טבת/שבט תשע"ח, ינו' 2018 (5 שיעורים)
- התלמידים ידעו להסביר את המושגים: 'זמן', 'לוח שנה' ו'סוכות' בהקשר של ערבות הדדית, ויכירו את המשמעויות הייחודיות של סוכות הקשורות לעלייה לרגל ולערבות הדדית. - התלמידים ידעו להסביר את הבדלים בין חמישה חומשים לבין שישה סדרים.	- התלמידים ידעו להסביר את התפקידים שמילאה מסירת התורה עבור העם היהודי, בהיבט של ערבות הדדית. - התלמידים יבחינו בין תורה למשנה. - התלמידים ידעו להסביר את הבדלים בין חמישה חומשים לבין שישה סדרים.	- התלמידים יסבירו את היתרונות והחסרונות של למידה בחברותא. - התלמידים ילמדו בחברותא את המשנה "איזו היא דרך ישרה שידבק בה האדם". - התלמידים יציגו תוצרי למידה בהם יביעו דעתם על הדרך הישרה שידבק בה האדם, ויביאו דוגמאות מחיים להליכה או לאי הליכה בדרך זו. - התלמידים ידעו להסביר מה משמעות הבית הפתוח לרווחה: האם הכוונה לפתיחות במובן הפיזי או במובן המטפורי-המופשט? התלמידים יכנו גם את הקשר בין שני ההיבטים. - התלמידים יתרגמו את שלושת הדברים שהעולם עומד עליהם לעולם המושגים שלהם. כל תלמיד יתבקש לברר על אילו דברים הוא חושב שהעולם עומד? - התלמידים ידעו להסביר את הצירים המרכזיים שהעולם מתקיים על פיהם לאור דברי המשנה "על שלושה דברים העולם עומד", וידעו לקשר בין אמירה זו למשנה "איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם".	- בין היחיד ליחד - התלמידים ילמדו להבחין בין אחריות אישית, המוטלת על כל אחד ואחד מהם לבדו, לאחריות קבוצתית המוטלת עליו ועל חבריו כקבוצה. התלמידים ידעו להגדיר את מושג האחריות, מתוך הלימוד במסכת אבות. - התלמידים ידעו לקבל אחריות וגם החלטות המגדירות את תחומי האחריות שלהם בבית, בכיתה ובחברה הסובבת אותם.	- התלמידים יחברו שאלות נוספות למדרש, הקשורות לשמירת הסביבה בעולמנו. - התלמידים יקשרו בין המדרש לסביבתם הקרובה.
- התלמידים יספרו על מנהגי סוכות הנהוגים במשפחתם ובסביבתם. - התלמידים יתארו את הקשרים שבין הכוח הגדול לעם. - התלמידים יביעו את התקוות המשותפות לעם לשנה החדשה בהקשר של ארץ ישראל.	- התלמיד יספר סיפור שעובר מדור לדור במשפחתו. - (חיבור ל-70 שנה למדינה : סיפור עליה משפחתו, חפץ שעובר במשפחה מאז קום המדינה וכו'). - התלמיד ידע לומר משהו שלמד ממישהו אחר, חבר לכיתה, את, הורה, סבא, סבתא וכו'.	- התלמידים יתנסו בלמידה בחברותא וידווחו על התנסותם. - בעקבות הלמידה בחברותא, התלמידים ימחיזו את המשנה "איזו היא דרך ישרה שידבק בה האדם?" או יכתבו תסריט בנושא או יציגו אותה בכל דרך יצירתית אחרת. - התלמידים יציגו בית פתוח לאירוח חברים לכיתה. התלמידים ינסחו את הכללים לאירוח ולהתארחות של חברים לכיתה. - התלמידים יתרגמו את הדברים שעליהם עומד העולם לשמירה על העולם, בהיבט האישי והסביבתי, ויקשרו ביניהם לגמילות חסדים.	- כל תלמיד ישתף את חבריו בדרכי ביטוי של אחריותו כלפי הסובבים אותו, יתאר קשיים (אם הוא חווה כאלה) ויספר על הדרכים שבהן הוא מתמודד עימם. - התלמידים ייתנו משוב לחבריהם בכיתה על תרומתם לאווירה בכיתה או ללמידה בכיתה דרך משחק המשוברים. אפשר לשחק בבלונים: כל תלמיד מחזיק בלון, וחבריו כותבים לו את המשוב על הבלון; ואפשר להיעזר בפתקים ולשימם במעטפות שעל כל אחת מהן כתוב שמו אחד מתלמידי הכיתה. - לקראת חנוכה - האור הפנימי שלי, האור האישי של חבריי לכיתה.	- התלמידים ילמדו את השיר "ארץ ישראל שלי יפה וגם פורחת" וידונו בחברותא בשאלה אם בסביבתם הקרובה התמונה דומה לתמונה העולה מהשיר או שיש מקום לשיפור. - התלמידים ילמדו את "שיר בוקר" שחיבר נתן אלתרמן. נבקשם להתמקד במילות הבית האומר "נלישיך שלמת בטון ומלט" ולדון בחברותא אם כוונתן לשמירה על העולם או לקקולו?

חודש	אלול תשע"ז/תשרי תשע"ח, ספט' 2017 (3 שיעורים)	תשרי/מרחשוון תשע"ח, אוק' 2017 (4-3 שיעורים)	מרחשוון/כסלו תשע"ח, נוב' 2017 (5-4 שיעורים)	כסלו/טבת תשע"ח, דצמ' 2017 (3-4 שיעורים)	טבת/שבט תשע"ח, ינו' 2018 (5 שיעורים)
6. מטרות בתחום ההתנהגותי- יישומי	התלמידים ייקחו חלק בבניית הסוכה המשפחתית (אם נבנית כזו) או בעיצוב קישוטים לסוכה בבית הספר, בכיתה או בבית, וישתתף באירועים השונים הקשורים בחג הסוכות.	התלמידים יקבלו על עצמם אחריות להעביר הלאה לאח קטן או לבן/בת דודה/ה סיפור משפחתי שלמדו מבן משפחה בוגר.	- התלמידים ילמדו בחברותא ויצגו תוצרים ורפלקציה בעקבות הלימוד. - התלמידים יקבלו על עצמם מחויבות לעמידה בכללים שקבעו למשך שבוע, ואחריו יקיימו דיון בכיתה על היתרונות והחסרונות של למידה באופן זה. - התלמידים יקבעו מועדים לאירוח חברים לכיתה על פי הכללים שקבעו לעצמם.	התלמיד יקבל אחריות אישית להתנהגות שמבטאת את רוח המשנה שנלמדה, בכיתה, בבית או בבית הספר. דוגמות לתחומי אחריות: עזרה לתלמיד בכיתה צעירה יותר, השתתפות בוועדת גישור; עזרה לאח קטן בבית וכו'.	- התלמידים יציעו פעילות הקשורה לסביבת המגורים שלהם, ואשר מבטאת את הרעיון האומר ש: "אם תקלקל אין מי שיתקן". - כל תלמיד ינסח מכתב לרשות במקום מגוריו לגבי מפגעים בשכונה שיש לחקנם, בסביבת בית הספר או ביתו שלו.
7. חיבורים לתחומי דעת נוספים	- שפה, מקרא, אומנות	- מקרא, שפה, מולדת, מוזיקה	- שפה	- שפה, מולדת, מקרא	- שפה, מולדת
8. פעילויות חווייתיות חוץ כיתתיות	---	סיור בבית התפוצות בהקשר של מסורות שעוברות מדור לדור, של ספרי תורה שעברו מדור לדור.	הכיתה תבחר אנשים מקהילת בית הספר הרחבה - הורים, סבים סבתות או אנשי ציבור שיגיעו לבית הספר ויספרו לתלמידים סיפור אישי. התלמידים יגדירו מהי המתנה שקיבלו מאותם אורחים, ומהי המורשת שהם רוצים לאמץ או למסור הלאה. אפשר לחבר את הפעילות הזאת לנושא ארץ ישראל היפה, במסגרת 70 שנה למדינה.	---	פעילות סביב סרטון אנימציה "אהרון רודף שלום" - דיון בקבוצות קטנות

חודש	אלול תשע"ז/תשרי תשע"ח, ספט' 2017 (3 שיעורים)	תשרי/מרחשוון תשע"ח, אוק' 2017 (4-3 שיעורים)	מרחשוון/כסלו תשע"ח, נוב' 2017 (5-4 שיעורים)	כסלו/טבת תשע"ח, דצמ' 2017 (3-4 שיעורים)	טבת/שבט תשע"ח, ינו' 2018 (5 שיעורים)
9. דרכי הערכה	- התלמידים יציעו שיר, סיפור, ציור או יצירה לסוכות, המביעים את הקשר שבין ישיבה בסוכה לסולידריות בין חלקים בעם היהודי או בין חלקי העם השונים לארבעת המינים.	- התלמידים יחברו שאלות סביב הטקסט מפרק א' משנה א' בפרקי אבות. - התלמידים יציעו דרכים למצוא תשובות לשאלות, ויכינו, בקבוצות למידה קטנות, מרכזי לימוד אחדים: • סביבת חקר - התלמידים יחקרו סוגיה אחת שיבחרו מתוך השאלות שחיברו. • סביבת יצירה - התלמידים יכינו כרזה/ציור/דגם או יחברו שיר שיבטא את המסירה של התורה מדור לדור ואת חשיבות המסירה. • סביבת תיעוד - התלמידים יתעדו את עבודתן של שאר הקבוצות כדי להוציא לאור עיתון כיתתי בנושא. • סביבת דיאלוג - התלמידים יקיימו שיח סביב הסוגיה: האם חשוב לדעת מה היה בעבר - במישור האישי, המשפחתי והלאומי - ואם יגיעו למסקנה שהדבר חשוב, יבררו למה הידיעה חשובה, ומה היא תורמת לחברה?	- התלמידים ינסחו כללי עבודה בחברותא. - התלמידים יעבדו בחברותא על פי הכללים שקבעו. - תוצר הלמידה ישמש משאב להערכת היחידה. - ישום המטרות בתחום ההתנהגותי ישמש להערכה חלופית. - המורה והתלמידים יכינו מחוון לחוויית האירוח, שישמש בסיס להערכה חלופית. ניתן לצרף את ההורים, המארחים והמתארחים לקבוצת המעריכים בהערכה החלופית. - ניתן להכין קיר פעיל שמקיים שיח על ה"מתנות" שקיבלו התלמיד המארח והתלמיד המתארח.	- עמ' 36 בספר מזמן למידה משמעותית בחברותא, שתשמש כהערכה חלופית.	- התלמידים ילמדו בחברותא את עמ' 43, בעקבות הדיון הקודם בנושא "אל תהי נוח לכעוס". - בנושא ט"ו בשבט התלמידים יציעו הצעות לשיפור סביבת בית הספר או לשיפור מקום בסביבתם הקרובה. - על העבודה להיות שיתופית ולכלול תכנון, קריטריונים לביצוע וביצוע במידת היכולת של התלמידים.

- מחצית ב' -

חודש	שבט/אדר תשע"ח, פבר' 2018 (4 שיעורים)	אדר/ניסן תשע"ח, מרץ 2018 (3 שיעורים)	ניסן/אייר תשע"ח, אפריל 2018 (3 שיעורים)	אייר/סיוון תשע"ח, מאי 2018 (4-5 שיעורים)	סיוון/תמוז תשע"ח, יוני 2018 (4 שיעורים)
1. צירי הלימוד	מפתחות לפרקי אבות: - "הרחק משכן רע, ואל תתחבר לרשע." - "ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש."	מפתחות לזמן: - יממה, שבוע, חודש	מפתחות לחגים ומועדים: - יום הזיכרון לשואה ולגבורה	- מפתחות לחגים ומועדים: חג השבועות	מפתחות לזמן: - יחידה 6: עונות השנה - יחידה 7: חגים ומועדים
2. נושאים/ (תכנים)	- השפעות חברתיות, לטוב ולרע. - יחידה 6 א': "להיות בחברה טובה" - עמ' 54-50 (2 שיעורים) - יחידה 6 ב': "להיות אנשים טובים" - עמ' 57-55 (2 שיעורים) - לחץ חברתי, קבלת אחריות לבחירות חברתיות, להשפיע טוב, להיות מושפע באופן חיובי	- יממה, עמ' 107 (שיעור 1) - בוקר, עמ' 108 - צהריים, עמ' 110 - ערב, לילה, עמ' 111 - סיכום היחידה, עמ' 112 - שבוע, עמ' 114, 115, 120 (שיעור 1) - חודש, עמ' 122-124 (שיעור 1)	- לכל איש יש שם: יום הזיכרון לשואה ולגבורה - מהו יום השואה, עמ' 174 - יהודי אירופה מקהילה פורחת לאפר ואבק, עמ' 175-176; על אנה פרנק, מעמ' 177 למטה ובעמ' 178 (שיעור 1) - נקודות של אור: על עזרה הדדית בגטו, על האחים ביילסקי, על חסידי אומות העולם, עמ' 180-184 (שיעור 1) - משואה לתקומה, עמ' 188, 190 (שיעור 1; בסמוך ליום הזיכרון ליום העצמאות) - לוח השנה: לוח שמש, לוח ירחי ולוח עברי המשלב את שניהם.	- חג שבועות - חג הביכורים וחג הקציר, עמ' 200-202, 205-207 (שיעור 1) - מגילת רות - מגילה של חסד, עמ' 209-210 (שיעור 1) - חג שבועות - חג מתן תורה, עמ' 192-194, 199 (שיעור 1) חיבור ל-70 שנה למדינה: על חקלאות והתפתחות במדינה לאורך השנים - מהמגל והחרמש ועד לקומביין.	- יחידה 6: מפתחות לזמן: עונות השנה - בולים ושירים, עמ' 134-137 (שיעור 1) - עונות השנה בראי התרבות היהודית, עמ' 137, 138, 140 (שיעור 1) - חגי ישראל לאורך השנה, עמ' 141-143 (שיעור 1) - סוגי החגים ומקורם - סיכום שנה של מועדים וחגים, עמ' 144-146

חודש	שבט/אדר תשע"ח, פבר' 2018 (4 שיעורים)	אדר/ניסן תשע"ח, מרץ 2018 (3 שיעורים)	ניסן/אייר תשע"ח, אפריל 2018 (3 שיעורים)	אייר/סיוון תשע"ח, מאי 2018 (4-5 שיעורים)	סיוון/תמוז תשע"ח, יוני 2018 (4 שיעורים)
3. סוגיות מרכזיות	- עד כמה התלמידים מושפעים מהחברה הסובבת ומהחברים הקרובים, ועד כמה הם יכולים להשפיע על סביבתם ועל חבריהם?	- אורחות חיים המתקיימים בחלקים השונים של היממה - משמעות סדר היום בחוויית היום-יום של התלמיד - שלוש תפילות ביום: שחרית, מנחה וערבית - שבוע - שישה ימי מלאכה ויום מנוחה - סדר הבריאה - שמות הימים באנגלית ומשמעותם - רעיון השבת כיום מנוחה אוניברסלי - מהלך החודש הירחי - הוויכוח בין רבן גמליאל לרבי יהושע לגבי תחילת החודש - סדר החודש קובע כי פסח יהיה תמיד באביב	- חיי הילדים באירופה לפני השואה ובמהלכה - העזרה ההדדית בגטו מתוך המצוקה - חסידי אומות העולם והלקח שלנו מהתנהגותם	- ו' בסיוון כיום מתן התורה - מעמד הר סיני - משמעות קבלת התורה כמעבר מחברה של עבדים לחברה המקבלת על עצמה חוקים ואורחות חיים - הקולות והברקים מול הדממה שבמדרש ובשיר של לאה נאור - התורה כשייכת לכלל העם היהודי - כל אחד על פי השקפת עולמו ועל פי אורחות חייו - "הזורעים בדמעה ברינה יקצורו" - הקציר כנקודת זמן משמעותית לאחר ציפייה ארוכה בתנאים של חוסר וודאות - הקשר בין הקציר ללחם - מועד החג כתחילת קציר החיטים	---

חודש	שבט/אדר תשע"ח, פבר' 2018 (4 שיעורים)	אדר/ניסן תשע"ח, מרץ 2018 (3 שיעורים)	ניסן/אייר תשע"ח, אפריל 2018 (3 שיעורים)	אייר/סיוון תשע"ח, מאי 2018 (4-5 שיעורים)	סיוון/תמוז תשע"ח, יוני 2018 (4 שיעורים)
4. מטרות בממד הקוגניטיבי	- התלמידים יסבירו לעצמם ולחבריהם את הביטויים: "הרחק משכן רע" "אל תתחבר לרשע" "אמור לי מי חבריך ואומר לך מי אתה". - התלמידים ידעו לקשר משפטים אלו אל חייהם כאן ועכשיו. - התלמידים יבינו את הביטוי "במקום שאין אנשים השתדל להיות איש", יכירו בערכו וידעו להסביר אותו לחבריהם בכיתה. - התלמידים יכירו ויבינו את המושג 'חסידי אומות עולם' וייחשפו לפועלה של אנדרה גלן כמייצגת את מעשיהם של חסידי אומות העולם. - חיבור ל-70 שנה למדינה - פועלם של אנשים שהצילו אחרים בקרב או פעלו מול האויב באופן מוסרי או פעלו למען החברה מבלי להתחשב באינטרסים שלהם, למשל: שמחה הולצברג, אבי הפצועים; נולה צ'לטון, שהקימה תיאטרון בקריית שמונה; לובה אליאב, שהקים בניצנה פנימייה לנוער עולה; סטף רוטהיימר; האחות חולדה בחיפה; עדי אלטשולר ועוד	- התלמידים יכירו את השעון ואת חלקי היממה. - התלמידים יבינו את ערכו של סדר יום המתנהל על פי עוגנים ידועים מראש, וידעו לסדר את יומם על פי לוח זמנים שיקבעו עם הוריהם. - התלמידים ידעו את סדר הבריאה ויבינו את משמעותה של השבת כיום מנוחה אוניברסלי. - התלמידים ידעו להבחין בין צורותיו השונות של הירח במהלך החודש, ולקשר בין לזמן בחודש (תחילת חודש, אמצע חודש וסוף חודש). - התלמידים ידעו לקשר בין הזמנים ביממה, בשבוע ובחודש לבין לוח השנה העברי, על פיו נקבעים חגי ישראל, ובתוך כך, התרבות היהודית. - התלמידים יכירו את לוח השנה הלועזי (הגרגוריאני) כלוח שעל פיו מתנהלים החיים האזרחיים במדינה. - התלמידים ידעו להבחין בין חודש ירחי לחודש שמש ולהסביר שחודש ירחי הוא פרק הזמן שבו מקיף הירח את השמש, וחודש שמש הוא פרק הזמן שבו כדור הארץ מקיף את השמש מחולק לשנים עשר חלקים. - התלמידים ידעו להסביר לחבריהם שלוח השנה העברי הוא שילוב של שני הלוחות, הירחי והשמש.	- התלמידים יכירו את לינקה, גיבורת הספר "ואיך קוראים לך עכשיו?" וידעו להגדיר מהי השואה מתוך סיפורה האישי. - התלמידים ידעו להסביר מהו גטו, וכיצד התנהלו החיים בו. - התלמידים יכירו את המושג 'חסידי אומות העולם' וידעו להסביר לעצמם ולחבריהם את משמעות המושג בהתאמה למציאות שהייתה אז. - התלמידים יכירו את מעשי העזרה ההדדית שנעשו בתוך הגטו ומחוצה לו, וידעו להסביר את הקשיים שעמם התמודדו האנשים שחיו בגטו. - התלמידים יכירו את המושג 'טלאי צהוב' ואת הקשר שלו לשואה. - התלמידים יכירו את קורותיהם של לולק ומשפחתו לאחר השואה ואת התגברותם של רבים מניצולי השואה על הרעות הנוראות שקרו להם. - התלמידים ידעו להבחין בין חודש ירחי לחודש שמש ולהסביר שחודש ירחי הוא פרק הזמן שבו מקיף הירח את השמש, וחודש שמש הוא פרק הזמן שבו כדור הארץ מקיף את השמש מחולק לשנים עשר חלקים. - התלמידים ידעו להסביר לחבריהם בין מגילת רות לחג השבועות הן בקשר לגמילות חסד הן בקשר למועד התרחשות המגילה - תקופת הקציר.	- התלמידים יכירו את שמותיו השונים של החג: חג מתן תורה, חג הקציר, חג השבועות. - התלמידים יכירו את מגילת רות כמגילה שקוראים בחג, ויבינו את הקשר שלה לחג. - התלמידים ידעו לקשר בין התמונה של מארק שאגאל לבין מעמד הר סיני. - התלמידים יעמדו על הפער בין הכתוב בתורה למובא במדרש בקשר לקולות ולברקים אל מול הדממה של הטבע. - התלמידים יסיקו לגבי חגיגות המעמד ולגבי ערכו המיוחד כאירוע המציין את ראשיתו של עם ישראל כחברה המקבלת את התורה כספר חוקים והנחיות לגבי המותר והאסור. - התלמידים ידעו לקשר בין חג השבועות למועד הקציר. - התלמידים יעמדו על הקשר שמסמל הלחם, בין הקציר לבין שפע וביטחון כלכלי. - התלמידים ידעו מהם הביכורים ולאן הביאו אותם בתקופות קדומות. - התלמידים יכירו את סדר הבאת הביכורים. - התלמידים ידעו להסביר את הקשר בין מגילת רות לחג השבועות הן בקשר לגמילות חסד הן בקשר למועד התרחשות המגילה - תקופת הקציר.	---

חודש	שבט/אדר תשע"ח, פבר' 2018 (4 שיעורים)	אדר/ניסן תשע"ח, מרץ 2018 (3 שיעורים)	ניסן/אייר תשע"ח, אפריל 2018 (3 שיעורים)	אייר/סיוון תשע"ח, מאי 2018 (4-5 שיעורים)	סיוון/תמוז תשע"ח, יוני 2018 (4 שיעורים)
5. מטרות בממד החוויתי- רגשי	- התלמידים ידעו לזהות בסביבתם מקרים שבהם נדרש מהם להתערב או לערב מבוגר, בהתאם לביטוי "במקום שאין אנשים השתדל להיות איש". - התלמידים ישתפו את חבריהם בחוויה אישית של מקרה שבו לא הצטרפו למעשה שלילי או של מקרה שבו יזמו פעולה ראויה והשפיעו במעשיהם על סביבתם. - התלמידים יפתחו קשר רגשי אל אחת מהדמויות שפגשו במהלך לימוד היחידה, ויספרו לחבריהם על פועלה. כל תלמיד ישמש כעין 'מתווך' בין הדמות לחבריו לכיתה.	- כל תלמיד ידע לזהות את המיידת את השבת שלו, וישתף את חבריו בדברים המיוחדים שמשפחתו נוהגת לעשות בשבת או בחגים. - כל תלמיד ישתף בטקס משפחתי או בהתנהלות המקובלת במשפחתו בערב או בבוקר, עם הקימה או בעת ההשכבה. - הכיתה תארגן קבלת שבת כיתתית או תציג תערוכה של שולחנות שבת בבתי השונים.	התלמידים יביעו את רגשותיהם בקשר לשואה ויחלקו את מחשבותיהם ותחושותיהם עם חבריהם לכיתה.	- כל תלמיד ישתף את חבריו באירוע משמעותי בחייו, הקשור לחיי המשפחה או לחיי בית הספר, שבו חש התרגשות גדולה וציפייה לטקס רב רושם. - התלמידים יקיימו חברותא סביב התמונה בעמ' 200, ויעמדו על האווירה, על הכלים ועל אופי החגיגה שבתמונה. - התלמידים ישתפו את חבריהם במשהו שהוא עבורם סוג של ביכורים: תחביב חדש, חיית מחמד חדשה וכדומה ויצינו למי היו מעניקים את ה"ביכורים" אילו המנהג היה קיים בימינו. - התלמיד יבחר אחד מהסיפורים בעמ' 210 ויבטא רגש העולה בו, בעקבות קריאת הסיפור.	---
6. מטרות בתחום ההתנהגותי- יישומי	- התלמידים הבוגרים יקבלו עליהם, בתורנות, לשמש בהפסקה 'צופים'. - כל תלמיד, בתורו, יצפה בהתנהגותם של תלמידים בשכבות הנמוכות ויזהה מצבים שבהם נדרשת התערבות של מבוגר או שלו עצמו. - בבתי ספר שבהם פועלים מגשרים או מועצת תלמידים, התלמידים יישמו את הביטוי "במקום שאין אנשים השתדל להיות איש".	- תלמידים ינהלו יומנים אישיים של סדר יום במהלך שבוע אחד: ביומן יכתוב כל תלמיד לעצמו את הרגליו משעת הקימה ועד שעת ההליכה לישון. - כל תלמיד יציין דבר אחד שברצונו לשנות בסדר היום, כדי לשפר משהו בהתנהלותו במהלך השבוע.	- התלמידים יעצבו בעבודה משותפת כרזות המביעות את תחושותיהם לגבי השואה שהייתה ואת הלקחים שהמדינה הפיקה ממנה. - התלמידים ידעו להציע רעיונות לעזרה הדדית בכיתה, ויקשרו את רעיון העזרה ההדדית לנושא הנלמד בשיעור.	- התלמידים יכינו דגמים של מעמד הר סיני ויצגו אותם בתערוכה בבית הספר. - התלמידים יתנסו בטחינת קמח מגרעיני חיטה שיובאו לכיתה. - התלמידים יתנסו בבתייהם באפיית לחם ויביאו את מאפיהם לכיתה. - התלמיד יכין "ביכורים" (יצירה אישית [אפשרי שתהיה מילולית]) לחבר או לבן משפחה.	---
7. חיבורים לתחומי דעת נוספים	- כישורי חיים, מפתח הלב, שפה	- מולדת, מקרא, כישורי חיים, אנגלית, תנ"ך	---	- מקרא, שפה	---

חודש	שבט/אדר תשע"ח, פבר' 2018 (4 שיעורים)	אדר/ניסן תשע"ח, מרץ 2018 (3 שיעורים)	ניסן/אייר תשע"ח, אפריל 2018 (3 שיעורים)	אייר/סיוון תשע"ח, מאי 2018 (4-5 שיעורים)	סיוון/תמוז תשע"ח, יוני 2018 (4 שיעורים)
8. פעילויות חווייתיות חוץ כיתתיות	---	---	---	---	---
9. דרכי הערכה	- התלמידים יחקרו אחת מדמויות המופת המוצעות תחת הסעיף "מטרות קוגניטיביות" בתכנית, ויספרו כיצד הם מתחברים לדמות, איזו מתנה קיבלו ממנה, ומה הם יכולים לעשות בחייהם כדי ליישם ולאמץ משהו מהערכים שהיא מייצגת.	- התלמידים יתבקשו לצאת בשעות הערב אל מחוץ לבית ולדווח למחרת בכיתה על צורתו של הירח, ולפי זה, על הזמן בחודש העברי בו אנו נמצאים: בתחילת החודש, באמצעו או בסופו.	- שימוש במפת ארץ ישראל והכרת שמות היישובים. התלמידים יחפשו שמות של יישובים שמנציחים דמויות של חסידי אומות עולם או את השואה (לוחמי הגטאות, יד מרדכי, יד חנה, נצר סירני וכו').	- ערבות הדדית - סיפורי התורה כסיפורים של כולנו, עמ' 199 - התלמידים יחקרו ויספרו בכיתה על המצאות וחידושים בתחום החקלאות.	---

